

perior socialista. En la postguerra anterior, els Govern
verns de coalició reformaren l'Estat burgès, estabi-
litzaren el règim capitalista i en la postguerra pro-
pera el Govern de coalició en la nació popular, anor-
rearan l'Estat burgès, bastiran l'Estat popular, ins-
trument de consolidació i desenvolupament de la demo-
cràcia popular, l'Estat nou que aixafarà qualsevol in-
tent de retorn ofensiu del capitalisme monopolista(1094).

La Nació popular era, doncs, un Estat transitori en camí cap al socialisme. Però cal concretar més encara, el seu contingut econòmic i social i el seu caràcter internacional. Nació popular volia dir nacionalització dels monopolis: de la banca i de les assegurances, de les matèries primeres i dels transports, de la indústria pesada i dels serveis públics, del combustible i del comerç exterior. La nació popular comportava la supressió de les rendes parasitàries i l'aplicació del principi: la terra per qui la treballa. En la nació popular podien coexistir junt amb la nacionalització dels sectors bàsics, la petita i mitjana propietat industrial i comercial; també el foment de l'economia cooperativa de producció i consum, i la racionalització de la producció i distribució dels fruits del camp per mitjà dels Sindicats agraris. Alhora, la nació popular era la superació del nacionalisme xovinista i antisolidari del capitalisme liberal i del cosmopolitisme antinacional del capitalisme monopolista. La defensa de la pròpia identitat nacional, la faria solidària amb la lluita d'altres nacions per la seva emancipació nacional. La unitat internacional, el nou universalisme, naixeria de la solidaritat de les nacions iguals amb drets.

Aquesta era la nova etapa històrica de la nació, encara que "la nació no és en si mateixa una fase definitiva de la convivència humana. Però així com el capitalisme monopolista no té ja davant seu més que la mort, la nació ha de cobrir encara d'altres etapes progressives abans de morir. El capitalisme monopolista, com tot sistema d'opressió i escanyament financer, que tendeix a la dominació i no a la llibertat, a l'explotació humana i no a la cooperació fraternal entre els homes, mor de mort violenta. La nació com entitat de convivència humana que tendeix a la llibertat i no a la dominació, a la cooperació i no a l'explotació, morirà de mort natural, en una perspectiva llunyana, quan la seva funció històrica s'hagi acabat, no per imposició, sinó per esgotament, per evolució. Del clan a la tribu, de la tribu a les ciutats lliures i regions feudals, d'aquestes a la nació feudal, d'aquesta a la nació burgesa sobirana, d'aquesta a la nació burgesa mediatitzada per la finança internacional. D'aquesta a la nació popular, a la nació socialista, els nuclis humans aplegats per raons històriques i factors geogràfics determinats han pujat grau a grau l'escala del progrés humà, corresponent a cada fase històrica modes de producció i relacions de producció ascendents. I en l'evolució històrica és evident que únicament en el si de la civilització comunista plenament desenvolupada, la nació perdrà el seu caràcter progressiu, d'entitat històrica necessària, i en ascensió a fases superiors. Només aleshores la nació desapareixerà, morirà de mort natural, com moriran la democràcia i l'Estat" (1095).

L'exposició de Comorera havia arribat al seu punt final. Només faltava una precisió. De la mateixa manera que la Revolució francesa era el bressol d'una nova etapa de la història de la humanitat, la Revolució russa era també l'inici d'un nou sistema de valors, de model de vida i de convivència. Si la primera guerra mundial havia acabat amb el naixement del socialisme a una sisena part de la terra, la segona guerra mundial s'encadenaria amb l'extensió del socialisme com un sistema alternatiu i superior al capitalisme. Aquesta extensió es realitzaria des de la construcció democràtica de cada país, en la línia de la nació popular i de la nació socialista. La revolució d'octubre del 1917 era punt de partida d'una nova època però, a l'igual que la francesa, la seva indubtable influència no tenia perquè implicar una repetició mecànica del mateix procés en d'altres països. Eren les idees i les que s'havien fet universals i imparables, i llur inevitable triomf arreu del món no comportava necessàriament ruptures violentes: "Aquesta és, companys, la característica del nostre temps, de la postguerra immediata: la possibilitat de la reconstrucció democràtica d'un país en la línia general de la nació popular, de la nació socialista. Vol dir això que la violència ja no serà necessària enlloc? Absolutament no. La possibilitat no serà mai, en cap cas, obligatorietat" (1096).

Un objectiu, la derrota del capitalisme monopolista i la realització del socialisme, i un advertiment, la necessitat de saber adequar l'objectiu a "la realitat i a les complexitats de la postguerra propera",

tancaven la conferència i el document de major ambició teòrica i independència de pensament de Joan Comorera.

El lector comprendrà que la disertació de Comorera no encaixava amb la conjuntura política internacional del 1944, en plena eufòria i consolidació de l'aliança antihitleriana. Browder, Togliatti o Duclos actuen amb major coherència amb la política estalinista dominant, a diferència de Mao, Tito o Comorera. Clar que aquest darrer representava un petit país que "quan el sol se'n va a dormir no està mai prou segur d'haver-lo vist". L'advertiment que el mateix Comorera feia al final de la conferència podria més que l'objectiu. L'analista regular de la circumstància política dins de l'ortodòxia estalinista, s'imposaria al pensador que retroba el marxisme escapant-se de l'heterodòxia estalinista.

Comorera s'ofegava en la indiscutible i sempre encertada directriu estalinista. Vull recordar aquí que l'estalinisme no és solament culte a la personalitat, dogmatisme i repressió. És per damunt de tot conservació, tacticisme i pragmatisme. La conservació de l'Estat o del Partit, que esdevenen finalitat, justifica les tàctiques més diverses o contràries que són aplicades alhora amb un pragmatisme sense límit, elevades a la categoria de dogma i imposades coactivament. No és ni reformisme ja que aquest no deixa de tenir una projecció estratègica des d'una consideració evolutiva. Repeteixo que l'estalinisme no és un projecte estratègic per definició. La seva funció és conservar el que ja es té: l'Estat, el Partit.

El projecte estratègic que dibuixava Comorera quedaria empresonat en les tàctiques que el present anava exigint. Ell mateix desaria les seves paraules encara que continuarien presents en la seva ment, com un permanent dubte hamletjà que acabà amb la pròpia mort política.

El PSUC i la il.lusió de ser "pal de paller".

Des de l'estiu del 1944, Comorera passà força temporades a Montevideo. A l'Argentina no hi podia entrar per la seva expulsió de tants anys enrera i el desig d'estar amb la família no podia realitzar-lo si la seva dona i filla no es desplaçaven a Mèxic, o bé si ell no anava a alguna ciutat que pogués ser lloc de trobada. L'altitud de Mèxic no era bona per a Rosa Santacana i Montevideo ja els era una ciutat familiar ja que hi havien estat els anys 1930-31, després de l'expulsió de l'Argentina i abans de tornar a Catalunya. Ara també seria un lloc de trànsit puix que aviat marxarien cap a França. Comorera hagué de retornar varies vegades a Mèxic que continuava sent el centre polític a tots els efectes, i fou precisament en aquesta ciutat on es va casar, l'any 1944, la seva filla Núria amb Wenceslao Colomer.

L'acabament de la segona guerra mundial el visqué, doncs, entre una i altra ciutat. El secretariat restringit del PSU format per Joan Comorera, Josep Marqués i Felip Garcia Matas, s'havia ampliat en el curs del 1942 amb Josep Moix en representació del la UGT catalana i amb Wenceslao Colomer per les JSU. Motius

ben diferents el tornarien a reduir a tres ja que Felip Garcia Matas morí el gener del 1944 i Josep Marlés fou destituït del Secretariat a finals del mateix any (*). Dos homes que s'havien fet públicament al marge de l'organització del PSU substituïen a dos dels fundadors en aquesta etapa final de la guerra. Josep Moix, ex-ministre del Govern de la República i desta

-----

(*) A "Catalunya", nº 55, del 26 de gener del 1944, es publica un article d'homenatge a Felip g: Matas, de G. Lago i es dóna ampla notícia de l'acte d'homenatge celebrat pel PSUC, PCE, UGT i JSU.

Sobre Josep Marlés i la seva destitució del Secretariat ja n'he fet referència a la pàg.

La personalitat de Felip Garcia "Matas" és més difícil de definir. Procedia del PCC i no es distingí políticament ni el seu nom tingué l'impacte o significació d'altres militants procedents del mateix partit com Pere Ardiaca, Josep del Barrio, Antoni Sesé, etc., però tot indica que era un militant disciplinat, eficaç i valent que estigué en primera línia fins el darrer moment en la guerra civil, i que no es significà mai per estar identificat amb un o altre corrent. Servia al partit i prou. Joan Comorera li dedicà un article a "Quaderns del Comunisme" (nº Extra, 1946, "El camarada Matas, gran dirigent del PSUC), en el que exalta la seva biografia des de la seva pertinença a la CNT, en la que va combatre la influència de la FAI fins el seu ingrés al partit comunista de Catalunya, des d'on va ser un dels principals impul

cat dirigent sindical, era una personalitat política feble i gris. No va plantejar mai problemes a Comorera, però tampoc no es va posar al seu costat quan la batalla política del 1949. El seu prestigi, com el de Miquel Valdés, procedia més de la seva figura humana que no pas política, i les pugnes, sovint inhumanes que generava la lluita política es desbordaven de seguida. Tenia por i no tenia la valentia de solidaritzar-se amb el caigut. Wenceslao Colomer era un cas molt diferent. Era el clàssic lluitador bregat en tot tipus de situació. Havia substituït a Martí Salvat en la secretaria general de les JSU, el 1937. Sempre havia destacat com un militant alineat a les posicions del PCE. S'havia enfrontat moltes vegades amb Comorera, durant la guerra, i fou un dels no convocats i sí apartats del Comitè Central d'Anvers. L'actuació de Comorera en els primers anys quaranta va tenir, en canvi, l'aplaudiment de les JSU i la col·laboració total de Wenceslao Colomer, el qual de la

-----

sors junt a Miquel Valdés, del procés d'unificació, que va culminar amb el PSUC. Membre del Comitè Executiu des de la seva fundació, formà part de l'expedició a Mallorca i posteriorment s'encarrega de la secretaria sindical. Després de la I Conferència Nacional retornà al front militar sent comissari de la 27 Divisió i, més tard, comissari del XVIIIè Cos d'Exèrcit. Va ser reelegit en el Comitè Central d'Anvers i finalment nomenat per Comorera membre del Secretariat restringit junt amb Josep Marlés, encarregant-se de l'organització i direcció del treball a l'interior.

mà de Santiago Carrillo seria un dels membres del Secretariat més crítics amb Comorera, el 1949.

Si l'any 1943 havia estat el del canvi de signe de la guerra amb la victòria militar de Stalingrad i la victòria política de Teheran, el 1944 seria l'any de la consolidació de l'aliança antihitleriana. L'espantall del comunisme o el perill roig no arrossegaven a ningú i l'únic objectiu inqüestionable era guanyar la guerra el més ràpid possible. Aquest era el tema. La força militar assolida per l'exèrcit roig després de les seves victòries històriques sobre la Wehrmacht, i que havia aixecat la veu altre cop als partidaris de la pau negociada o d'un canvi de fronts, es traduïa en el transcurs del 1944 per la premsa anglo-americana en intervenir en l'alliberació europea davant de l'amenaça de l'avenç soviètic. Aquesta premsa era el final de Hitler. La tenalla que ofegaria el nazisme era, alhora, l'inici de la divisió europea, el qual cal situar-lo ja a Teheran, malgrat que no es dibuixaria fins a Ialta.

L'objectiu en primer pla era l'expulsió de l'exèrcit alemany dels països ocupats amb independència del règim polític que es constituís posteriorment, tenint en compte els principis de la Carta de l'Atlàntic que tothom havia assumit. La dissolució de la Internacional Comunista prenia tot el sentit amb l'assumpció de

-----

Com es pot veure, la seva eficiència, fidelitat i disciplina li van permetre mantenir-se en la direcció del PSUC, des de la seva fundació. La seva mort impedeix contestar què hagués succeït el 1949 quan el PSUC i Comorera no eren ja el mateix.

la democràcia i la independència nacional com els ob
jectius únics de la circumstància històrica. I en la
mateixa línia, es realitzava la dissolució del Par-
tit Comunista dels Estat Units a inicis del 1944; el
viratge de Salerno del PCE, després del retorn de To
gliatti a Itàlia, el 27 de març, i amb la seva entra-
da al Govern d'unió nacional presidit per Badoglio; o
la vital col.laboració de la resistència francesa so-
ta el protagonisme del PCF, en l'alliberament nacio-
nal sinó que es constituïen en peces claus de la re-
construcció democràtica.

La segona meitat del 1944 i les primeres setmanes del
1945 es van caracteritzar per l'avenç irresistible
en un moviment centrípet cap al cor d'Alemanya des de
l'oest, l'est i el sud. Des de 6 de juny, el tantes
vegades pregat segon front avançava sota el comanda-
ment general d'Eisenhower; el 25 d'agost Leclerc en-
trava a París i el mes de setembre, les columnes ali-
ades traspassaven les fronteres belga i holandesa; a
finals del 1944 estaven a les portes d'Alemanya. Igual-
ment, el sud anava caient amb major lentitud en mans
aliades aconseguint entrar a Roma el 4 de juny, tot
i que, políticament Itàlia ja era una zona perduda
per la destitució de Mussolini i la declaració de
guerra a Alemanya i, militarment, quedava en
un segon ordre per la importància primera de la defen-
sa occidental i oriental del Tercer Reich; d'altra
banda la tremenda força del moviment guerriller acon-
segua crear espais de poder que debilitaven la força
dels ocupants i preparaven el camí als exèrcits an-
glo-americans. Finalment, la marxa fulgurant de l'e-
xèrcit roig empetitia les gestes dels seus aliats;
després d'haver alliberat tot el territori soviètic,

es llançava cap als països veïns servidors o ocupats per les columnes hitlerianes; el juny era derrotada Finlàndia, entre juliol i agost entraven a Romania, Bulgària i Polònia; a partir d'octubre Hongria es desmarcava d'Alemanya i el novembre les tropes russes entraven en el país; el febrer del 1945 arribaven a Frankfort malgrat deixar pel sud una part encara no alliberada de Txecoslovàquia i Austria però que cauria poques setmanes després.

Es en aquest context que es realitza la conferència de Ialta, entre el 4 i el 12 de febrer del 1945. A part d'altres acords com la divisió d'Alemanya en tres sectors, la creació d'una futura organització mundial de les nacions lliures, el compromís de la Unió Soviètica de declarar la guerra al Japó en el termini màxim de tres mesos després de la rendició d'Alemanya, el punt crucial era la declaració sobre l'Europa alliberada. Les tres potències es comprometien a garantir l'establiment de les condicions necessàries per a salvaguardar la pau interior, la formació de Governos provisionals àmpliament representatius i la convocatòria d'eleccions lliures i democràtiques "on i quan fos necessari" que restablissin la voluntat popular (1097). No hi hauria res a dir si no fos per dues qüestions: el reconeixement de la intervenció en aquells països en què llurs condicions ho requerissin, encara que fos per restablir la pau interior, les eleccions lliures i la restitució de governs democràtics; la realitat de la intervenció que ja s'havia i s'estava produint, encara que fos per alliberar del nazisme les nacions ocupades. I un element més encara: les potències aliades intervenien des de punts geogràfics

diferents. Es a dir, no es tractava solament de donar garanties als països alliberats sinó, sobretot, de donar-se confiança mútua entre les potències aliades en el sentit que es respectarien els acords de Ialta i que ningú s'apropriaria de la seva part alliberada.

La reconstrucció democràtica es feia i es faria, doncs, des del respecte a la voluntat popular de les nacions lliures, encara que aquest amagués el respecte entre les potències victorioses que es preparaven per donar el darrer cop al Tercer Reich. Mai una aliança ha estat tan sòlida i alhora tan desconfiada. La mel de la victòria propera i l'eufòria de les poblacions desencadenades allargava un parèntesi de fraternitat i afalacs que avui ningú no es podria imaginar entre personalitats tan distintes com Churchill, Stalin i Roosevelt. L'afany de triomf diluïa la postguerra. Pe rò el contingut que prendria la reconstrucció democràtica era ja un problema present que aniria prenent major envergadura. En principi era la classe obrera i les forces progressistes les que estaven més ben situades per assolir el protagonisme de la reconstrucció nacional. Les burgesies nacionals s'havien vençut o havien quedat malmenades en l'avenç del nazifeixisme. Un respecte total a la reconstrucció democràtica obria les portes a la revolució popular des de l'ali ança de la classe obrera, la pagesia i la petita i mitjana burgesia. Aquest era el perill per als exèrcits anglo-americans i per als interessos que representaven. La diferència fonamental amb l'exèrcit soviètic era que aquest, en teoria, conciliava més amb la correlació de forces social que es produïa en els

països on intervenia. Tant és així que Stalin llançava a Togliatti a participar en un govern fictici, heru del passat, presidit per Badoglio, i, al mateix temps, pressionava sobre Tito perquè arribés a una entesa amb el rei Pere. En aquelles àrees on actuaven els exèrcits anglo-americanos implicava als partits comunistes en la restitució de l'hegemonia burgesa per més que els dirigents d'aquests partits volguessin fer compatible la fal·làcia, en aquelles circumstàncies, de partit de govern i partit de la revolució; no és possible ser sergent en el govern i capità general de la revolució. I, en aquelles àrees que estaven sota la seva influència o proximitat respectava o feia respectar els Governos d'unió nacional amb independència, com era la seva pretensió a Iugoslàvia, que alguns sectors no solament no representessin res sinó que podien haver estat responsables de l'adveniment o ocupació del feixisme. La revolució no era compatible amb la reconstrucció democràtica segons la interpretaven els caps indiscutibles del món aliat. I si calia, es podia fer ús de la força per evitar desviacions contraproduents, com van fer les tropes angleses a Grècia amb el EAM des de desembre del 1944 fins el febrer del 1945, just quan s'estava realitzant la conferència de Ialta (1098). Stalin estava rendint un gran favor als seus aliats que no li reconeixien quan una vegada estabilitzada la situació en les nacions occidentals, els partits comunistes quedaven apartats del Govern. La resposta va ser baixar el teló a l'Europa oriental reconduint la reconstrucció democràtica davant l'amenaça de l'imperialisme, paraula que tornava a aparèixer en els diccionaris de moviment comunista ortodoxe. La recons

trucció democràtica va ser traïda a l'oest i a l'est i només les revolucions herètiques, fossin o no titlades com a tals, van reeixir perquè havien seguit el camí natural; no l'artificial que propugnaven els reis vencedors de la segona guerra mundial.

Aquest és l'escenari en el que es mou Comorera entre 1944 i 1947. La seva anàlisi internacional, com he explicat en l'epígraf anterior, naixia en la complementarietat entre revolució popular i reconstrucció democràtica. El capitalisme monopolista era incompatible amb la llibertat de les nacions i aquestes només podrien recuperar llur sobirania i independència nacional en lluita contra aquell, sota la direcció de la classe obrera, en el camí cap a la nació popular, cap a la nació socialista. Aquesta concepció del futur només era realitzable en teoria, si es partia de la força interior de les nacions ocupades o esclavitzades per nazifeixisme i els seus servidors. Eren els moviments interiors de resistència antinazi, en els que la presència de les forces progressistes i especialment dels comunistes era aclaparadora, els protagonistes de la postguerra i de la reconstrucció democràtica. Des del poder real de la resistència havien de néixer els governs provisionals democràtics i no des del poder fictici dels governs de l'exili mantinguts per les potències aliades. La nova etapa històrica es caracteritzava perquè era la classe obrra i no la burgesia, la nova classe nacional dirigent. Les velles capes posseïdores havien ja quedat malmenades, bé per la seva col.laboració amb el nazis me, bé per la seva derrota.

I no és que Comorera limités en cap moment l'establiment d'un període de provisionalitat amb participació en el Govern de totes les forces democràtiques, ni que condicionés la convocatòria d'unes eleccions lliures, sinó que estava convençut del veredict de les urnes en favor d'aquells partits que més s'havien destacat en la lluita antifeixista i en contra d'aquells altres que d'una manera o altra eren responsables de l'ocupació nazi. L'aplicació literal de la Carta de l'Atlàntic o dels acords d'Itàlia caminava paral·lelament a la transformació del model de societat; la reconstrucció des de la democràcia podia fer innecessària la violència com a forma inevitable de conducció del canvi revolucionari.

El problema de fons no estava, doncs, en la compatibilitat o no de la reconstrucció democràtica i la revolució popular, sinó tot al contrari en la seva indissolubilitat. El restabliment de la democràcia frenant, ofegant o, àdhuc, perseguint la força acumulada de la lluita antifeixista era el mateix que la desvirtuació democràtica. I era la possibilitat d'aquesta desvirtuació el que podia fer necessari l'ús de la força per a defensar la posició adquirida per la classe obrera i les masses populars dins de la societat civil. En el plantejament de Comorera, la reconstrucció democràtica és la conseqüència final de la lluita antifeixista i, per tant, una vegada derrotat l'enemic principal, el nazifeixisme, la lluita per la llibertat tenia la seva continuació en l'enderrocament del mur engruixit per la victòria: el capital monopolista americà. Podem concloure de moment que el restabliment de la democràcia no era una qüestió de

forma sinó, essencialment, de contingut, i que la institucionalització de la democràcia burgesa significava la continuació del sotmetiment de les nacions al capitalisme monopolista mentre que la democràcia popular implicava prendre el camí de l'alliberació social i nacional.

Però els fets històrics no són tan simples ni llurs circumstàncies tan nítides com el paràgraf anterior. Tanmateix i abans de complicar-lo, cap explicar la seua perllongació en el cas català i espanyol. El contingut de la lluita democràtica a Espanya havia tingut ja anàlisis de matís diferent entre el PCE i el PSU, entre Togliatti i Comorera, en el transcurs de la guerra civil. La diferència procedia entre d'altres raons que ja seran analitzades, de la base objectiva dispar entre dues formacions socials, d'estructura interna caracterísitca, en les que la població activa industrial de Catalunya era granment superior a la mitja del conjunt d'Espanya. En un i altre cas parlar de revolució democràtico-burgesa era no saber història, però aplicar aquesta formulació a Catalunya era ja un problema de ceguesa. La qüestió estava, però, deixant de costat formulacions exactes que sempre són inexactes, en el fet comprovable que d'una composició i estructura social diferent se'n derivava també un joc de forces actuant diferent. I, per tant, que una política encertada del PSU no tenia perquè ser l'adequada per al PCE, igual que a l'inversa, però que amb dues podien confluïr en una única lluita democràtica.

Ara bé, la diferència no es deriva solament d'una realitat objectiva sinó també de la valoració subjectiva

que es fa sobre la mateixa. Mentre que al darrera de la concepció de la revolució democràtico-burguesa no solament hi havia l'anàlisi "objectiva" de les remiscències feudals en la societat espanyola, sinó també la valoració política de conceptuar com aliats de la classe obrera a aquells sectors de la burgesia no alineats amb el feixisme i partidaris d'un sistema democràtic, en la concepció de la revolució democràtico-popular hi havia un plantejament de ruptura de classe, en el sentit que era la classe obrera la directora del procés revolucionari aliada amb la pagesia i la petita i mitjana burgesia. La primera no posava en qüestió el model econòmic i social burgès sinó que només el modernitzava acabant amb els reductes de "l'ancien regime" i situant a la classe obrera en les millors condicions per avançar cap a un estadi superior. La segona sí posava en qüestió el model capitalista, nacionalitzant els sectors bàsics de l'economia i mantenint, transitòriament, les relacions mercantils tot i garantint la pervivència dels petits i mitjans propietaris. En el primer cas la burgesia recuperava l'hegemonia, en el segon la perdia irremediablement en passar en mans de la classe obrera.

Aquesta doble manera de veure la realitat catalana i espanyola és una de les constants en la polèmica entre Comorera i la direcció del PCE. La seva tradició ja ve del Decret de col·lectivitzacions i de l'hegemonia assolida pel PSU a Catalunya en el transcurs de la guerra. Una estricta assumpció de la revolució democràtico-burguesa havia d'implicar, necessàriament, la reforma o derogació del Decret, cosa que ni va intentar el PSU. L'anàlisi de Comorera partia de la te

si ja exposada en "La línia nacional del PSU", en la que el moviment nacional a Catalunya després de les fases burgesa i petit-burgesa, es trobava sota la direcció de la classe obrera i, més concretament, del PSU. La indiscutible unificació havia obert una nova etapa històrica en la que la classe obrera unida i amb l'aliança amb la pagesia, la petita i mitjana burgesia, es constituïa en la columna vertebral del moviment nacional català en la perspectiva de la nació popular dins del projecte de revolució democràtico-popular. Per tant, l'objectiu del PSU era consolidar aquesta via històrica aconseguint, en primer terme, la unitat sindical per la fusió de les dues centrals UGT i CNT, i enfortint l'aliança amb les forces representatives dels altres sectors socials: Esquerra Republicana, Unió de Rabassaires, Estat Català i Acció Catalana Republicana. El PSU com partit únic del proletariat esdevenia el "pal de paller" en el procés de la lluita democràtica i de construcció de la nació popular.

Naturalment que l'aliança antihitleriana havia ampliat el caràcter de la lluita obrint les portes de l'aliança nacional a totes aquelles forces antifranquistes i democràtiques amb independència de la seva procedència de classe. Era aquesta una aliança conjuntural que s'inscrivía en l'objectiu en primer pla: l'aixafament de Hitler i amb ell tots els "quislings" europeus, entre ells Franco. Però no posava en qüestió el projecte estratègic de la revolució democràtico-popular, de la mateixa manera que la sòlida aliança entre la Unió Soviètica i les potències capitalistes aliades en la guerra contra el nazisme, no podia fer

oblidar els models antagònics que una i altres representaven. És palès, no cal ni recordar-ho, que Comorera partia de la consideració que en front de l'imperialisme es situaven en una única bola de neu la Unió Soviètica, la classe obrera internacional representada en els partits comunistes i les nacionals antiimperialistes en lluita per la seva alliberació.

L'anàlisi de Comorera tenia tres punts dèbils essencialment. El PSU ja no era un partit unificat; era un partit comunista (bolxevic) com ell mateix exaltava en la conferència pronunciada a Mèxic el 20 d'abril del 1945: "el PSUC és ja un objectiu assolit, el PSUC no és ja un assaig, sinó una gloriosa realitat, una incommovible força homogènea, bolxevic, leninista-estalinista. El PSUC està de ple en l'etapa de les grans realitzacions nacionals perquè és ja l'autèntic partit nacional de Catalunya" (1099). Evidentment, Comorera no podia reconèixer la desunificació quan des del seu punt de vista la bolxevització (depuració) havia enfortit el partit, l'havia consolidat en els principis leninistes-estalinistes i l'havia situat al capdavant de l'etapa de les grans realitzacions nacionals com l'autèntic partit nacional de Catalunya. Tampoc, com ja he explicat, podia considerar forces representatives del moviment obrer als "trotsquistes" del POUM, als "socialistes" procedents del PSU, ni als "faistes". Els primers i els segons eren traïdors a la classe obrera i els tercers representaven el reaccionarisme anarquista, nefast en la història del moviment obrer a Catalunya. La realitat era que hi havia altres corrents, més o menys importants, al si de la classe obrera catalana i que el PSUC, que no havia

estat mai el partit únic però que sí havia estat un partit unificat, ara era, estrictament, un partit comunista que, malgrat tot, continuava vivint de l'ambigüitat de la unificació. El mateix Comorera hagué d'acabar acceptant la integració de Serra i Moret en el Govern de la Generalitat en representació del sector socialista que ell continuava considerant que ja estava representat pel PSU.

El segon punt dèbil, en aquest cas no solament de Comorera sinó també de tants d'altres polítics i intel·lectuals antifranquistes, era que Franco ja no era un "quisling" de Hitler des del canvi de signe, des del 1943; era "quisling" de Churchill i Roosevelt, d'Atlee i Truman. L'any més difícil del franquisme no va ser el 1945, malgrat l'aparença dels fets ho pugui fer pensar, sinó el 1943. L'ensorrament de Hitler s'encadenava realment amb el final dels seus servidors, però Franco ja no ho era. Ja he explicat més amunt com Franco i Falange no eren la guerra.

El tercer punt dèbil es relaciona amb el segon i és el que té més a veure amb les discrepàncies amb el PCE. L'antagonisme realment existent entre l'imperialisme nordamericà i l'expansionisme soviètic, el qual ha pres bé la cara de la "coexistència pacífica" bé la cara de la "guerra freda", ha elevat a la categoria d'instrument la llibertat que ha estat utilitzada indistintament per a defensar els interessos més clarament antidemocràtics. Ni existeix el bloc de les nacions lliures encapçalades per Estats Units, ni existeix el bloc de les nacions antiimperialistes encapçalades

lades per la Unió Soviètica, però, en canvi, ningú se n'escapa. Faig aquesta precisió per a definir el punt de partida de la divisió del món en les dues àrees d'influència. Espanya i Catalunya estaven ja dins de l'àrea anglo-americana i quan Stalin gosava plantejar el tema rebia la resposta contundent de Churchill. Espanya no estava a l'ordre del dia perquè ja estava en l'àrea atlàntica malgrat que el mínim respecte a les formes no li permetés entrar. En d'altres paraules, la reconstrucció democràtica dins de l'àrea occidental es feia sobre el fet real que havia estat una zona alliberada pels exèrcits anglo-americans i de cara l'horitzó d'una Europa reconstruïda sota l'hegemonia burgesa. Des d'aquest plantejament general, la concepció de revolució democràtico-burgesa del PCE s'adequava més a la realitat que la revolució democràtico-popular de Comorera. Aquest s'enganyava en el dogma que donava coherència a la seva tesi: la Unió Soviètica, la classe obrera internacional i les nacions àvides de llibertat no formaven un bloc unit i homogeni contra l'imperialisme. La URSS adoptava sempre la política d'Estat que li convenia amb independència que confluis o no amb els interessos de la classe obrera internacional o amb les aspiracions dels moviments d'alliberació nacional. I en les circumstàncies històriques del final de la segona guerra freda, la lògica política de l'estalinisme era llançar els partits comunistes occidentals a col·laborar en la restitució i estabilització de l'ordre econòmic, social i polític del capitalisme. Això és el que van fer els partits comunistes de França i Itàlia, i també el PCE... i també el PSU.

Però amb una diferència cabdal. A França i Itàlia la democràcia s'havia restituit i des de la mateixa es reconstruïen les economies nacionals, a Espanya, en canvi, la restitució de la democràcia era encara un objectiu que cada dia s'assemblava més a una il·lusió. Tanmateix aquesta diferència no modifica el plantejament de fons. El PCE continuaria pugnant per la unitat de totes les forces democràtiques per a l'enderrocament del franquisme i el restabliment de la llibertat, alhora que es prepararia per a que, una vegada assolida aquesta, es consolidés encara que fos dins del marc d'un sistema capitalista. Estava dins de l'òrbita occidental i la seva política s'adequava totalment a la seguida per francesos i italians que tan durament serien criticats per mitjà dels comunistes iugoslaus quan la formació de la Kominform, el setembre del 1947 (1100).

Aquesta política tenia una contradicció bàsica i una conseqüència inevitable. La primera no preocupava a l'estalinisme, la segona sí. La contradicció de fons procedia del fet que sent la classe obrera la protagonista de la lluita per la democràcia, no tenia sentit conceptuar-la com revolució democràtico-burguesa ja que, o bé es produïa un error de concepte, o bé se cedia l'hegemonia, un cop restituïdes les institucions democràtiques, a la classe que, precisament, les havia traït en mans del feixisme: la burgesia. La classe obrera podia participar i empènyer al màxim en la realització de la revolució democràtico-burguesa per a posar-se en les millors condicions per a erigir-se en la protagonista del salt cap a un estadi superior, però si ja n'era la protagonista de la

revolució democràtica, aleshores el concepte que corresponia era el de revolució democràtico-popular. Així contestava Comorera als membres de la direcció del PCE i especialment a Dolores Ibárruri, quan les circumstàncies internacionals tornaren a ser favorables a la seva tesi, en plena guerra freda. La solució que aportava Comorera era que, en tot cas, s'evités adjectivar i que es parlés estrictament de revolució democràtica.

La conseqüència inevitable era que no posant-se en qüestió el model de societat capitalista o buidant de contingut revolucionari el restabliment de la democràcia, els partits comunistes anaven quedant plenament integrats i immobilitzats dins de l'àrea occidental i amb un prestigi de responsabilitat històrica merescudament adquirit. Això tampoc preocupava a Stalin si no fos perquè aquesta política anava allunyant cada cop més del seu control als partits comunistes occidentals. Pitjor encara, l'assumpció sense reserves del sistema democràtic per part dels partits comunistes podia comportar, fins i tot, un creixent distanciament del model soviètic i potser, més greu encara, una actitud crítica, que llavors era impensable per tothom, envers la falta de llibertats en el país del socialisme. I, evidentment, Stalin podia assumir que els partits comunistes occidentals participessin en el redreçament del sistema capitalista però de cap manera que quedessin tan integrats en l'àrea occidental que es desvinculessin del partit guia o del cap indiscutible i indiscutit del comunisme internacional.

La discrepància entre revolució democràtico-burguesa i revolució democràtico-popular se superava no per una

discussió profunda sobre el caràcter històric de la revolució a Espanya i a Catalunya, sinó per les exigències de la política conjuntural i pel comú acord que la classe obrera era la dirigent de la lluita democràtica fos quina fos la seva adjectivació. L'aixafament del franquisme i el restabliment de la llibertat eren tan obsessionants que disminuïen la importància de qualsevol discussió teòrica davant la necessitat imperiosa d'unir el màxim de forces democràtiques. D'altra banda, tant el PCE com el PSU anaven a la una tant en relació amb les tàctiques canviant que anaven adoptant com en la consideració mai canviada que la classe obrera era sempre la protagonista, l'eix que reunia a les altres forces socials en l'objectiu comú de recuperar la independència nacional i el restabliment de la República.

La conferència de Postdam, del 17 de juliol al 2 d'agost de 1945, tancava les reunions cimeres de les tres potències aliades, després de la victòria sobre el Tercer Reich el 8 de maig. Quin era el futur d'Espanya i Catalunya? Pel que he explicat fins ara no era massa esperançador, però és lògic que el triomf de la llibertat sobre l'opressió, de la democràcia sobre el feixisme, fes il·lusionar a molts que aquesta victòria no estava renyida amb les legítimes aspiracions del poble espanyol. Més i tot, quan els tres caps aliats -després de la substitució de Churchill per Attlee- prenien l'acord d'expressar clarament que el govern espanyol que havia estat creat amb el suport de les potències de l'Eix, no posseïa, "en atenció als seus orígens, antecedents i la seva íntima relació amb els Estats agressors, les qualitats ne-

cessàries per a justificar el seu ingrés al si de les Nacions Unides" (1101). En conseqüència les tres potències vencedores representades per Stalin, Truman i Attlee, es comprometien a "no afavorir" cap sol·licitud d'ingrés espanyol a la ONU.

Només faltaria que ni una condemna moral no hagués merescut el règim franquista, però això era ben poca cosa. A més, la condemna estava tan ben raonada com mal conclosa perquè si la cloenda necessitava posar un no a un verb positiu com "afavorir" en lloc de buscar formes verbals directament negatives, no es podia esperar gran cosa. Prou que ho van entendre polítics tan astuts com Prieto o Tarradellas que van nedar tant com sapigueren guardar la roba. Contràriament a la ingènua ambició de Giral o Pi Sunyer que es llançaren al foc sense pensar si es cremarien o no. La desautorització moral i les mesures polítiques més formals que reals demostraven que hi havia tant interès, sobretot per part de Gran Bretanya i Estats Units, en no esquitxar-se amb les aigües contaminades de feixisme com en no prendre cap mesura afectiva per acabar amb la contaminació.

La qüestió és que el canvi de signe de la guerra havia tornat a posar benzina als motors envellits de les múltiples marques republicanes. La cursa seria llarga i comptaria tan la velocitat com la resistència. També la perícia dels pilots els quals estarien més preocupats per les ziga-zagues dels contrincants que en saber l'itinerari, sotmès a la discreció dels organitzadors que, en la seva diversió, fins i tot podien introduir un cotxe en direcció contrària o

allargar indefinidament una meta que des del començament era fictícia. No va haver-hi vencedor. Els cotxes abonyegats de tantes topades i amb els motors fumejants anaven quedant a les voreres del circuit sense fi, en la il·lusió de repetir una cursa maleïda que ja havia tingut un vencedor, el 1939.

Entre la "Junta Española de Liberación", constituïda el novembre del 1943 tal com ja he explicat, i la "Junta Suprema de Unión Nacional", creada pel PCE com a resposta a la primera encara que es volgués fer creure que va ser fundada el setembre anterior (*), es disputaven el protagonisme de la lluita pel restabliment de la república. Al costat de la "Junta Suprema de Unión Nacional", el PSU creava un Front Únic Català que reemplaçà transitòriament l'Aliança Nacional de Catalunya (**). La política unitària del PCE i del

-----

(*) Com explica Joan Estruch, no es comença a parlar de la Junta Suprema de Unión Nacional fins a principis del 1944, malgrat que en la premsa comunista s'afirmi que es va crear el setembre del 1943. (Joan Estruch: "El PCE en la clandestinidad, 1939-1956". Siglo XXI, 1982, pàgs. 78079). A Catalunya no s'anuncia fins el gener del 1944 conjuntament amb la creació del Front Únic Català. (Catalunya, Mèxic, nº 54, 5 de gener del 1944).

(**) Entre gener i octubre del 1944 en què es torna a parlar de l'Aliança Nacional de Catalunya, existeix el Front Únic Català que el Comitè Central del PSU de

PSU continuava sent la mateixa malgrat l'actualització de les entitats unitàries que amb els canvis, petits o grans, en llurs dominacions no aconseguien sortir de la seva fantasia. El respecte estricte a la Carta de l'Atlàntic i la política moderada i flexible d'unió nacional continuaven defensant com el tret definitori del canvi democràtic a Espanya, la convocatòria d'unes eleccions lliures a una Assembla Constituent que elaborés la Carta constitucional des dels principis de la llibertat, la independència i la prosperitat d'Espanya. Però aquesta política, que si algun qualificatiu no mereixia era el de sectària, topava amb l'anticomunisme de Prieto que no naixia solament en les evidents desavinences que es perllongaven des de la guerra civil, sinó que cal explicar-lo a partir de les estretes relacions d'aquell amb la diplomàcia americana i anglesa. El restabliment de la legalitat republicana a Espanya era ja una utopia però que a més es fes sota el protagonisme o la intervenció capital del comunisme era simplement una quimera. Qui més bé ho sabia era Prieto i mai no va voler tenir tractes amb els comunistes alhora que s'oposà sistemàticament a qualsevol pacte unitari o govern de concentració en el que hi estessin representats. Una actitud d'aquest tipus, a part de sectària i antidemocràtica, era tremendament negativa per a la

-----

fineix conjuntament amb la Junta Suprema de Unión Nacional, com "organismes que agrupen en el país totes les forces democràtiques i progressives com la representació més genuïna i autoritzada d'Espanya i Catalunya, en la direcció de la lluita dels pobles hispànics contra el règim de Franco i Falange i la dominació nazifeixista" (Catalunya, no 57, 3 de març del 1944).

unitat republicana. I no solament per la imatge política que es donava de cara a l'exterior, quan els comunistes espanyols, a l'igual que els seus homònims francesos i italians, eren els que s'havien destacat de lluny en relació amb les altres forces republicanes, quant a la seva capacitat de mobilització a l'interior per mitjà del moviment guerriller, per més que fos lògicament inflat, o en la seva activitat a l'exterior col.laborant en la resistència a França, sinó perquè la unitat de l'esquerra era imprescindible si es volia tenir un mínim de fortaleza. Poc es podia esperar amb un partit socialista dividit per tots costats encara que el cantó prietista es demostrés el més fort, o amb un partit comunista que amagava les crisis internes amb la depuració, o amb el sectarisme mutu que caracteritzava als dos partits; tot això sense citar les divisions internes de la UGT i de la CNT.

La bel.ligerància mútua contrastava amb uns plantejaments polítics que no eren tan distants. Tot el 1944 es caracteritzarà per una cursa tan estúpida com inútil entre una "Junta Española de Liberación" que fonamenta la seva presència política en les seves majors possibilitats de moure's a l'emigració i a l'entorn de les cancelleries aliades, i una "Junta Suprema de Unión Nacional" que substitueix les dificultats d'intervenir a l'exterior fonamentant la resistència interior de cara a una idíl.lica insurrecció nacional que arribarà a l'èxtasi amb l'ocupació de la Vall d'Aran (1102). Les conseqüències de la segona eren humanament més incomprendibles o recriminables si es té en compte el pagament de vides, tortures i repres

sió per a tots aquells que eren enviats a l'interior a un destí assegurat que donaria, però, prestigi resistent al comunisme sobre les espatlles dels herois venuts. L'avantatge de la primera, o desavantatge segons es miri, és que no tenia conseqüències; no es podia aspirar a ser quelcom més que titelles a disposició dels interessos de les cancelleries dels dos aliats occidentals.

En canvi, repeteixo, les posicions polítiques no es diferenciaven tant. Al contrari, anaren confluint malgrat que això no impliqués cap avenç unitari. L'anàlisi polític que feia Prieto de la realitat espanyola tenia característiques molt similars a la posició comunista. El restabliment de la legalitat republicana era una condició "sine qua non" ja que havia estat bandejada per la violència amb l'ajut de les potències de l'Eix i en contra de la voluntat combatent del poble espanyol. Ara bé, aquest restabliment tenia un caràcter provisional fins que la voluntat popular pogués manifestar-se en unes eleccions lliures. L'actitud comunista, com ja he explicat, evitava parlar del restabliment provisional de la legalitat republicana en el seu programa d'unitat nacional. Aquest buit intencionat perseguia obrir al màxim les possibilitats d'entesa entre totes les forces democràtiques però, evidentment, no expressava la mantinguda fidelitat republicana. Era un programa de cara a la unitat més àmplia, no el programa dels comunistes.

Amb tot, quan davant de la perspectiva de la victòria militar immediata de les Nacions Unides, es convoquen les Corts republicanes el 10 de gener del 1945,

sota la presidència de Martínez Barrio (1103), s'obre un procés en el que hi acabaran entrant el PCE i el PSU, per a no quedar aïllats en el que es torna a normalitzar el funcionament de les institucions de la República en l'espera del retorn somniat. Curiosament és Indalecio Prieto i el corrent socialista que encapçala els qui s'oposen a aquesta convocatòria argumentant públicament la falta de quorum o, a títol personal, l'entorpiment que significa per la gestió política de la Junta Española de Liberación, de la qual havia dimitit el mateix Martínez Barrio per a fer-se càrrec de la presidència de les Corts (1104). L'actitud de Prieto sembla contradir-se amb la seva defensa de la República, ja que la millor manera de fer-ho era restituint els òrgans legítims, els quals serien els autoritzats per a exercir la representació exterior i, alhora, els directors de la lluita interior. Però no es contradiu tant. La seva manera d'actuar només és explicable des de la creença que la Constitució del 1931 ja no existia, la qual cosa no vol dir que no pogués ser restituïda encara que fos provisionalment, sinó que eren ficticis els òrgans d'un sistema que no existia perquè estava fora del territori i de la seva població i, per tant, el que corresponia era que fos una junta espanyola d'alliberació la que des de la legitimitat que li donava la defensa de la República violentada, la que encapçalés i dirigís tan la lluita interior com la representació exterior. Clar que això no era fàcil fer-ho entendre; qui s'atrevia a explicar obertament la inoportunitat de la reunió de les Corts o de la formació de Governos?

L'explicació de l'actitud de Prieto és encara insufi-

cient; falten dades que ja aniran sortint. Però val la pena avançar una mica més encara que només estem en el mes de gener del 1945. Des de la Junta Española de Liberación es tenia un marge de maniobra que no es tenia des de "fet consumat" de les institucions republicanes. Prieto era dels polítics republicans més ben informats i més intel·ligents. Sabia prou bé quines eren les previsions de Gran Bretanya i Estats Units en relació amb el futur d'Espanya i sabia avantposar l'estudi fred de la realitat a la il·lusió més irracional. El restabliment pur i simple de la legalitat republicana era necessàriament defensable però impensablement realitzable. D'aquí no se'n dedueix l'absurditat de defensar la República sinó la necessitat de fer-ho com a mesura de pressió de cara al que no semblava una quimera: el restabliment de la democràcia. El que succeïa era que si algú tenia la patent democràtica, aquest era exclusivament la República i calia utilitzar amb la màxima força aquest fet, encara que fos per a negociar amb avantatge amb els monàrquics, els quals, contràriament, no tenien massa a oferir en aquest sentit. El que sí podien oferir era la crisi del bloc dirigent del franquisme i una bona entrada a tres pilars fonamentals a Espanya com la finança, l'exèrcit i l'església. Naturalment que el restabliment de la democràcia a Espanya tindria un contingut entre liberal i conservador, tanint en compte l'àrea d'influència a la que estava sotmesa. No es podia pensar ni per casualitat amb un retorn a la llibertat i a la democràcia des del protagonisme de la classe obrera. El destí d'aquesta no podia ser un altre que "l'expulsió" del comunisme i la col·laboració del socialisme.

Aquest era el panorama. Algú dirà d'on trec jo la si militud entre la posició comunista i prietista. Doncs sí que hi era. La reconstrucció democràtica d'Espanya tal com era concebuda pel PCE hauria portat, a l'igual que França i Itàlia, a una restitució de l'hegemonia burgesa o, si es vol, a una continuació d'aquesta des de formes democràtiques. El comunisme hagués sacrificat el seu projecte estratègic a la consolidació de la democràcia formal i hagués ofert la més desinteressada col.laboració en pugna amb els socialistes. Tanmateix, aquesta actitud tan moderada i flexible no aconseguia esborrar la imatge ni oblidar el nom d'un projecte polític que per més diluït que es presentés no deixava de ser contemplat com alternatiu al model capitalista i, alhora, com un braç estirat fins a la punta d'Europa de l'omnipresència estaliniàna. Quina major seguretat per al capital monopolista que el manteniment del franquisme? Només un sistema democràtic amb una correlació de forces ben diferents a la representada per la República. Els esforços de Prieto, la seva "traïció" republicana, no eren cap garantia davant la seguretat manifesta de la dictadura franquista, malgrat que les formes de la mateixa no deixessin de resultar molestes i obligues sin a recriminacions o condemnes tan formals com inútils.

La Conferència de San Francisco convocada per al 25 d'abril del 1945, la qual havia d'aprovar la Carta que donaria lloc a la creació de l'Organització de les Nacions Unides, és un segon exemple de l'actitud de Prieto. Abans que es tractés el tema d'Espanya plantejat per la Junta Española de Liberación a tra-

vés de la delegació de Mèxic, Attlee que guanyaria les eleccions del partit laborista substituïnt a Churcuill, havia informat a la representació espanyola de la seva impressió que la proposició de Mèxic seria derrotada (1105). L'opinió d'Attlee desencisà de tal manera a Prieto que aquest marxà cap a New York. Però el nou primer ministre anglès s'equivocà..., no preveia que en el clamor de la victòria una proposició com la "no admissió" del govern franquista a la ONU en base que "ningún gobierno de facto, impuesto a cualquier país por las fuerzas militares del Eje, pueda participar en la Asamblea o en la Sociedad de las Naciones Unidas" (1106), podia perfectament reeixir i, a més, per aclamació, tal com va ocórrer. El greu no és l'error de predicció d'Attlee, sinó l'actitud que representava per part d'un país clau en les esperances republicanes, actitud passiva que es mantindria i es ratificaria malgrat estar els laboristes en el poder.

L'èxit moral dels republicans a San Francisco els envalentonà. El 17 d'agost es reunien novament les Corts per tal de procedir a la presa de possessió de Diego Martínez Barrio com President interí de la República. Immediatament, Negrín, que havia arribat a Mèxic on havia pronunciat una llarga conferència l'u d'agost, en la que havia defensat l'estricta legitimitat republicana per damunt de "juntres, comitès o entitats d'altra naturalesa" (1107), presentava la dimissió davant del nou President per tal que procedís, prèviament les consultes pertinents, al nomenament del nou President del Govern de la República. Era l'oportunitat d'aconseguir la unitat republicana sense cap mena d'exclu-

sions i de presentar davant les Nacions Unides un Govern amb autoritat. No és que això significués gran cosa però si alguna possibilitat hi havia de reeixir en la lluita antifranquista, aquesta havia de néixer indefugiblement de la unitat.

El problema començava en què Negrín, que tenia el suport dels comunistes, suscitava inamagades reticències de la majoria d'organitzacions republicanes i la total oposició del sector prietista i la seva àrea d'influència. S'havia de buscar un home a l'entorn del qual es pogués formar un Govern representatiu de totes les forces republicanes. La persona designada va ser José Giral de Izquierda Republicana. Va reeixir en la formació d'un Govern d'àmplia unitat (*), però va topar amb dos obstacles que demostraven de bon principi les dificultats estructurals de qualsevol Govern que es formés. El primer fou la negativa del PCE, el qual havia anat modificant la seva política d'unió nacional, retornant a la defensa de la Constitució del 1931 i dels Estatuts com a programa

-----

(*) El Govern estava format per: José Giral (President); Fernando de los Rios (Estat); Augusto Barcia (Hisenda); Alvaro de Albornoz (Justícia); Juan Hernández Sarabia (Defensa); Manuel Torres Campañá (Governació); Miquel Santaló (Instrucció Pública); Manuel Irujo (Navegació, Indústria i Comerç); Trifon Gómez (Emigració); Angel Ossorio y Gallardo i Luis Nicolau d'Olwer. (José M^a del Valle: Las instituciones de la República española en exilio; Ruedo Ibérico, 1976, pàg. 120).

immediat i, en la seva aplicació, la restitució de la unitat combatent a l'entorn del Govern Negrín i dels Governaments autònoms presidits per Irla i Aguirre, tots ells degudament eixamplats segons les exigències del moment històric. El PCE no deixava completament de costat encara la Junta Suprema de Unión Nacional, la qual continuava sent l'organisme superior de la direcció política a l'interior i amb el qual hauria d'estar íntimament lligat el Govern Negrín. El rebuig inicial a participar en un Govern que no responia a les característiques proposades pel PCE ni recollia el pes real que els comunistes pensaven tenir en la lluita antifranquista, anà canviant i donà pas a una política cada cop més conciliadora que, fugint de l'aïllament, culminà amb la dissolució de la Junta Suprema de Unión Nacional i l'entrada en l'Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas (1108) i, posteriorment, en la mateixa incorporació en el Govern Giral, de Santiago Carrillo, el juny del 1946 (1109).

L'actitud final, obertament col·laboradora i plena de concessions del PCE, accentuava el segon obstacle de Giral que amb l'ampliació del Govern feia tot el contrari del que defensava Prieto: la marginació dels comunistes. Aquest, que es va negar a formar part del Govern quan se li va oferir, ja va començar a deixar clara la seva posició política en l'explicació de vot, quan la confiança donada a Giral, el 8 de novembre del 1945. La tesi freda de Prieto sobre l'entusiasme dels diputats republicans, partia de la constatació que la mobilització de l'opinió pública mundial, les resolucions dels Parlaments i les condemnes dels governants contra el règim de Franco i Falange, no es

traduïa en mesures concretes i efectives. La conseqüència lògica d'aquesta contradicció era que les institucions republicanes en plena eufòria momentània anessin quedant poc a poc ofegades per la falta d'ajuda i poguessin arribar a una situació d'asfíxia davant la impossibilitat de reeixir en els seus objectius. L'avís premonitori de Prieto era el següent: "Y yo pregunto: si algún día las masas de nuestros partidos en España adoptan resoluciones que no se acoplen a la consagración indefinida de las instituciones aquí creadas, ¿cómo se resolvería tamaño conflicto? Pues bien, nosotros -esa es parte substancial de la declaración que me proponía hacer- tenemos resuelto el conflicto: obedeceremos lo que se nos diga desde dentro de España cuando lo diga voz autorizada... La lealtad la venimos probando al votar renuentes lo que en nuestro concepto constituye una transgresión constitucional. Seguiremos así mientras no haya otra senda. Pero si la opción se presenta dignamente, nosotros optaremos con toda libertad; y si la rigidez de vuestra función no consintiera aceptarla, nuestros representantes en el Gobierno lo advertirán para que nadie les acuse de desleales si obedecieran la voz, el mandato, la orden que el Partido Socialista quisiera dictarle desde España" (1110).

Les llargues deliberacions del Consell de Seguretat de la ONU sobre les mesures concretes que havien d'adoptar-se en relació amb Espanya donaven d'una banda la raó a Prieto i de l'altra accentuaven més encara la seva moderació i dependència amb la política exterior anglesa i americana, com buscant obsessivament el mitjà que permetés el restabliment de la democrà-

cia a Espanya amb el vist-i-plau de les potències. La polèmica al si del Consell de Seguretat era prou indicativa de fins a on estaven disposats a arribar els delegats anglès i americà que, en tot moment, van vo ler evitar l'adopció de mesures concretes contra el règim polític franquista tal com exigien els delegats de Polònia, Oscar Lange, i de la Unió Soviètica, Gro miko (1111). La resolució aprovada finalment per l'As semblea General de les Nacions Unides, el 15 de desem bre del 1946, recomanava que s'impedís al govern fran quista adherir-se a les institucions internacionals establertes per la ONU, participar en les conferènci es o activitats organitzades per les mateixes; es re comanava, igualment, la retirada dels ambaixadors i ministres plenipotenciaris i, alhora, que si en un termini raonable no s'havia establert un Govern que fos resultat del consentiment dels ciutadans i que, en el respecte dels drets personals i les llibertats públiques, convoqués unes eleccions lliures restituint la voluntat popular, el Consell de Seguretat es reunís per tal d'estudiar les mesures adequades per remeiar la situació (1112).

La lectura atenta d'aquests acords em porta a dues con clusions. D'una banda eren les mesures més dures pre ses contra el règim franquista tot i que es mantenien en el terreny de la recomanació. De l'altra, i més important, no es feia cap menció a la legitimitat re publicana i sí en canvi a la necessitat del restabliment de la democràcia a Espanya, tot i que això no implicava que les Nacions Unides concretessin cap me na de mesura per a fer-lo possible. El tema d'Espanya continuava sent essencialment una qüestió inter-

na dels espanyols... i de les potències interessades en el control geoestratègic de la península. Dos dies després, el 17 de desembre, Indalecio Prieto pronunciava una conferència a Mèxic en la que defensava la formació d'un ampli front antifranquista, inclosos els monàrquics, que permetés el retorn d'un sistema democràtic a Espanya encara que fos per mitjà d'un Govern provisional compost per persones vinculades al centre-dreta. Era aquest un cop mortal contra el Govern Giral que es fonamentava en el més estricte respecte a la legalitat republicana com l'única legítima per a assolir la provisionalitat fins que el poble espanyol pogués manifestar lliurement la seva voluntat. Prieto començava a complir l'avís del 8 de novembre del 1945. El gener del 1947, el Govern Giral entrava en crisi per la dimissió de Trifon Gómez, Enrique de Francisco i Sanchez Guerra, als que s'ajuntaren els ministres de la CNT, Martínez Prieto i José E. Leiva. El motiu bàsic era que la filosofia del Govern Giral no s'adeia a la declaració de la ONU. El nou Govern que es formés havia de tenir una major flexibilitat quant a la concreció del canvi democràtic, no en el sentit de deixar de defensar les institucions republicanes, però sí en relació amb la prioritat de l'enderrocament del franquisme i la instauració de la democràcia amb independència de la forma política que adoptés. Aquesta seria la diferència substancial entre el nou Govern encapçalat pel secretari general del PSOE, Rodolfo Llopis, i el Govern Giral.

Tampoc Prieto formà part del nou Govern malgrat que confluïa amb la seva posició. La concessió republicana

era obligada per les circumstàncies però no millorava les expectatives ni la posició de força -mai no la tingué- de la República. Amb una o altra política, la República estava a mercè de la pressió internacional contra Franco. Des de la seva debilitat poca cosa podia fer amb la greuges que la renúncia republicana feia reaccionar als negrinistes i defensors estrictes de la legitimitat de la Constitució del 1931, mentre que la reafirmació republicana provocava immediatament el distanciament de les potències democràtiques occidentals. El dilema, segons Prieto, estava entre Monarquia o plebiscit (1113). Si Franco queia no seria per la força rupturista dels republicans si nó per les pressions internacionals, en el cas que es proposessin ser efectives. En aquestes circumstàncies, raonava Prieto, Franco intentaria la seva salvació, encara que fos la seguretat personal, transmetent els poders a la monarquia. Aquesta, l'origen de la qual estaria en la decisió personal del dictador, naixeria mediatitzada ja que "una monarquia instaurada por una decisión de Franco o de otros jefes militares contendría en germen el despotismo". La solució estava en la convocatòria d'un plebiscit o d'unes eleccions lliures fetes des de la més estricta neutralitat, "netralidad que no puede ser obtenida más que si los órganos de control se hallan formados por elementos extraños a la lucha". La forma plebiscitària donaria directament la paraula al poble sobre quin règim polític volgués donar-se, mentre que en la consulta electoral serien els representants de la na ció els que assumirien l'esmentada funció. Les dues fórmules eren vàlides i el resultat de les mateixes havia de ser necessàriament positiu. El més probable

seria la victòria de la República, però en el cas que fos la Monarquia la triomfadora, "el número de diputados republicanos sería tan considerable que , la cuestión del régimen aparte, el peso de los votos, influyendo en la elaboración de las leyes fundamentales, aseguraría una monarquía liberal. Poniendo las cosas en lo peor, eso sería un mal menor para nosotros, los republicanos".

Les dues Espanyes, la que representaria una monarquia reaccionària hereva dels franquisme o la república derrotada i sense força pròpia, només podien ser superades i reunides per la democràcia. La lògica de Prieto era aplastant, només tenia un però. La hipòtesi de partida, de la qual ell mateix no demostrava massa convenciment, era: "Supongamos que estas presiones (internacionales) se intensifiquen hasta el punto de ocasionar la caída que tanto deseamos; supongamos que la Naciones Unidas se decidan a actuar más enérgicamente para estrangular a Franco". Aquest era el problema fonamental per al qual Prieto no tenia altra resposta que l'espera confiada. Però, a més, la solució que ell donava tampoc es pot desvincular d'aquesta hipòtesi. Que el dilema plantejat sigui: o monarquia o plebiscit. En d'altres paraules, les pressions internacionals anirien conduïdes, tal com confirmava la declaració de la ONU, a la instauració de la democràcia, no al restabliment de la República, ni que fos de forma provisional. Però això no és suficient encara perquè: i si el plebiscit donava una majoria aplastant als republicans? És evident que una sortida d'aquest tipus no interessava ni a Washington ni

ni a Londres. Quin era, doncs, el dilema si la sort dels republicans estava en mans dels seus "aliats" exteriors? O Franco o la monarquia. L'única possibilitat d'acabar amb Franco, no amb el franquisme, era la restauració o la reinstauració de la monarquia. Des d'aquesta podia obrir-se un procés liberalitzador de major o menor grau, la finalitat del qual seria el manteniment de les estructures de poder que havia salvat Franco, però amb la incorporació en el joc polític d'altres forces socials i polítiques considerades il·legals i perseguides per la dictadura. Potser aquesta sortida hagués estat possible si ja en el 1943, seguint la proposta d'unió nacional del PCE, hagués quallat una alternativa al franquisme que arribés fins els mateixos monàrquics, però això seria reduir la guerra civil a una baralla de pati de col·legi, i com diria Comorera més tard, "el nostre problema no comença ni s'acaba en la persona de Franco" (1114). D'altra banda, les negociacions del Govern Llopis amb els monàrquics arribaren en retard i no tingueren mai un mínim d'expectatives. La monarquia jugà sempre les dues cartes, la de la restauració negociant amb els republicans i la de la reinstauració negociant amb Franco i Carrero Blanco (1115). I com que la força de Franco s'anà imposant, malgrat el seu aïllament internacional, mentre que la República entrava en davallada, Don Joan optà per assegurar la successió a Franco alhora que resguardava la institució monàrquica, encapçalada per ell, de tota contaminació amb el franquisme.

El futur de Catalunya anava a remolc de l'obscuritat republicana. Immediatament després de la reunió de les

Corts republicanes, el gener del 1945, Joan Comorera pel PSU, Josep Moix per la UGT catalana i Josep Calvet per la Unió de Rabassaires signaven un document adreçat al President Irla, en el que proclamaven la vigència de la Constitució del 1931 i dels Estatuts d'autonomia per assegurar "la reconstrucció ordenada i pacífica de la Pàtria" (1116). Consideraven que calia reorganitzar els governs de la República i de les autonomies encapçalats respectivament per Negrín, Aguirre i el mateix Irla. En relació a Catalunya, proposaven un Govern integrat per Esquerra Republicana, PSU de C, Acció Catalana, Estat Català, Unió Democràtica, Unió de Rabassaires, UGT, CNT, "altres partits i algunes personalitats d'indiscutible prestigi nacional i patriòtic". N'havien de quedar exclosos "els grups aventurers d'emigració i els pseudo-moviments patriòtics de tipus personalista com l'anomenat Consell de Londres". No es feia qüestió sobre la proporcionalitat i es proposava com a representants de les tres organitzacions signatàries en el Govern de la Generalitat a Joan Comorera, Rafael Vidiella i Josep Miret pel PSU, Miquel Valdés per la UGT i Josep Calvet per la Unió de Rabassaires; es proposava també que en el Govern hi haguessin representants de l'interior, elegits pel Comitè Nacional de l'Aliança Catalana. A part del restabliment provisional de la legalitat republicana, el manifest adreçat al President Irla, recollia un programa d'onze punts entre els que cal destacar: la proclamació que en aquelles circumstàncies històriques no hi havia més qüestió prèvia que l'enderrocament de Franco i Falange, el propòsit de celebrar unes eleccions constituents en les que els

pobles hispànics resolguessin democràticament el seu futur, l'afirmació que "els partits, organitzacions i personalitats que constitueixin el Govern de la Generalitat, tindran plena llibertat per defensar l'exercici del dret d'autodeterminació en el període constituent" (1117).

Dos comentaris s'han de fer a part de la reassumpció de la Constitució del 1931 que havia quedat oblidada en el programa de l'Aliança Nacional, a l'igual que en el programa d'unió nacional del PCE. En primer terme, la prioritat de la lluita antifranquista que eixamplava el marc unitari del Govern de la Generalitat. En segon terme, l'exclusió d'aquells sectors qualificats d'aventurers que tenien relació amb el Consell Nacional de Londres o d'altres com els escindits del PSU o els trotsquistes. El fet d'ampliar al màxim la unitat antifeixista -que ja no ho era tant per les exclusions esmentades- no implicava que el PSU deixés de considerar-se el partit eix, com a conseqüència de ser el partit únic de la classe obrera catalana i de ser aquesta la columna vertebral de la nació en la nova etapa històrica.

A "La Batalla de la Pau" (1118) d'abril del 1945, Comorera, coherent amb el seu pensament ja exposat en l'epígraf anterior, afirmava que "l'aixafament de Hitler i els seus còmplices, no vol dir l'aixafament del capital monopolista" i, per extensió, l'aixafament de Franco no significaria necessàriament la victòria de la nació popular. Amb la derrota militar del nazifeixisme, dos blocs es trobaven de front per a lliurar

la batalla de la pau: el capital monopolista i els pobles que havien fet i havien guanyat la guerra. El primer intentaria imposar la seva solució per damunt de la voluntat democràtica dels pobles lliures, i amb la col.laboració del patriotisme jacobí i la socialdemocràcia: "els Tanner a Finlàndia, els Mann a Bèlgica, els Faure a França, els Arcinevsky a Polònia, els Papandreou a Grècia; els nous MacDonald a Anglaterra, els Stanpfer a Alemanya, els Duvinsky a Nordamèrica, els Prieto i Araquistain a Espanya, són per ara els agents més coneguts del capitalisme monopolista en el moviment obrer" (1119). I si la força democràtica de les nacions lliures anava massa enllà de la "depuració patriòtica" dels implicats amb l'ocupació nazi, els exèrcits anglo-americans intervindrien "manu-militari" per frenar-la, tal com ja havia succeït a Grècia, Itàlia, França o Bèlgica. La liquidació del franquisme a Espanya presentava les mateixes característiques que en l'àmbit internacional. Dos blocs s'enfrontaven igualment: el bloc del fet consumat i el bloc dels pobles hispànics. "L'objecte essencial del capital monopolista és impedir la lliure expressió popular en el nostre país, en els pobles hispànics" (1120). Per què? Perquè no tenia cap confiança amb el resultat de la mateixa. Així, doncs, el capital monopolista només donaria suport a una sortida que es correspongués amb els seus interessos i aquesta la representava el bloc del fet consumat o la restauració monàrquica. Es tractava d'imposar una solució a esquenes de la voluntat popular. La col.laboració que alguns sectors republicans encapçalats per Prieto donaven a aquesta alternativa, traint a la clas

se obrera i dividint les forces republicanes, afeblia el bloc dels pobles hispànics, descomposant l'emigració, alhora que, amb el seu alineament amb el bloc del fet consumat, confonien la lluita antifranquista amb la creuada anticomunista, afavorint de retruc a Franco i malmetent la unitat republicana.

Comorera defensava, enfront de la maniobra imperialista amb la col.laboració de monàrquics i prietistes, el bloc dels pobles hispànics, l'eix del qual era la classe obrera que amb aliança amb totes les forces socials i polítiques antifranquistes es proposava, en primer terme, l'anihilament de Franco i Falange i el restabliment provisional de la Constitució del 1931, com a pas previ a la convocatòria d'eleccions democràtiques que decidiren el futur del país. Era la revolució democràtico-popular de la qual el PSU n'era el partit eix a Catalunya.

No hi havia cap mena de dubte que si l'imperialisme americà o anglès afavorien una sortida al franquisme, no seria precisament proposada per Comorera. D'igual manera era ben cert que Prieto no tenia cap problema en acceptar un restabliment de la democràcia a Espanya encara que fos sota el mestratge dels padrins imperialistes. La sortida impossible de Comorera i la sortida possibilista de Prieto només s'assemblaven en què topaven una i altra vegada amb la crua realitat del mur franquista, el qual donava tota mena de seguretats al capitalisme monopolista davant de la incertesa de la restauració monàrquica. La que ben segur havia passat a millor vida era la República que anava caient esventrada en les pròpies dissensions republicanes.

A l'igual que el PCE, el PSU no tenia altra alternativa que anar a remolc de les altres forces republicanes o quedar isolat en la seva raó. Si la democràcia retornava a Espanya i a Catalunya, seria sota l'hegemonia de les classes conservadores, no de la classe obrera, i la incertesa que pogués produir-se d'aquesta manera és el que assegurava l'estabilitat de la dictadura franquista. Per tant, l'alternativa per als comunistes era clara: o a remolc del possibilisme o l'aïllament. I Comorera va optar, com la direcció del PCE, per la primera via. A Catalunya la iniciativa política ja no estava en mans del PSU, com sí ho havia estat durant la segona meitat de la guerra civil. L'entesa amb Pi Sunyer, màxim representant del tan criticat Consell Nacional de Londres, era l'única sortida viable; o dins del Govern Pi Sunyer o fora, en l'aïllament. Hi havia una tercera opció que la podia prendre Tarradellas, però no Comorera: restar al marge com Prieto, desconfiant de l'eficàcia d'un Govern encara que tenint sempre la mà a punt per a intervenir-hi, cosa que no hagués succeït amb el PSU si s'hagués marginat.

El maig del 1945, el President Irla encarregà a Pi Sunyer la formació de nou del Govern de la Generalitat (1121). El criteri de Pi Sunyer era un Govern format "per alguns membres del Consell Nacional i representacions dels partits polítics, sectors ideològics i Comunitats Catalanes d'Amèrics, afegint-hi algunes personalitats de reconegut prestigi". El projecte era massa ambiciós, no solament per la pretesa composició sinó per les grans diferències polítiques que existieren sobre el canvi polític a Espanya i a Catalunya.

Per començar, no era fàcil conciliar el legalisme republicà de la majoria de les forces polítiques amb el punt zero del Consell Nacional i les Comunitats Catalanes. És cert que un i altre s'havien matisat però continuaven representant una opció de fons diametralment diferent. El retorn al principi d'autodeterminació com punt de partida per a una nova entesa amb els pobles d'Espanya a partir d'una concepció federal, que dava molt poc matisat per part dels membres del Consell Nacional i Comunitats Catalanes en el sentit que s'acceptava un període previ, provisional, en el que Catalunya s'organitzaria segons l'Estatut interior aprovat pel Parlament, i s'acolliria al veredict de unes eleccions lliures. D'altra banda, el legalisme republicà, el restabliment de la Constitució del 1931 i de l'Estatut del 1932, es complementava insuficientment per a les veus més nacionalistes, amb el reconeixement del dret d'autodeterminació per a Catalunya. En el primer cas, el restabliment de la Constitució del 1931 quedava en l'aire mentre que en el segon, era l'exercici del dret d'autodeterminació el que quedava en la major inconcreció. El comú de les dues posicions era la fantasia; tanta imaginació es necessitava per creure en un restabliment pur i simple, encara que provisional, de la legalitat republicana, com atrevir-se, a més, a llançar-se per la via del retorn a un pacte de San Sebastià en el que Catalunya, junt amb Euzcadi i Galícia, asseguraria aquesta vegada els seus drets nacionals.

De tota manera, si totes les forces catalanes anti-franquistes s'unien en un projecte polític comú, es donava un primer pas que podria no fer tan irreal l'am

bició proposada. La voluntat comú d'ensorrar el franquisme havia de permetre una major flexibilitat entre les diferents opcions en les circumstàncies més favorables per l'acabament de la segona guerra mundial. Pi Sunyer, que si alguna cosa no li va faltar mai va ser empena en els moments més difícils, tampoc es va quedar curt aquesta vegada en la seva ingènua però audaç actuació. Sempre s'havia distingit per reprimir-se la inamagada por, traient una impetuosa força de no sé on; l'intel.lectual procliu al desencís es llançava, de sobte i quan pintaven més negres, com un quixot esbojarrat, a una lluita infatigable d'activitat i viatges com si del seu interior li sortís un sentit ètic i humà irreprimible que cavalcava per damunt de qualsevol càlcul fred, tan característic dels polítics que no volen cremar-se, o de la por ofegadors que tan talla la respiració als intel.lectuals que no es mullen mai. Ell es quedava al peu del canó quan els polítics decidien que ja no tenia sentit resistir o els intel.lectuals fugien esporuguits. Va romandre solidari malgrat no estar-hi del tot d'acord, amb el Govern de la Generalitat, el 6 d'octubre del 1934 quan era alcalde de Barcelona, i va impulsar l'Esquerra en els temps de l'empresonament de Companys i els seus consellers. Va mantenir-se al costat de Companys durant la guerra sense virar sobtadament com van fer altres dirigents de l'Esquerra i va incorporar-se al Consell de la Generalitat en les setmanes difícils posteriors als fets de maig. No va creuar els braços a l'emigració i des del seu convenciment creà el Consell Nacional a Londres amb la finalitat de mantenir l'activitat combativa dels cata-

lans a l'exili quan l'ocupació nazi a França immobilitzava les institucions catalanes i amenaçava als seus dirigents anticipant la caiguda de Companys. I ara, acabada la guerra mundial es llançava a crear el govern de la unitat. La seva activitat política es va caracteritzar perquè li tocava intervenir en el joc quan el partit ja portava temps disputant-se i s'estava perdent, o bé perquè es feia càrrec de l'equip quan aquest ja no tenia solució. No va guanyar mai, però la seva biografia ajuda a comprendre el sentit ètic i humà que la política pot tenir.

Pi Sunyer compartia el criteri que havia de ser la Generalitat i més concretament el Govern que es formés, el que havia de prendre la direcció del moviment nacional català. Per tant, és clar, el Consell Nacional havia de dissoldre's. Però el que no es podia fer era desapropiar la tasca realitzada i, tampoc, la xarxa creada a l'entorn de les Comunitats Catalanes, de tal manera que la dissolució es podia realitzar per mitjà d'una integració en el nou Govern. Alhora, es tractava d'obrir de bat a bat les portes a totes les forces sindicals i polítiques perquè també hi participessin, i intentar la incorporació de personalitats de prestigi del món de l'art i de la cultura. L'intent va ser fallit com ell mateix diu i no solament per les divergències d'origen ja explicades sinó per les desavinences sobre la composició del Govern, accentuades pels personalismes tan negatius com la mateixa artificialitat dels grups polítics a l'exili. El PSU i part del Directori de l'Esquerra s'oposaven a que el Consell Nacional i les Comunitats Catalanes estessin representades en el Govern de la Generalitat. Tam-

poc hi havia cord sobre qui havia de representar la resistència de l'interior. En relació amb els partits polítics no hi havia problema, en principi, ja que tothom estava d'acord en què fos obert a totes les forces antifranquistes. Però les dificultats comença ven en les divisions internes de les organitzacions republicanes. Quins eren els sectors que tenien l'au toritat de representar la CNT, UGT o UR? Fins a quin punt es podia considerar representativa la presència d'algun afiliat de la Lliga en el Govern de la Generalitat? Quina entitat real tenien grups com Unió De mocràtica, Estat Català o Acció Catalana Republicana? Segons la resposta que es donés a aquestes qüestions es podia formar un Govern de la Generalitat tan ampli com fictici, o tan reduït com poc representatiu. De fet, només hi havia dues organitzacions que per tradició i per presència organitzativa ningú posava en dubte la seva participació en el Govern: l'Esquer ra i el PSU. Pi Sunyer va intentar la incorporació de Tarradellas al Govern però aquest es va negar; clar que trobar un altre militant de l'Esquerra suficient ment representatiu no havia de tenir problema i, si no, el mateix Pi Sunyer. En relació amb el PSU tampoc havia de trobar problemes.

Però la negativa de Tarradellas i els problemes que sí va plantejar el PSU són prou significatius dels límits que tenia el Govern que volia formar Pi Sunyer. Tarradellas no s'oposava sinó tot al contrari, a la formació d'un Govern d'unitat; sempre ho havia defen sat i així ho ha continuat fent. Però tenia els seus dubtes sobre l'oportunitat de formar-lo en aquells mo ments, ja que la incerta eficàcia d'un Govern a L'exi

li té el segur contrapes de les tensions i partidismes que genera. Només la proximitat assegurada d'un canvi a Espanya i a Catalunya podia justificar-lo i Tarradellas era dels que estava menys convençut d'aquesta proximitat. El moviment d'ampla unitat ja existia i havia estat creat per ell: Solidaritat Catalana (1122), que tenia la pretensió de reunir a totes les forces catalanes sense exclusió recollint, no per casualitat, el nom d'aquell vast moviment encapçalat per la Lliga el 1906. L'enfortiment d'aquest moviment d'unitat junt amb el manteniment de les institucions republicanes, representades a Catalunya en la figura del President de la Generalitat, havien de ser els objectius a assolir junt amb la coordinació amb els moviments d'unitat antifranquista a Espanya i amb les legítimes institucions de la República. Per tant, és evident que Tarradellas discrepava sobre el futur Consell Nacional i les Comunitats Catalanes; havien completat una funció molt positiva mentre l'ocupació nazi a França, però els havia arribat el moment de dissoldre's sense més (1123). Ara bé, malgrat no veure-ho clar, Tarradellas no s'oposà a la formació del Govern de la Generalitat entre d'altres motius perquè era segura la reorganització del Govern de la República i les institucions republicanes tornaven a estar en ple funcionament. I si el President Irla li hagués encarregat a ell i no a Pi Sunyer la formació del Govern, potser -no és segur- hagués acceptat. Però la perspectiva de formar part d'un Govern que no dirigiria, estant implicat en tots els punts obscurs que es presentaven, no el temptava gens. A part que, com darrer conseller de Finances de la Generalitat, no li interessava formar part d'un Govern que integraria una

funció que ell continuava considerant com a pròpia, en ser l'estricta dipositari del tresor de la Generalitat en passar la frontera i havent de mantenir aquesta responsabilitat, mentre no es constituís el Govern legítim i legal de Catalunya a Barcelona, al Palau de la Generalitat. L'excusa donada a Pi Sunyer de no acceptar la proposició per a poder dedicar-se al partit des del secretariat (1124), no valia encara que també serveix com a darrera raó: el control de l'Esquerra era l'objectiu prioritari de Tarradellas.

La resposta de Comorera a Pi Sunyer aclareix encara més les coses. La situació del PSU no era bona. Havien passat els temps en els que marcava les regles del joc, ara no li tocava altre remei que acceptar les alienes mentre fossin més raonables que la marginació. La tossudesca de Comorera en defensar les seves posicions es féu cada cop més flexible respectant com el qui més els acords que es prenien (*). L'Alian-

-----

(*) Així opina Carles Pi Suner sobre Comorera: "L'únic polític que trobava al Consell era Comorera. I era l'únic amb qui abans m'havia trobat assegut amb ell a l'entorn d'una taula de govern. Ja he dit anteriorment el concepte que vaig anar tenint de Comorera, que és millor al que potser en general se'n tingui si hom el jutja d'acord amb els clíxés estereotipats. Comorera era, naturalment, un home de partit i de consigna, i defensava arduosament les posicions que prèviament havia acordat mantenir. Amb ell havíem discutit molt, ens barallàvem molts cops, però cor-

ça Nacional Catalana es va dissoldre a França per facilitar l'entesa (1125), a l'igual que el PCE ho féu amb la Junta Suprema de Unión Nacional. Comorera estava d'acord en crear un organisme unitari que reunís a tots els corrents que combatien a l'interior i tampoc excloïa que en el Govern d'unitat hi pogués participar, fins i tot, la Lliga. L'exclusió del POUM era l'única qüestió que estava fora de discussió. El problema calu, però, en la polèmica amb Pi Sunyer, era la subrepresentació de la classe obrera en el Govern de la Generalitat. Una cosa era l'acceptació a perdre la funció de partit eix, l'altra era l'arraconament de la classe obrera. Comorera considerava que només la CNT, la UGT i el PSU tenien aquesta representació. El PSU era el partit únic del proletariat a Catalunya i, per tant, no tenia cap sentit la pretensió de Pi Sunyer de donar representació en els "socialistes". Comorera ho argumentava d'aquesta manera tan confosa i contradictòria: "La realitat que ningú

-----

rentment arribàvem a solucions acceptables. Era un home que sabia cedir fins a aquell grau que no ultrapassés el límit que es fixava, i un cop arribats a un acord, el complia. Ara a l'exili el trobava igual que quan tots dos érem consellers de la Generalitat en els temps de guerra. Potser un xic com un pòsit d'experiència i de cansament que podia fer-lo més objectiu. La història de la seva vida, fins a la seva mort al penal de Burgos, amb les decepcions i els sofriments que li portà, crec que corrobora aquesta visió que tinc de la personalitat de Comorera, més humana de la

pot negar -i que nosaltre afirmem- és que el PSU no és encara un partit comunista, segueix sent encara un partit polític d'unificació obrera. És cert que nosaltres treballem per transformar el PSU en un partit totalment comunista, però aquests són propòsits nostres, de la nostra vida interna, que no consenten especulació de cap mena als qui pertanyen a altres disciplines polítiques. Per consegüent, amic Pi, no us inquieteu més, doncs els catalans comunistes i socialistes tenen ja el seu partit únic, l'únic que pot representar-los en el Govern i en qualsevulga manifestació de la vida col·lectiva catalana: el PSUC" (1126). No cal dir que les paraules de Comorera no se sostenen per enlloc, sobretot quan mesos abans, a la Batalla de la Pau, havia afirmat que el PSU era ja una gloriosa realitat, un partit madur sobre la base del leninisme-estalinisme; l'única explicació que es pot trobar és que Comorera encara pensés que el PSU era la superació de l'espai socialista i comunista; si així ho creia, ben aviat se n'adonaria de l'engany.

L'únic partit que representava a la classe obrera catalana era el PSU, els "socialistes" i els "trotsquistes" eren desviacions, si no traïció. En relació amb les centrals sindicals, la negativa de la CNT a for-

-----

que alguns en tenen, jutjant-lo solament des del caire més doctrinari". (Carles Pi Sunyer: "Memòries de l'exili. El Govern de la Generalitat, París, 1945-1948"; Col·lecció "La Mata de Jonc", Ed. Curial, Barcelona, 1979, pàgs. 48-49).

mar part del Govern va comportar que Pi Sunyer consi
derés que no tenia sentit la participació de la UGT,
sobretot tenint en compte la seva divisió interna i
la pugna, derivada de la crisi del PSU, pel control
de les sigles. Lògicament, Comorera només reconeixia
la UGT catalana vinculada al PSU i encapçalada per
Josep Moix, titllant als Ferrer, Fronjosà, etc. de
traïdors. Per a aquesta UGT Comorera exigia la pre-
sència en el Govern afirmant, a més, que l'absència
de la CNT no havia d'implicar de cap de les maneres
l'exclusió de l'altra central sindical. Finalment, i
amb relació amb la Unió de Rabassaires, Comorera do-
nava suport a Josep Calvet, el qual era contestat pels
sectors anticomunistes. Tampoc en aquest punt, Pi Su-
nyer trobà un interlocutor vàlid. El resultat final
de tot això era que no acceptant Comorera altra re-
presentació a nivell de partit que el PSU, i no es-
tan presents en el Govern les dues grans centrals sin-
dicals ni l'organització majoritària de la pagesia
tant la classe obrera com el camperolat es trobarien
en ínfima o nul.la presència en el Govern en relació
amb les altres forces polítiques, sobretot tenint en
compte que Pi Sunyer pensava donar-li només un lloc
al PSU. Un Govern sense una forta participació de la
classe obrera i el camperolat era com desconèixer què
havia succeït en la guerra civil, a part de fer-lo com-
pletament artificios amb la presència de forces de
centre i dreta, la base social de les quals no sabia
ben bé si la tenien o no (1127).

Els obstacles van ser superiors a l'empenta de Pi Su-
nyer i no va reeixir en la formació del Govern que
havia planejat. Les divisions dins i entre les forces

republicanes impedièn la possibilitat de formar un Govern d'unitat amb mínimes garanties de durar. Va renunciar i la urgència de superar fos com fos la situació la va resoldre el mateix president Irla formant un Govern de necessitat, el setembre del 1945. El presidia el mateix Josep Irla i el composaven Pompeu Fabra, Rovira i Virgili, Josep Carner, Josep Xirau, Carles Pi Sunyer i Joan Comorera (1128). El prestigi intel·lectual dels seus membres amagava la seva debilitat política. De fet, si en algun aspecte no havia tingut problemes Pi Sunyer en l'intent de formar el seu Govern havia estat en la participació de personalitats representatives del món de la cultura. Eren les mateixes que ara acompanyaven a Josep Irla, amb l'excepció de Pau Casals que ja havia declinat l'ofertament de Pi Sunyer (1129). Era un Govern de noms més que qualsevol altra cosa i no es podia ni afirmar que representés formalment a organitzacions polítiques, feta la savetat del PSU representat per Comorera. Ni Pompeu Fabra representava a Acció Catalana Republicana ni Pi Sunyer o Rovira i Virgili representaven a l'Esquerra; hi eren per la seva pròpia personalitat, no perquè tinguessin el mandat de cap partit. El mateix Josep Xirau que no va assistir mai a les reunions del Govern i en el que Pi Sunyer hi volia veure la representació socialista, no representava més que a la seva persona (*). Aquesta realitat es va demos-

-----

(*) Josep Xirau, ni va assumir mai la representació socialista, ni mai arribà a integrar-se en el Consell. (Carles Pi Sunyer: "Memòries de l'exili. El Govern de la Generalitat, París, 1945-1948". Col·lecció "La Mata de Joc", Ed. Curial, Barcelona, pàg. 59).

trar ben aviat perquè des del primer moment va ser un Govern sense cap autoritat efectiva encara que sí respectat per la composició que tenia. D'altra banda, la pràctica totalitat dels seus membres eren polítics per raons ètiques, no per vocació. I això es va notar, li faltava professionalitat; només Comorera es movia com peix en l'aigua i, en menor grau, Pi Sunyer que, com he explicat, no fou mai un gran polític en el sentit més literal de la paraula. Ells dos eren els únics que hi entenien i que feien viure un organisme que tenia tanta imatge com poca activitat.

En la declaració de la seva constitució, el 14 de setembre, el Govern de la Generalitat reconeixia ja el seu migrat naixement fent-se el propòsit d'ampliar-se el més aviat possible (1130). Aquest desig es va mantenir constant i es van continuar fent intents per aconseguir la participació de corrents socials no representats ni indirectament en el Govern, com la CNT i la Unió Democràtica. Va ser endebades. D'altra banda, el refús de Josep Xirau a representar el corrent socialista, tornava a plantejar el problema de la representació d'un corrent ideològic molt important en l'Europa occidental. L'oposició de Comorera va tornar a repetir-se amb els mateixos arguments, però al fi-nal va cedir acceptant que Serra i Moret s'incorporés al Govern a títol de personalitat individual i com vice-president del Parlament, però no en representació de cap organització o partit. A més de Serra i Moret, es va aconseguir la incorporació de Pau Padró per la Unió de Rabassaires i de Francesc Piniello per Estat Català. L'ampliació realitzada el juny del 1946 no significava cap canvi important en els problemes

de fons, a part que Serra i Moret tardà força temps encara en arribar a França, i que Francesc Piniello hagué de renunciar per la impossibilitat de marxar a Mèxic (1131).

A mitjans del 1946, el Govern de la Generalitat havia donat el màxim de sí. Les dificultats de tot ordre anirien en augment. La situació internacional, a mida que passava el temps, anava fent-se més desfavorable per als republicans. Les dissensions internes en lloc de disminuir es feien més persistents, aguditzades pel panorama cada cop més negre. I a més, els recursos econòmics eren tan migrats que ben poca cosa es podia fer. Si la sort de la República depenia del concurs internacional, la sort de la Generalitat depenia, a més, de la sort republicana. Massa sorts per a un Govern que havia nascut coix i que mai no va poder corregir el defecte puix que era de naixement. La seva activitat anà minvant en el temps fins que el 1948, esgotat en la inèrcia i colpejat pels enfrontaments entre Serra i Moret i Comorera, va deixar d'existir (*).

(*) Carles Pi Sunyer: Memòries de l'exili: "El Govern de la Generalitat, París, 1945-1948". Col. "La Mata de Jonc", Ed. Curial, Barcelona, 1979; pàgs. 228 a 239.

Serra i Moret s'incorpora al Govern el desembre del 1946, quan ja feia temps que s'havia demostrat la seva utilitat més aviat fictícia, però la seva entrada serví per afegir a la ineffectivitat externa una creixent polarització interna. Entre Pi Sunyer i Comorera,

Les relacions PSUC-PCE o els problemes que planteja l'existència de més d'un partit comunista en un sol Estat plurinacional.

Santiago Carrillo, de retorn a França el 1944, ja ha via plantejat en una conferència pronunciada el mes de novembre (1132) que "para trabajar mejor con las masas de catalanes refugiados en Francia en esta nueva situación; para desarrollar con más impulso la Alianza Catalana; a fin de estar en mejor situación para tratar i discutir con nuestros aliados i para entrar en Cataluña, es necesario que el PSUC tenga su organización independiente como tal partido catalán. Esto plantea la tarea ante las organizaciones de Par

-----

reals protagonistes del Govern, s'havia creat una certa col.laboració malgrat les crítiques del PSUC dirigides a la direcció de l'Esquerra i, especialment, a Tarradellas. Contràriament, Comorera i Serra i Moret es llançaren a una contínua polèmica que malgrat procedir de criteris dispars d'interpretar la realitat política, no podia desvincular-se ni del passat polític i organitzatiu de les dues personalitats ni de la mútua antipatia personal que es tenien, sobretot per part de Serra i Moret. La dimissió d'aquest com a Conseller, el desembre del 1947, desencadenà la crisi que acabaria amb la pròpia existència del Govern. Carner va fer el mateix i els altres consellers van posar els seus càrrecs a disposició del President Irla. Comorera era l'únic que insistia en mantenir el Govern amb aquells que no haguessin dimitit i ampliant-lo amb noves incorporacions. No va reeixir davant l'actitud majoritària de dissoldre el Govern i mantenir la institució de la Generalitat en la figura del President, tal com defensava des de feia temps, Josep Tarradellas.

tido de tomar las medidas de carácter orgánico necesarias para asegurar la existencia independiente del PSUC allí donde hay refugiados catalanes (...). Sin embargo, estos camaradas deben comprender que esta separación orgánica no significa que en la lucha y en el trabajo la unidad deje de ser, no ya tan estrecha como antes, sino mucho más. El trabajo en común no se termina, toma nuevas formas que nos aconseja la lucha y bajo esas nuevas formas dichos camaradas van a demostrar su fidelidad y sus características de comunistas siendo los más celosos realizadores de esta medida y, al mismo tiempo, trabajando por estrechar cada vez más los lazos y las relaciones entre el PSUC y el Partido Comunista de España".

Durant l'ocupació nazi, el PSUC i el PCE havien actuat fusionats a França, constituïen una sola organització, però davant la perspectiva del final de la guerra i del relleu dels organismes unitaris, Carrillo plantejava la necessitat de separar les organitzacions per tal de facilitar l'actuació política del PSUC entre l'emigració catalana i en les negociacions unitàries amb les altres forces polítiques i socials catalanes. A més, es tractava d'acabar amb una situació excepcional que una vegada superada per l'alliberació, no tenia sentit continuar ja que les organitzacions del PSUC i del PCE eren independents i existien independentment en els altres països on hi residien els exiliats. Tant la direcció del PCE com la del PSUC, que durant la guerra mundial havien residit essencialment entre Moscó i Mèxic, es traslladaren ja des de finals de la guerra cap a França que passà a ser el centre neuràlgic de la seva acti-

vitat. Entre l'execució de la proposta de Carrillo i l'arribada de Comorera a França, es féu càrrec de la direcció del PSUC Ramon Soliva, arribat a Moscú i home de confiança de Dolores Ibárruri, el qual havia cursat estudis en l'Academia Frunze a l'igual que altres destacats militars comunistes com Líster, Modesto, Tagüeña, "El Campesino", etc. (1133). No tinc resposta adequada per a explicar aquest nomenament, no sé si Comorera n'estava assabentat. Només se m'acudeixen algunes qüestions: per què no es va enviar algun membre del Secretariat a fer-se càrrec d'una organització que havia d'esdevenir capital? Si no podia ser, per què no s'avançava el retorn de Vidiella des de Moscú? En darrer terme, per què s'escollia a Soliva, que no era membre ni del Comitè Central, abans que algun dels quadre dirigents del PSU que havien tingut un paper destacat durant l'ocupació, com Cervera, Martorell o Rius, per exemple, en l'espera de l'arribada de Wenceslao Colomer, primer membre de la direcció que arribà a França? La resposta més fàcil, però que no puc fonamentar-la, seria senzillament que Carrillo va escollir un home de la seva confiança amb el vist-i-plau de la secretària general del PCE, Dolores Ibárruri. És a dir, es feia la separació orgànica però es continuava tenint el control polític sobre el PSU.

Tampoc s'ha de sobrevalorar aquest nomenament que, en tot cas, tenia una eficàcia provisional perquè, tard o d'hora, arribaria Comorera a França per a encapçallar l'organització. I així va ocórrer l'octubre del 1945 després d'un llarg viatge des de Montevideo, via La Habana (1134). La recepció que se li va donar i el

què el PSUC era un partit unificat? Ni una cosa ni l'altra contesta Carrillo. La raó donada queda molt més a la vora; era la política conjuntural -"la nueva situación"- la que feia necessari que el PSUC tingués la seva pròpia organització a França. La precisió té tanta importància com per a poder preguntar-se, si la situació canviava, què succeïria amb el PSUC. Amb dues paraules, Carrillo hagués pogut contestar les preguntes del perquè se separaven ambdues organitzacions, després de l'ocupació: el PSUC era un "partit nacional", però no les va dir.

El cert fou que la independència orgànica del PSUC no la qüestionava ningú el 1945, fossin quines fossin les raons que cadascú pensés. En l'epígraf anterior he explicat quina era la "nova situació" i és evident que aquesta exigia la independència orgànica del PSUC, entre d'altres motius pel funcionament de nou de les institucions republicanes. El març del 1945 apareixia a "Lluita" un article sense signatura que tenia per títol: "El PSUC és un partit nacional català" (1136). La transcripció dels següents paràgrafs és prou eloqüent del que es presenta com inqüestionable: "Durant molt temps s'ha esmerçat molta tinta i també molta saliva per a voler fer veure que el PSUC era un partit aliè a les coses catalanes i als interessos del poble de Catalunya.

Hi ha qui s'ha entestat en voler fer veure que el PSU de Catalunya és un APÈNDIX del PCE i no pas un Partit Nacional Català. Però el cas és que molts o gairebé tots els que això prediquen saben que no és veritat perquè coneixen abastament quina ha estat la posició del PSUC i què ha fet aquest per Catalunya des de la seva formació.

No ignoren que el PSUC és un partit nacional, completament independent; un partit creat a Catalunya per forces catalanes i responent a les necessitats històriques catalanes. No ignoren que el PSUC va ser admès com a Secció Catalana en els rengles de la Internacional Comunista; que per primera vegada la Internacional Comunista acceptà dues seccions d'un mateix Estat; que per primera vegada un organisme internacional reconegué i reivindicà la personalitat nacional de Catalunya.

No ignoren que en virtut d'això i també del treball del PSUC durant la guerra i després de la guerra a l'exili i a l'interior del país, és un Partit Nacional que ha prestat a Catalunya serveis d'un valor inestimable.

No ignoren que sense nosaltres no pot haver-hi una política de reconquesta de Catalunya, de reconstrucció de Catalunya. El PSUC és un partit de masses, marxista-leninista-estalinista, d'estructura centralista democràtica, de disciplina conscient, admesa i no imposada mecànicament, però severa. És un Partit Nacional de Catalunya que en enarborar cada dia més enlaire i més consegüentment la bandera de l'internacionalisme obrer, resoldrà, ensems, les reivindicacions fonamentals proletàries i el nostre problema nacional. És el Partit que nasqué un dia, el més gloriós de la història catalana, quan els partits catalans varen trobar el camí de Lenin i de Stalin, els genis més grans de la nostra època.

És un Partit Nacional Català unit al Partit Comunista d'Espanya per lligams ideològics, per amor fraternal, per l'aspiració comú a una mateixa fita, l'emancipació integral de la classe obrera, la solució de-

finitiva dels problemes nacionals dels pobles hispànics". La llargada del text queda compensada per la seva transparència. Ningú, ni dins del PSUC, ni dins del PCE, es va atrevir a qüestionar les paraules citades en els primers temps, després d'acabada la segona guerra mundial, fins el 1947. La personalitat de Comorera era tan exaltada com la de "Pasionaria". Les visites que féu a les organitzacions departamentals del PSU en els primers mesos de la seva estada a França (*) estaven envoltades per un exagerat culte a la personalitat que, d'altra banda, accentuava la imatge independent del PSUC encara que fos a través de la magnificació del seu secretari general. El punt culminant de la seva aurèola fou el 1946 en què la seva persona va ser objecte d'una autèntica campanya d'emulació amb la "promoció Comorera" de recollida de diners per a l'interior i en l'homenatge que públicament se li va fer amb motiu del desè aniversari de la fundació del PSU (1137). Mai com llavors es pogué dir que Comorera personalitzava el PSUC, ell mateix arribà a confondre's.

Mentre l'esperança d'un restabliment de la democràcia a Espanya tingués un mínim de fonament, mentre el retorn de l'autonomia i la Generalitat fos una possi-

-----

(*) Entre novembre i desembre del 1945, Comorera visità les organitzacions departamentals més importants: Tolosa (Lluita, nº 26; 9 de novembre del 1945); Montpeller i Montaubau (Lluita, nº 28, 23 de novembre del 1945); i Perpinyà (Lluita, nº 31, 27 de desembre del 1945).

bilitat per a Catalunya, la independència orgànica del PSUC estava assegurada. Però, i si la situació canviava? O, més ben dit, si el franquisme es consolidava? Podia repercutir aquesta consolidació en el futur del PSUC? De moment no contesto, cal una resposta a una pregunta prèvia: Quin era el futur del franquisme?

En l'epígraf anterior he fet referència als moviments de l'oposició a Espanya i a Catalunya, però no m'he referit a l'actuació de Franco que, lògicament, no es va quedar sense fer res contemplant estoicament les condemnes internacionals o els esforços desesperats dels republicans. Segurament, Prieto no s'equivocava en el condicional de "si" Franco es veia obligat a cedir el poder ho faria en mans de la monarquia. El problema era que Franco faria l'impossible per a no trobar-se en aquesta situació límit. Tenia a favor el fet que ni Anglaterra ni els Estats Units prendri en cap mesura efectiva contra el seu règim mentre ho poguessin evitar. Però l'impuls de la victòria sobre Hitler havia provocat ja, que les condemnes de les Nacions Unides anessin més lluny del que sens dubte haguessin desitjat les potències esmentades malgrat que en el terreny de les formes van intentar sempre no quedar enrera de ningú en la defensa de la llibertat. Franco havia de donar-se pressa a acabar l'edifici jurídic del seu sistema personalista i esperar que les ja públiques diferències entre la Unió Soviètica i els seus aliats s'anessin accentuant.

Ho va fer i amb rapidesa. Per de prompte, s'avançava a la famosa resolució de l'Assemblea de les Nacions Unides convocant la no menys famosa concentració de

la Plaça d'Orient, el 9 de desembre del 1946. Era un primer pas que pretenia demostrar davant de l'exterior el suport social amb el que comptava el règim. El pas fonamental era, però, la institucionalització de finitiva del sistema polític que ell personalitzava. El plebiscit ambicionat per Prieto entre monarquia o república era substituït per un altre en el que no hi havia més que una alternativa: plebiscitar com a sistema polític el cabdillatge vitalici, el regne sense rei, o el sobirà sense corona. La llei de Successió, el projecte de la qual va ser aprovat per les Corts el 6 de juny del 1947, definia per fi els trets característics del sistema polític. Espanya és instituïda com un "Estat catòlic, social i representatiu" en el que Franco és investit com a Cap d'Estat en la seva qualitat de "Caudillo de España y de la Cruzada" i de "Generalísimo de los Ejércitos", i al que se li reserva el dret de proposar en qualsevol moment a les Corts el seu successor a títol de rei o regent i la revocació del successor proposat encara que ja hagués estat aprovat per les Corts. Com indica González Casanova, la monarquia era reinstaurada com a forma, alhora que es concretava en la instauració de la "monarquia" del Cabdill cam a contingut (1138). El referèndum del 6 de juliol aprovava la llei que institucionalitzava definitivament el franquisme alhora que aquest agafava la força dels vots per a ensenyar-los cara enfora com prova de legitimitat del sistema polític. Evidentment, que la legalitat espanyola no s'adeïa a la resolució aprovada per la ONU, però aquesta mai no va portar a la pràctica "l'estudi de les mesures adequades" en el cas que en un temps prudencial no s'hagués establert a Espanya un sistema democràtic. Entre el desembre del 1946 i

el juliol del 1947 havien passat quasi set mesos, pot ser no era un temps "prudencial" encara. Però si s'ha via de confiar amb les pressions internacionals per a enderrocar el franquisme, les expectatives no eren gens favorables quan la guerra freda marcava l'enfrontament ja declarat entre els dos blocs.

La realitat era que ni la situació interior era inquietant per al franquisme i, en canvi, la guerra freda significava l'atomització de la ja moderna condemna internacional. El manifest de Dom Joan contra la llei de Successió no va implicar cap acostament efectiu amb el Govern Llopis, el qual presentava la dimissió el 6 d'agost del 1947 després dels seus intents fracassats d'ampliar-se per la dreta (1139). El curs posterior dels esdeveniments va anar consolidant el poder personal de Franco mentre que la república quedava isolada en els governs encapçalats per Alvaro de Albornoz (1140), i negociacions entre el PSOE i els monàrquics es mantien en un terreny tan contradictori com artificios; com ho demostra el fet que en el mateix mes d'agost del 1948 Dom Joan cedís l'educació del seu fill Joan Carles a la tutela de Franco i, alhora, socialistes i monàrquics signessin el pacte de San Juan de Luz (1141). La consolidació del règim franquista demostrava que "era algo más que un régimen fascista, que era, ante todo, un régimen conservador, en pleno despegue capitalista dentro de un marco autoritario, donde la ausencia de los valores e instituciones políticas propias de la democracia liberal se justificaba por la lucha anticomunista y la reconstrucción económica" (1142).

La "nova" situació que podia canviar la missió del

PSUC i, fins i tot, qüestionar la seva pròpia existència era la guerra freda i la consolidació del franquisme. La sublevació del juliol del 1936 i el perill feixista havien accelerat la seva fundació, ara, la consolidació del franquisme podia amenaçar la seva identitat que havent estat sempre ambigua podia esdevenir inexistent en la nova conjuntura. L'origen de la crisi del 1949 està en l'ambigüitat fundacional del PSUC, però el seu marc és indestruïble de l'estabilització del règim franquista. Ja a finals del 1946 i segons Comorera, Dolores Ibárruri i altres membres del Buró Polític l'havien presionat per tal de portar a terme la integració del PSUC en el PCE (1143). En el IIIer Ple del PCE a França, celebrat el març del 1947, Dolores Ibárruri, que diu entre d'altres coses que es realitza la conferència en les acaballes del franquisme quan més necessària és la unitat de totes les forces democràtiques espanyoles en la lluita pel restabliment de la República, i que reitera la contradicció en primer pla entre feixisme i democràcia en la perspectiva del desenvolupament fins al final de la democràcia burgesa (1144), fa unes declaracions de gran importància per al futur del PSUC i que seran moltes vegades repetides per dirigents del PCE i del PSUC o publicades en els òrgans de premsa dels dos partits: "Durant la guerra i després a l'exili i en la lluita clandestina a Espanya, s'ha anat establint una profunda penetració entre el PSUC i el PCE basada en els mateixos principis, la mateixa línia general política, els mateixos mètodes d'organització, la qual cosa ha permès al PSUC de consolidar-se com a partit marxista de la classe obrera de Catalunya. I precisament perquè els militants del PSUC a l'interior i a l'emi-

gració, dirigits pel seu Secretari General, el nostre estimat company Joan Comorera, i tota la direcció del PSUC, s'han educat en els principis del marxisme-leninisme-estalinisme, cadascun d'ells se sent comunista i mostren amb orgull, en llurs activitats polítiques, llur qualitat de militants comunistes. L'interès d'Espanya i Catalunya i el de la lluita nacional i social del poble català exigeix la realització d'esforços per tal que en l'esdevenidor, quan les exigències de la lluita ho determinin, el PSUC formi, mantenint i reforçant les característiques nacionals específiques, un tot orgànic amb el PCE, per a dirigir en comú, amb gallecs i bascos, la lluita pel desenvolupament i la consolidació de la democràcia, en la Federació de Pobles Hispànics a la qual aspirem com a base del progrés i de la grandesa d'Espanya" (1145). A què venia aquest viratge en el discurs de Santiago Carrillo, de 1944? El canvi de les circumstàncies polítiques no és raó suficient. Al costat de l'oportunitat -"les exigències de la lluita"- que determinaria o no la integració del PSUC en el PCE, hi havia una concepció de fons: el PSUC, a l'igual que els comunistes bascos i gallecs, havia de formar part del PCE "reforçant les característiques nacionals específiques", perquè ja era una partit comunista.

Ja estava dit i amb tota l'ortodòxia que no tenia més límit que l'oportunitat política per portar a terme la integració. Quina va ser la resposta de Comorera? Aquest considerava just que s'apliqués el principi leninista-estalinista que mai no havia discutit: un sol Partit dins del mateix Estat. Aquest

era, doncs, l'objectiu: "Nosaltres considerem justa la perspectiva presentada per la camarada Dolores de la unió orgànica del PSU de Catalunya i del PCE d'Espanya (...). Està clar que nosaltres considerem que la unitat orgànica significarà la consolidació definitiva del PSUC, amb les seves característiques nacionals com a Partit marxista de la classe obrera del nostre país. Que nosaltres considerem que la unitat orgànica serà la garantia màxima per a la realització de les reivindicacions de la classe obrera de tot Espanya i per la realització de les nostres aspiracions nacionals en el si de la gran Federació Democràtica del Pobles Hispànics" (1146). Comorera deia sí a la proposta de "Pasionaria", però amb una explicació que té molta importància. El PSUC com partit unificat, fidel a la seva missió històrica de partit únic de la classe obrera catalana, havia de combatre tots els intents de la reacció per a revifar la socialdemocràcia a Catalunya, per a destruir la unitat obrera assolida el 1936, "perquè nosaltres hem de portar al moviment marxista-leninista-estalinista d'Espanya, no un sector més o menys important de la classe obrera, sinó una classe obrera unida, una pagesia unida i aliada a la classe obrera, els intel·lectuals, els menestrals, petits burgesos progressius, en una paraula, la veritable Catalunya nacional" (*).

(*). En relació amb la situació política, Comorera no es va quedar enrera en la valoració triomfalista ni en l'exaltació de les mobilitzacions obreres o accions

Comorera no tocava de peus a terra. Havia assumit amb tal força que l'estalinisme era l'única interpretació correcta del marxisme i del leninisme que les paraules unificació, comunisme i marxisme-leninisme-estalinisme eren completament equivalents. El PSUC continuava sent un partit unificat que amb la depuració s'havia enfortit, havia esdevingut un partit madur, comunista, que, a l'igual que el PCE, es fonamentava en els principis revolucionaris del marxisme-leninisme-estalinisme. Qualsevol s'atrevia a contestar-li que ell havia començat la desunificació, que el PSUC era sí un partit comunista, però no fruit de la maduresa sinó de la desunificació, o de la "bolxevització". La qüestió era que quan Dolors Ibárruri plantejava la perspectiva de la fusió orgànica perquè el PSUC ja era un partit comunista, ho deia amb un sentit ben diferent al de Comorera. Ramon Soliva la interpretava fidelment quan deia "els comunistes catalans amb llur treball i lluita han demostrat ser dignes dels comunistes espanyols" (1147).

-----

guerrilleres, encara que ell mateix reflectia el contrapès del "neo-feixisme internacional" o dels capituladors de l'interior. També les premises que considerava imprescindibles per avançar cap a la victòria eren demostratives d'on s'estava realment: la primera premissa era realitzar la unitat nacional dels catalans, la segona era la unitat de Catalunya amb tots els pobles hispànics en la lluita antifranquista, i la tercera era la unitat entre els dos partits. Sobre les dues primeres no cal fer altre comentari

Si el PSUC era ja un partit comunista i ningú posava en discussió la tesi un Estat un Partit, per què no es portava a terme la unitat orgànica amb el PCE? La resposta de Dolores Ibárruri era pragmàtica, conjunturalista, com ho havia estat Santiago Carrillo quan defensava la separació del PSUC envers el PCE: "quan les exigències de la lluita ho determinin". És impossible concretar aquesta frase que d'altra banda és cabdal. L'única manera de resoldre el problema era saber qui interpretava les exigències de la lluita i, per tant, qui decidia quan s'havia de produir la fusió orgànica o, més exactament, la integració del PSUC en el PCE.

Per altra part, els equilibris que feia Comorera per voler fer veure que partit unificat i partit comunista era el mateix o arribaria a ser el mateix, li permetien una escapadòria de fons sense posar formalment en qüestió les paraules de "Pasionaria". No arribava a donar-li la volta al plantejament de la Secretària General del PCE, però quasi. El PSUC havia de vetllar per salvaguardar la seva unificació històrica i, per tant, la unitat amb el PCE s'havia de fer respectant aquesta identitat d'origen. La perspectiva de la unificació orgànica havia de fer-se

-----

que recordar la data de març del 1947, com per a estar treballant encara per assolir la unitat catalana i republicana. La que interessa tractar és la tercera. (Lluita, nº 94; 28 de març del 1947. Vegi's Pensament Polític de Joan Comorera, pàg.).

sobre la base d'un partit que representava la unitat de la classe obrera catalana, la pagesia, els menestrals, els intel.lectuals i els petits burgesos progressius. Vist d'aquesta manera la indiscutible unitat orgànica amb el PCE li faltava un llarg camí encara. "Pasionaria" i Comorera deien que volien el mateix, però no parlaven igual.

De tota manera, el discurs de "Pasionaria" i la reacció transigent de Comorera van provocar més reaccions que les esperades. Potser la incertesa sobre qui na seria la reacció de les organitzacions del PSUC va atemperar la proposta de Dolores Ibárruri deixant en l'aire la seva concreció. Però, la veritat és que el malestar va ser generalitzat i les crítiques van ploure sobre les direccions d'ambdós partits.

Entre març i juliol del 1947, va ser aquest un dels temes més discutits entre els militants del PSUC (*), de tal manera que en el discurs de l'onze ani-

-----

(*) Dins de la mateixa direcció es produeixen difereències de criteri sobre les relacions PSUC-PCE encara que la pràctica totalitat dels seus membres estan d'acord amb les paraules de "Pasionaria". Així queda demostrat per les intervencions de Soliva i Pere Ardiaca en el mateix IIIer Ple del PCE (Lluita nº 45, 4 d'abril del 1947); o la conferència pronunciada per Ramon Soliva a París el 5 de juliol, sobre "La línia nacional del PSUC", en la que avantposa els interessos de la classe obrera als interessos nacio-

versari de la fundació del partit (*), Comorera s'hi hagué de referir amb paraules prou esclaridores: "Hem reeixit, perquè hem sabut mantenir la més ferma unitat amb el nostre gloriós partit germà, el Partit Comunista d'Espanya, i perquè la comprensió d'aquesta unitat n'hem fet la pedra de toc per a calibrar la

-----

nals i com "en l'etapa actual aquests interessos exigeixen l'estreta unitat de la classe obrera de tots els pobles d'Espanya". L'objectiu d'acabar amb el franquisme era prioritari a la resolució del problema nacional i no és que això significués cap renúncia: "I de la mateixa manera que no renunciem ni renunciarem als nostres objectius: el socialisme i el comunisme, tampoc renunciarem a aconseguir la veritable solució del nostre problema nacional (...). Avui però, el problema immediat que es planteja davant que es planteja davant de Catalunya i dels altres pobles hispànics, és el d'acabar amb el règim franquista" (Lluita, nº 109; 11 de juliol del 1947); o l'article de Rafael Vidiella en l'onzè aniversari del PSUC en el que exalta l'ajut inoblidable de J. Díaz i Dolores Ibárruri en la formació del PSUC i exalta la unitat d'acció dels dos partits, base de la futura unitat orgànica ("Onze anys al servei de la classe obrera", Lluita, nº 111; 25 juliol del 1947).

(*) Celebració de l'onzè aniversari del PSUC a Perpinyà. Hi assisteixen Soliva, Colomer, Moix i Vidiella pel Secretariat; Valdés, Marlés i Ardiaca pel Comité Central i Francisco Anton pel Buró Polític

fidelitat del militant, la seva maduresa bolxevic. Aquesta unitat, companys, és el nostre tresor. Avui som dos partits, orgànicament independents, que dirigeixen la lluita cadascú en el seu territori i amb la seva plena responsabilitat. Som, però, dos partits que en l'acció ens sumem i som un, car tenim la mateixa teoria, la mateixa línia política que forgem en comú, el mateix Estat que hem de conquerir i estructurar junts, i una classe obrera unida pels mateixos interessos i per la mateixa línia històrica. Aquesta unitat increbrantable entre els dos partits germans ha estat, segurament, l'instrument millor que hem tingut a tot el llarg de la nostra duríssima història de partit en procés de bolxevització. Hem de vetllar per ella, per a impedir que res no l'estorbi, que res no l'afebleixi, que res no retardi indegudament la futura unitat orgànica. I hem de comprendre que el dia en el qual, d'acord amb les exigències de la lluita, el Congrés del nostre Partit acordi la fusió orgànica, la formació del Partit únic marxista-leninista-estalinista de tot Espanya, serà el dia més gloriós de la nostra vida i de la nostra història: haurem creat les condicions que ens permetran de marxar cap a la solució dels nostres problemes bàsics, de classe i nacionals" (1148).

-----

del PCE; Jean Zyromski pel Comité Central del PCF; André Tourné, diputat comunista dels Pirineus Orientals; Cardonne, conseller de la República; i Laubatiere conseller municipal.

(Lluita, no 112; 1 d'agost del 1947).

Com es pot llegir, Comorera fa un llarg preàmbul en el que exalta la unitat amb el PCE, pedra de toc de la fidelitat militant i de la maduresa bolxevic, però aprofita per esclarir que el PSUC i el PCE són dos partits orgànicament independents que dirigeixen cadascú la lluita en el seu territori. La part fonamental del paràgraf transcrit és la darrera. En ella es contesten preguntes que havien quedat sense resoldre. És "el Congrés del nostre Partit" qui decideix la fusió orgànica "d'acord amb les exigències de la lluita" i de cara a la "formació del Partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya". Ja se sap qui és el qui: el Congrés del PSUC; és el màxim i únic òrgan del PSUC que, com a partit independent, pot acordar la seva dissolució. També se sap el com: el PSUC es dissol per mitjà de la fusió (probablement amb el PCE). I també el per a què: per a la formació del Partit únic marxista-leninista-es-talinista.

Val la pena tornar a esmentar les paraules de "Pasio naria": "quan les exigències de la lluita ho determinin, el PSUC formi, mantenint i reforçant les característiques nacionals específiques, un tot orgànic amb el PCE". No diuen el mateix. Comorera no cita al PCE quan era més essencial esmentar-lo, tal com feia Dolores Ibárruri. Substitueix el "formi un tot orgànic amb el PCE" per "fusió de cara a la formació del Partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya". La paraula fusió evita interpretacions "integradores" del PSUC per part del PCE. La cita expressa del Congrés deixa clar que no es decidirà cap fusió orgànica sense el vist-i-plau de l'òr

gan sobirà del PSUC. Tot això ja és prou esclaridor, però, per què Comorera no cita al PCE i en canvi parla de formació del Partit únic marxista-leninista-estalinista? Si no posés la paraula "únic", hom diria que ha volgut escriure més que tres sigles. Però perquè a ningú li passi per alt, posa abans les paraules "formació del Partit". Tornem al capdavant del problema. El PSUC, des de la unificació treballava per a esdevenir un autèntic partit comunista, el partit únic de la classe obrera catalana; el PCE des de la parcialitat comunista treballava per a la unificació de la classe obrera espanyola sota els principis revolucionaris del marxisme-leninisme-stalinisme; un i altre procés s'unificarien en la formació del partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya. Quin dirigent del PCE gosaria discutir-li aquest raonament tan coherent a Comorera? L'existència de l'espai socialista era un fet com també les renovades divisions entre comunistes i socialistes, però les tesis del VIIè Congrés de la Internacional Comunista encara pesaven. Ja des del seu origen el PSUC s'havia fundat en la perspectiva del partit únic del proletariat d'Espanya. Comorera continuava fidel a aquesta idea malgrat que s'estava ben lluny de l'any 1935 i del VIIè Congrés, malgrat que la Internacional Comunista estava dissolta.

Quan ja s'havia destapat la crisi del PSUC, el 1949, un article a Mundo Obrero, reproduït a Lluita(1149), contestava el plantejament de Comorera (sense citar-lo) dient que era fals afirmar que la integració dels dos partits (PCE i PSUC) es realitzaria quan s'hagués assolit la unificació integral de la classe obrera a Espanya, i es preguntava com es podien

invertir els termes. Era la unificació del proletari-
riat la que feia al partit, o era el partit el que
creava les condicions per a la unificació del prole-
tariat: "no cal dir que és el partit de la classe
obrera qui realitza amb la seva política i la seva
actuació la unitat de la seva classe". És a dir, la
perspectiva del partit únic de la classe obrera a
Espanya, amb el qual es fusionaria el PSUC, quedava
substituïda per la integració dels dos partits en un
de sol precisament per a crear les condicions per a
la unitat de la classe obrera d'Espanya. L'articulis-
ta anònim de Mundo Obrero, avisava que d'aquí no se
n'havia de deduir que les directrius de Dolores Ibár-
ruri s'haguessin d'aplicar immediatament: "El sen-
tit exacte d'aquestes paraules és al que ens atenim
els militants del PCE i del PSUC. Elles orienten la
nostra línia de conducta. Ningú entre nosaltres ha
plantejat la qüestió de formar "un tot orgànic" per
ara, ni tan sols fixant-li prèviament aquest o aquell
termini. Tenim sempre davant dels nostres ulls les
necessitats i raons que la determinen i amb aquesta
orientació enfortim constantment els estrets vincles
que uneixen els dos partits, però entenem que com
ho ha expressat amb tota claredat el cap de tots els
comunistes d'Espanya, companya Pasionaria, el fet
feliç i històricament ineludible de la integració
del PSUC en el PCE haurà de ser realitzat quan les
exigències de la lluita ho determinin, i no abans o
després. Afirmar una altra cosa, dir, doncs, que es
força la integració no és més que una especulació
sense fonament real, per mitjà de la qual aquell que
la va fer córrer, preté balderament encobrir posici-
ons nacionalistes burgeses, contràries als interes-
sos del proletariat i dels pobles de tota Espanya,

inclosos com és natural el proletariat i el poble de Catalunya, i justificar un intolerable, pernicios i fracassat treball fraccional en el PSUC" (*). L'article està publicat l'octubre del 1949 i serveix per deixar clar que la crònica de la crisi comença com a mínim en les paraules de "Pasionaria", en el IIIer Ple del PCE, el març del 1947. També vull subratllar unes paraules del text que no comentaré ara: el fet feliç i històricament ineludible de la integració del PSUC en el PCE.

La situació de Comorera no era bona, l'any 1947. No es podia continuar vivint del mite de la unificació ni enarborar-la per a salvaguardar la independència del PSUC en relació amb el PCE, quan el mateix Comorera havia posat la primera pedra de la desunificació i, en conseqüència, de la disminució del caràcter nacional del PSUC. El problema, una vegada més perquè no s'havia plantejat mai ni obertament ni democràticament, era la identitat del partit fundat el 23 de juliol del 1936. La unificació no havia conduït a la superació bauariana, potser perquè no era possible a l'igual que no ho fou l'anomenada "internacional i mitja". Amb la major probabilitat, Comorera no tenia més que dues opcions el 1939: o s'integrava plenament dins del moviment comunista internacional o se'n separava reintegrant-se en el moviment socialista. La via intermèdia o tercera via era

-----

(*) El subratllat està en majúscules en l'original.
(Lluita, nº 227; 26 d'octubre del 1949).

era tan arriscada com poc possible de reeixir, era una sortida poumista tan pura com desbordada pels dos grans blocs. El seguiment de la seva actuació és prou transparent com per atrevir-me a pensar que mai no es va plantejar aquesta disjuntiva. Repeteixo que no tinc cap prova que Comorera llegís una sola ratlla d'Otto Bauer o de l'austromarxisme. El PSUC no era solament un partit unificat, sinó que s'havia unificat en base als principis de la Internacional Comunista i resolucions del VIIè Congrés, i en conseqüència s'havia adherit primer a la I.C. i després s'hi va integrar com Secció Catalana. Per tant, era lògic que Comorera pensés i defensés que l'homogeneïtzació de la pluralitat d'origen es fes sobre la base d'un partit marxista-leninista-stalinista, organitzat en el centralisme democràtic, i defensor de la pàtria socialista de la URSS. Tot això és comprensible, el que no ho és gens és que volgués fer compatible la unificació amb la homogeneïtzació (alineament), o que pensés que podria evitar el resorgiment de l'espai socialista.

Era quasi natural, doncs, que el PSUC esdevingués el partit del comunistes catalans, i no passava res. La seva major o menor incidència al si de la classe obrera vindria donada pel seu major o menor encert en la línia política. A més, comptava amb l'indiscutible valor històric de la seva fundació plural que, malgrat totes les vicissituds passades, no ha deixat de marcar la seva trajectòria, la seva imatge. El que no tenia sentit era viure de l'ambigüitat de la unificació quan la identitat del PSUC ja n'era una altra. No havia estat el marxisme-leninisme-stalinisme el que havia unificat els quatre partits, sinó el

fet tan real de la sublevació feixista. Sense la guerra no es pot entendre ni la unificació ni l'estabilització del PSUC. Però d'aquí tampoc no s'ha de deduir que la guerra sigui l'única explicació de la fundació del 23 de juliol, n'és una raó imprescindible però no suficient. Retorno aquí a qüestions ja plantejades però que no he concretat intencionadament fins ara. És la guerra la que unifica als quatre partits, però no és la guerra la que funda al PSUC. I ja he dit moltes pàgines enrera que el caràcter fundacional del PSUC prima sobre la seva indubtable unificació. Plantejant-ho en forma de pregunta s'entén més: ¿hagués reeixit la unificació del PSUC sense la guerra? ¿hagués reeixit la fundació del PSUC sense la guerra? Les respostes a les dues preguntes són per a mi clares: no i sí. No hagués reeixit la unificació perquè, amb tota probabilitat, sectors de la USC o de la F^o C^a del PSOE, per més minoritaris que haguessin resultat, haurien mantingut viu l'espai socialista, més i tot en comprovar l'actitud de la direcció central del PSOE. Sí hagués reeixit la fundació del nou partit de la classe obrera catalana, ja que els passos essencials per a la seva formació s'havien donat i havien culminat amb els acords del Comitè d'Enllaç del 23 de juny del 1936, acords que es sustentaven essencialment en els principis de la Internacional Comunista i resolucions del seu VIIè Congrés. La sublevació del 18 de juliol accelerà la fundació i assegurà l'èxit, encara que provisional, de la unificació.

Els anys de guerra consolidaren la fundació i estabilitzaren la unificació. Però també les feren més distants i incompatibles. La unificació seria esta-

ble mentre durés la guerra, però aniria perdent solidesa en la mida que aquella s'anés perdent, la fundació aniria prenent cos fos quin fos el resultat de la conflagració. S'ha de recordar que les bases fundacionals del "Partit Únic del Proletariat", es fonamentaven en què el nou Partit propugnaria "la presa revolucionària del poder, enderrocant el poder de la burgesia i establint la Dictadura del Proletariat", en què el nou Partit seria el més fidel propulsor de "l'emancipació nacional i social del nostre poble", en què es "reconeixia" a la Internacional Comunista "com l'única Internacional que interpreta justament els anhels del proletariat mundial i guia la realització del socialisme triomfant en la sisena part del món, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques", en què el nou partit es pronunciava decididament per la defensa de la URSS i en contra de la guerra imperialista, i, finalment, en què el "Partit Únic del Proletariat" s'organitzava en base als principis del Centralisme Democràtic. Tot això en el ben entès que seria el Congrés fundacional el que elaboraria i aprovaria el Programa del nou Partit. No fou cap Congrés el que desenvolupà aquests principis fundacionals, sinó la mateixa direcció executiva del PSUC la que els anà concretant. És així com el Partit que "reconeixia" a la Internacional Comunista, s'hi adherí primer i s'hi integrà després; o bé com el Partit revolucionari era definit més exactament com un partit marxista-leninista-stalinista. El nou Partit anava prenent identitat mentre la unificació es diluïa.

El caràcter fundacional del PSUC s'imposava, doncs, al seu caràcter unificat. Però, a més, en la mida

que prenia major contingut la fundació, més feble era la unificació. I no ha de cridar a engany el reconeixement com Secció Catalana per part del Presidium de la Internacional Comunista per raó de la seva unificació històrica. Ja he explicat a bastament que en acabar-se la guerra, o bé el PSUC continuava com a partit adherit a la I.C., o bé s'hi integrava al marge de la Secció espanyola, ja que una integració dins de la secció del PCE hagués implicat el reconeixement públic del fracàs de la unificació o que aquesta havia estat solament conjuntural i que, acabada la guerra, ja no tenia raó de perllongar-se. La garantia de la identitat d'origen del PSUC com partit unificat exigia el seu reconeixement amb secció pròpia i independent dins de la I.C. Ara bé, això no significava que el PSUC fos un partit diferent dels altres partits comunistes; si encara ho era, havia de corregir-se, bolxevitzar-se, fins al punt de ser una organització fonamentada en els mateixos principis ideològics i estructura organitzativa que els altres partits comunistes de la Internacional. Aquesta ambigüïtat volguda de presentar-se d'una manera i ser-ne una altra, no solament va ser útil per a fer compatible la seva integració dins de la I.C. amb el manteniment de l'aparença de la unificació, sinó també ha resultat vàlida en les relacions entre el PSUC i el PCE, en les que el PSUC s'ha mantingut formalment com un partit independent "per raó del seu origen" encara que en la pràctica ha estat un partit dependent. D'igual manera he de dir que la realitat formal d'haver estat Secció Catalana o de ser un partit independent del PCE ha resultat més que una aparença condicionant el contingut.

El que ningúposava en discussió l'any 1947 era la conceptualització del PSUC com un partit comunista, ni Comorera que insistia en fer-ho compatible amb la unificació. Però si ja era un partit comunista, si ja s'havia exculpat del pecat original de la unificació, si, com deia Ramon Soliva, els comunistes catalans havien demostrat ser dignes dels comunistes espanyols, per què no es portava a terme el principi "un Estat, un Partit"? ¿Perquè el PSUC era un Partit Nacional? Aquesta hauria estat la resposta lògica, però dir-ho era qüestionar un principi que la seva dogmatització havia fet intocable. La identitat del PSUC va ser debatuda per tots costats menys pel fonamental: la seva identitat nacional. Ja he explicat que la integració del PSUC a la Internacional Comunista com Secció Catalana va ser a partir del seu reconeixement com partit unificat, no com partit nacional; això hauria estat una autèntica convulsió dins del moviment comunista internacional. D'igual manera, la independència orgànica del PSUC envers al PCE s'ha mantingut justificada per l'originalitat històrica del primer, no per la seva condició de partit nacional, ja que de ser així, bascos i gal·lecs haurien exigit el mateix tracte.

Ni una sola ratlla va escriure Comorera sobre l'organització federal del comunisme a Espanya, ni sobre els condicionaments que intervenen en l'organització dels partits de la classe obrera en un Estat plurinacional. La pregunta encara avui no resolta és la següent: ¿pot assumir i donar sortida una única i uniforme organització obrera, prengui el nom de PCE, PSOE o POUM, a la diversitat de projectes polítics que es deriven del fet d'un Estat plurinacional? Més exactament: ¿pot un partit inter-nacional

que inclou en el seu programa el dret de les nacions a la seva autodeterminació, fer compatible el compliment del seu únic projecte de revolució social amb la pluralitat del projectes de revolució nacional? O, per acabar, ¿és l'Estat o és la Nació qui dóna identitat al Partit? El fet de la nació és la raó de ser d'un partit nacional, no el problema nacional. L'existència d'aquest explica que hi hagin diversos projectes polítics amb l'ambició d'esdevenir nacionals des d'una opció o altra de classe. En tots els casos assolirà ser hegemònic aquell partit o partits que des de dins de la nació aconseguixin aquell o aquells projectes polítics específics. La formació d'un bloc històric no és possible des de fora per més inter-nacional que sigui el partit únic; no és possible dirigir els processos revolucionaris nacionals des d'un únic model inter-nacional. I d'aquí no se n'ha de deduir que el partit nacional hagi de ser necessàriament independent sinó que pot, o ha d'articular-se dins d'un sol Estat plurinacional, amb els altres partits nacionals que propugnin un mateix model de societat. Només des de baix és possible articular una única organització d'àmbit estatal i només des del fet de la plurinacionalitat, si guin o no siguin reconegudes les nacions realment existents en l'ordenament jurídic-polític dominant, es pot fer compatible la pluralitat de partits nacionals amb una única organització revolucionària inter-nacional.

Naturalment, Comorera no podia endinsar-se en aquests tipus de raonaments per la seva assumpció del leninisme i per la seva identificació amb el dogmatitzat "Marxisme i qüestió nacional" de Stalin. Ell tampoc

discutia el dogma, "un Estat, un Partit" encara que el naixement del PSUC, fruit d'una realitat nacional específica, li donava prou elements com per a posar-lo en qüestió. L'estalinisme era el marc que li marcava els límits de la seva demostrada autonomia d'anàlisi. Sobre la unificació defensava la independència orgànica del PSUC i no sobre el seu caràcter de partit nacional. Clar que, com també he explicat, no es podia separar una de l'altre i, per això, en la mida que es produïa la desunificació, el PSUC perdia gran part de la seva identitat nacional. Encara que pugui semblar contradictori, el mateix reconeixement com Secció Catalana de la Internacional Comunista va ser un primer pas de desnacionalització.

Ara bé, quan Comorera afirma en el IIIer Ple del PCE que el PSUC no podia aportar solament un sector de la classe obrera al moviment marxista-leninista-stalinista de tot Espanya, sinó a la classe obrera unida, a la pagesia, als intel·lectuals, als menestrals i petits burgesos progressius, "a la veritable Catalunya nacional", està definint un projecte nacional el de la nació popular, que en base a la classe obrera com a columna vertebral i en el PSU com a partit dirigent, s'articularia amb el projecte únic, però no uniforme, d'àmbit estatal. És a dir, estava interpretant la concepció d'un sol partit comunista en un Estat com una confluència final, no com un instrument previ. El PSUC com un partit únic del proletariat a Catalunya i com a partit dirigent del moviment nacional català confluïria amb el moviment marxista-leninista-stalinista de tot Espanya en un únic procés revolucionari. Tot el seu raonament nacional

es fonamentava en la unificació, però el PSUC ja no era un partit unificat com tampoc el partit dirigent del moviment nacional a Catalunya, a part que mai no havia estat el Partit únic del proletariat.

Malgrat els seus punts flacs, el plantejament de Comorera és essencial per contraposar-lo a la concepció ortodoxe de Dolores Ibárruri. Aquesta parteix de la base que el PSUC ja era un partit comunista i els seus dirigents se sentien comunistes; per tant, quan les exigències de la lluita ho determinessin, el PSUC havia de formar un tot orgànic amb el PCE. Un únic model de revolució democràtico-burgesa era vàlid per a tot Espanya, inclosa Catalunya; la reunió de tots els esforços per a guanyar les llibertats democràtiques era prèvia, no paral·lela, a les llibertats nacionals catalanes. L'allunyament del restabliment de la República aproximava orgànicament el PSUC al PCE, de la mateixa manera que l'esperança del seu restabliment havia separat ambdues organitzacions a França. "Pasionaria" defensava en el temps una única organització comunista a tot Espanya la qual es constituïa ja en dirigent en la fase històrica de la revolució, concebuda com democràtico-burgesa, des de la qual es podria donar satisfacció a les reivindicacions de les nacionalitats. Els límits d'aquest plantejament estaven en el coneixement superficial de la situació espanyola i en l'absolut desconeixement de la realitat catalana. Els límits de la concepció de Comorera es trobaven essencialment en què feia ús d'unues cartes que ell mateix havia col·laborat a cremar.

La realitat fou que el caràcter nacional del PSUC no fou l'argument principal sinó que es derivà confusament de la unificació, en l'esclariment de les seves relacions amb el PCE. L'ambigüitat d'aquestes relacions ha mantingut la independència real de la direcció del PCE. De moment no puc concretar més perquè l'abstracció temporal de les declaracions de Dolores Ibárruri, així com les reaccions que va provocar en les organitzacions del PSUC i la resposta final de Comorera, deixaven la fusió o integració orgànica en una perspectiva més o menys llunyana.

Les relacions entre els dos partits es mantenien pel moment, en base a la seva condició d'independents malgrat que en tenir els mateixos principis ideològics, el mateix programa polític i els mateixos mètodes organitzatius, adoptaven de comú acord la mateixa línia política. Alhora, algunes àrees fonamentals eren centralitzades en el PCE tal com ja venia succeint des de Mèxic: relacions internacionals i Comissió de l'interior, essencialment. La seva importància ja situava al PSUC en una situació de dependència però fets posteriors l'accentuaren i reduïren pràcticament a zero el marge de maniobra de Comorera que cada vegada es trobava més oprimat entre la dependència del PCE o l'isolament.

La força política de Comorera es fonamentava bàsicament en dos aspectes: la pervivència de les institucions republicanes i, concretament, del Govern de la Generalitat, i la seva legítima i provada autoritat per a definir independentment la línia política del PSUC. La primera s'esvaï amb la guerra freda, l'atomització de les institucions republicanes i la

dissolució del Govern de la Generalitat, el gener del 1948. La política a l'exili s'estava acabant, el règim franquista s'estabilitzava internacionalment, i als comunistes en el seu isolament no els quedava altra funció que continuar a l'interior del país, una lluita tan constant com desesperançadora per a un futur immediat. Comorera n'estava lògicament informat de la lluita a l'interior, però no en portava la direcció orgànica que es canalitzava a través de Ramon Soliva i era centralitzada per Santiago Carrillo. Aquest era un handicap de gran importància no solament perquè a Comorera se li escapava de les mans el control directe de l'organització de l'interior, sinó perquè tampoc tenia la certesa que la seva directriu política o els seus escrits hi arribessin. Els secretaris que tenien el control específic d'aquesta funció eren Soliva i Wenceslao Colomer els quals estaven estretament vinculats a Pasionaria i Carrillo. Evidentment, mentre les relacions i la compenetració de Comorera amb el Buró polític del PCE fossin sinceres no hi havia problema, però, i si ja no ho eren? o bé, si deixaven de ser-ho? La posició de Comorera no seria gens fàcil. Alguns fets que han quedat sense resposta convincent, ajuden a entendre-ho.

El primer és la caiguda dels vuitanta, succeïda al llarg del primer semestre del 1947 (*). L'explicació

(*) La primera notícia pública a l'exterior es dona en el nº 116 de Lluita del 27 d'agost del 1947.

oficial fou la clàssica caiguda en cadena a partir de la detenció fortuïta de militants de l'organització guerrillera. La qüestió és que la repressió franquista va donar un dels cops més espectaculars i, potser, el més greu del PSUC pel nombre dels detinguts, per la seva significació i per les conseqüències finals que acabaren amb la vida de quatre d'ells. L'aparell de propaganda de l'interior fou desmantellat i l'organització rebé un cop duríssim amb la detenció de destacats dirigents com Joaquim Puig Pidemunt, Angel Carrero, Numen Mestres i Pere Valverde. La demanda de 16 penes de mort (*). La importància

-----

(*) Joan Comorera: "Un tribunal de botxins amenaça 80 patriotes. Cal salvar-los!". Es demanen 16 penes de mort per a Angel Carrero, Pere Valverde, Numen Mestres, Wilson Batlle, Joaquim Puig Pidemunt, Ferran Rius, Carles Sancho, Manuel Rivacova, Carles Martínez, Pascual Tobías, Esteve Arias, Santos Gómez, Carles Valls, Salvador Carsi, Angel González i Bernat Cregut. Els altres detinguts són Agustí Bruguera, Andreu Gracia, Josep Martínez, Claudi Carrillo, Daniel Plana, Felip Bravo, Miquel Santiveri, Rafael Gutiérrez, Anastasi Garcia, Ferran Reina, Manuel Gómez, Rudesind Bueno, Josep Artigas, Joan Ribas, Lluís Iturralbe, Sebastià Piera, Dolors Sanz, David Arbonés, Eudald Arias, Eudald Palanques, Enric Lucena, Enric Pla, Frederic Canon, Francesc Martínez, Francesc Muñoz, Josep Guinovart, Josep Sebastian, Salvador Teixidó, Empar Arranz, Eulàlia Martínez, Flora Martínez, Mercè Clota, Antoni Méndez, Bonifaci López, Francesc M. Sanjurjo Nin, Francesc Sicart Ribas,

de la caiguda i la possibilitat de negligència o irresponsabilitat van provocar la formació d'una Comissió d'investigació integrada per Josep Moix, Wenceslao Colomer i Josep Serradell, la qual va inculpar a Ramon Soliva per negligència en la seva funció (*). El 16 de febrer del 1949 eren afusellats

-----

Gabriel Martí, Genís Muñoz, Francesca Coronel, Artur Pascual, Bonaventura Trias, Claudi Escart, Jaume Salarich, Josep Muntas, Lluís Egea, Ramon Pena, Saturní Villarroja, Tomàs Garcia, Salvador Vallverdú, Alfons Mayol, Andreu Soronelles, Francesc Pineda, Gumersind Pedrol, Ramon Rius, Emili López, Francesc Fernández, Francesc Colomer, Francesc Ros, Rafael Blasco, Joan Massana, Juame Ariceta, Martí Fernández, Manuel Albinyana i Anna Mayoral (Vegi's Lluita no 152 i 174 dels dies 12 de maig del 1948 i 13 d'octubre del 1948). L'onze de juliol del 1948, Comorera dedica un altre article als 80 detenguts davant del judici previst per al mes de setembre ("Cal salvar la vida del 80 patriotes catalans", Lluita, no 165, 11 de juliol del 1948, reproduït a Treball núm. extraordinari, Octubre del 1948). La campanya de solidaritat tota la segona meitat del 1949, en la que s'intenta la intervenció de diverses autoritats internacionals, particularment de Trygve Lie, secretari general de la ONU (Lluita no 175, 20 d'octubre del 1948).

El Consell de Guerra es realitza els dies 13 i 14 d'octubre i el tribunal l'integren: President: Joan Díez Miro (Coronel d'infanteria); Vocals: Pedro Baringó Palmer (Capità d'infanteria), Amalio Marichalar

al Camp de la Bota, Puig Pidemunt, Numen Mestres, An
gel Carreró i Pere Valverde (1150). Ramon Soliva fou
destituït del Secretariat a finals del 1948 i enviat

Bruguera (Capità d'artilleria), Romualdo Arellano Car
reras (Capità d'artilleria). Són suplents els capi
tans Luís Cotoner Cotoner i Víctor Prunés Roger. El
Fiscal és Federico Valenciana Tejerina, i el Ponent
Ricardo Muñoz Gascon (Comandant). (Arxiu Eduard Pa
lanques. Barcelona). Hi assisteix James S. Clarke,
advocat britànic de la Holdane Society. Són condem
nats a mort: Angel Carreró, Pere Valverde, Numen Mes
tres, Puig Pidemunt, Esteve Arias, Sants Gómez, Car
les Valls, Bernard Cregut. Els quatre darrers seran
indultats (Lluita nº 179, 17 de novembre del 1948).

(*) La inculpció de negligència és una manera de
trobar un "cap de turc" que havia de carregar amb la
responsabilitat de la caiguda. La versió que jo he
pogut reconstruir en base al testimoni d'Eduard Pa
lanques, sobretot, de Josep Roman i Sebastià Piera,
permet tenir una idea de la crònica de la caiguda,
però no esclareix massa sobre si va haver-hi negli
gència, irresponsabilitat o provocació per part d'al
gun militant de la direcció exterior o de militants
de l'interior. Eduard Palanques i Sebastià Piera són
dos dels 80 detinguts, el primer era cunyat de Numen
Mestres. Josep Roman va estar a punt de caure. La
crònica dels fets té una primera fase obscura que co
mença amb la detenció a principis del 1947 d'Angel
Carreró i Anastasi Garcia Carrellà, membres de l'or
ganització guerrillera, els quals havien portat un

a Moscú (*). La seva caiguda en desgràcia va ser tan estranya com el seu nomenament i no acaba de ser convincent la seva responsabilització de la detenció dels 80. De ser aquest el motiu -que no nego que ho pogués ser- havia de tenir una especial gravetat, tenint en compte que afectava a l'home de major confiança del PCE en el Secretariat del PSUC, i que més proves de fidelitat i subordinació havia mostrat

-----

cotxe sostret a repintar. L'encarregat del garatge va sospitar i va avisar a la policia, la qual no va fer altra cosa que esperar. A partir d'aquí es produeixen altres caigudes, entre març i abril, que la policia relaciona amb aquesta primera, però que tot indica que són confluents, no derivades, fins a la detenció de Carles Sancho Ventura, punt de partida de la caiguda en cadena pels domicilis que li localitzen. Ell tenia l'adreça de la impremta, també era l'estafeta central. A través d'ell cau tot l'aparell de propaganda. També li troben l'adreça d'un domicili que resulta ser el de Pere Valverde. Puig Pidemunt, assabentat de les detencions en cadena de l'aparell d'edició i distribució de propaganda, envia a Arias Cabrera a avisar a Pere Valverde, responsable del fort militar. Fa tard, la policia ja l'espera amb Pere Valverde emmanillat. El pas definitiu està a punt de donar-se: la policia obté el domicili de Puig Pidemunt el qual, junt amb Sebastià Piera, està esperant el retorn d'Arias Cabrera. A casa de Valverde troben també una maleta amb tots els papers de l'organització del front militar. Els grups de guerrillers, "Girabau", "Espuig", "Fermín Galán" i

envers les posicions del Buró polític. D'altra banda, tampoc queda clar perquè es responsabilitzava a Soliva i no a Santiago Carrillo que, a fi de comptes, era el responsable màxim de la comissió de l'interior. L'obscuritat de l'afer es fa més palesa quan s'ajuntaren altres acusacions a l'esmentada, en justificar que la destitució de Soliva es devia a la sostracció de diners de la caixa del partit (**) o a

-----

"Alt Camp", cauen immediatament. Amb les darreres caigudes subsidiàries, la policia ja pot tancar l'operació. Es el mes d'abril del 1947 (Entrevistes amb Eduard Palanques, junt del 1983; Josep Roman, 6 de novembre del 1979; Sebastià Piera, 12 de febrer del 1983).

(*) Entrevista amb Josep Roman, Barcelona, 6 de novembre del 1979. Després de Moscú, Ramon Soliva va estar a Cuba arribant a tenir la màxima categoria militar de l'exèrcit cubà i sent conseller particular de Raul Castro.

(**) Aquesta és l'opinió de vàries persones entrevistades, Josep Marlés, Perpinyà, 3 de març del 1979; Pere Esteve, Barcelona, 6 d'abril del 1979; Enrique Líster, Madrid, 26 de febrer del 1980. Ni Pere Ardiaca ni Josep Roman neguen aquesta possibilitat.

diferències d'índole personal amb Santiago Carrillo (*). Tot plegat impedeix treure'n l'entrellat d'un afer tan obscur com el mateix personatge.

L'altre assumpte gens clar era la tramesa de materials i escrits a l'interior. Evidentment, era el Secretariat qui decidia quin tipus de documentació s'enviava però no qui ho portava a la pràctica, ja que per això ja estaven establerts els canals de seguretat que es connectaven amb l'organització del PCE. És en aquest procés en el que alguns escrits o documents van ser, possiblement, destruïts havent de destacar per llur significació, l'edició catalana del Manifest Comunista amb motiu del centenari, el 1948, traduïda per Amadeu Bernadó i revisada per Rafael Vidiella, o l'edició de les cartes obertes de Joan Comorera a Navarro Costabella i a un grup d'obriers cenetistes de Barcelona (1151). Jo, lògicament, no tinc cap prova suficient per a demostrar que això succeís, i les persones que saben la seva

-----

(*) Enrique Líster explica que la sostracció de diners la realitzà Ramon Soliva per poder fer front a les despeses de la seva vida privada, tan complicada com plural, i que les diferències amb Santiago Carrillo sorgeixen per l'interès mutu que tenien per a una mateixa persona (Entrevista amb Enrique Líster, Madrid 26 de febrer del 1980). Jo no tinc cap prova suficient per poder responsabilitzar a Soliva de la caiguda dels 80. La raó més probable de la seva destitució és que realment existís negligència en la se

certesa o falsedat no m'han donat respostes convin-
cents (*). La destrucció de les cartes obertes de
Comorera és creïble per les discrepàncies que van
provocar tant al si del Buró Polític del PCE com en
el Secretariat del PSUC, però no encerto a trobar
una explicació coherent a la destrucció de l'edició
catalana per a l'interior del Manifest Comunista.
Tant és així que em limito a dir que la denúncia fe-
ta pel sector comorerista no ha tingut encara una
resposta convincent (**).

-----

va responsabilitat sobre el treball a l'interior i
que aquesta falta de dedicació tingués el seu ori-
gen en la seva atabalada vida privada que, d'altra
banda, el forçà a la sostracció dels diners i el
féu incompatible amb Santiago Carrillo.

(*) Es cremessin o no els esmentats documents, els
membres del Secretariat que he entrevistat ho ne-
guen lògicament, i en el cas de Wenceslao Colomer
se li escapa dir que no ho recorda i que potser es
va fer tal cosa quan el PCE i el PSUC van ser decla-
rats il.legals, el 1950 (Entrevista amb Wenceslao
Colomer, París, 13 d'abril del 1979).

(**) Això no vol dir que no es negués, tal com suc-
ceeix a Catalunya, núm. 175, del 27 de maig del 1950
en què es qualifica de calúmnia l'acusació dels traï-
dors comoreristes.

El que sí està clar és que Comorera no tenia una informació suficient ni del que arribava a l'interior ni del que succeïa a l'interior. Les raons de seguretat no són vàlides per a que un Secretari General no estigui perfectament informat. Però totes les fonts d'informació i les variables utilitzades no em condueixen a cap altra conclusió que aquesta. No solament això, sinó que Comorera no comptava amb un Secretariat d'una fidelitat inqüestionable, passés el que passés. Si es produïa alguna discrepància o enfrontament amb la direcció del PCE, els seus punts de suport havien de ser Josep Moix que sempre es distingí per una feblesa de caràcter, i Rafael Vidella, el qual passava de l'elogi més adulator a la crítica més ferotge i sempre estava al costat del guanyador. En poque paraules, Comorera no els va tenir ni a favor ni en contra fins que la crisi va ser oberta i declarada. Els altres membres del Secretariat van estar sempre alineats amb les posicions de la direcció del PCE, fos quina fos l'actitud de Comorera.

En el transcurs del 1948, el Secretariat s'havia ampliat amb tres membres més: Margarida Abril, Pere Ardiaca i Josep Serradell "Roman". Pere Ardiaca, que havia retornat de Cuba el febrer del 1946 i que s'havia fet càrrec de la secretaria general de l'organització departamental del PSUC de "Haute Garonne", acabà reincorporant-se a la direcció malgrat haver estat sancionat en el Comitè Central d'Anvers. Margarida Abril i Josep Serradell que formaven part de la direcció de l'interior, s'incorporaren al Secretariat després de la destitució de Soliva, l'agost del

1948 (1152). Tots ells, junt amb Wenceslao Colomer, estaven més connectats amb Santiago Carrillo que amb el mateix Comorera. S'ha de tenir en compte que Wenceslao Colomer, Margarida Abril i Josep Serradell procedien de les JSU, les quals ja havien tingut força topades amb la direcció del PSUC durant la guerra i sempre havien actuat més en concomitància amb les JSU d'Espanya que no pas amb l'organització del PSUC.

El nom de Comorera continuava sent exaltat a les pàgines de les publicacions del PSUC, especialment a "Lluita" i a "Catalunya", però la seva força efectiva com secretari general era molt inferior a la que podia semblar. A més, la pràctica quotidiana de la política a l'exili anava enllaçant cada cop més als dos partits, sobretot les dues direccions. El fet de ser dos partits comunistes amb la mateixa estructura orgànica, la mateixa ideologia i les mateixes tàctiques ja els unia políticament, però el fet, particularment important, d'estar a l'exili, a Tolosa o a París, no uns a Madrid i altres a Barcelona, feia difícil establir diferències organitzatives malgrat que la independència orgànica es mantingués. Es podria quasi dir que si no fos per la forta personalitat de Comorera o pel culte a la personalitat del que va ser objecte, la crisi del 1949 no s'hagués produït. De manera natural, la direcció del PSUC s'hauria anat integrant en el PCE aplicant, amb major o menor grau d'autonomia, unes úniques directrius per a tot l'Estat, a Catalunya. La integració política i organitzativa s'hagués produït mantenint, però, la independència orgànica.

Mai no diré prou vegades que Comorera personalitzava al PSUC, perquè s'ho creia i perquè li ho havien fet creure, en uns temps en què criticar al secretari general era criticar al partit. Dolores Ibárruri era intocable en el PCE com ho era Comorera en el PSUC. Com era possible, doncs, expulsar a un secretari general? Només si es comptava amb l'ajuda de fora o amb la intervenció des de fora, des d'un partit anomenat germà però que, a tots els efectes, estava en un grau superior. Comorera era la persona clau, des de la seva autoritat podia aconseguir la integració del PSUC en el PCE malgrat mantenir la independència formal, i des de la seva autoritat se'n podia resistir amb la qual cosa esdevenia un obstacle que calia apartar. Ell considerava que la política del PSUC la decidia la direcció del PSUC, la qual amb estreta col.laboració amb la direcció del PCE acordava una política comú dels comunistes espanyols, però des d'una relació d'igual a igual. Per tant, amb independència dels vincles que s'establissin per tal d'adoptar una política unitària i assegurar la més estreta col.laboració organitzativa, Comorera pensava que tenia plena autoritat -la que li donava ser secretari general del PSUC des de la seva fundació i confirmat per la I Conferència Nacional, i la que li ratificava la Internacional Comunista atorgant-li total confiança com a capdavanter de la secció catalana de la mateixa- per a prendre les decisions polítiques que considerés convenientes en cada moment. Aquesta autoritat li permetia escriure documents o pronunciar conferències sense necessitar la conformitat de ningú ni sense haver-se de circumscriure als límits territorials de Catalunya tal com ja ha quedat a bastament demostrat.

L'extensa producció de la primera meitat dels anys quaranta va minvar durant la segona meitat, però no perquè el criteri de Comorera variés, sinó perquè la situació sí que estava canviant. En primer terme, perquè la dissolució de la Internacional Comunista i de la Secció Catalana va tenir per al PSUC conseqüències inverses a les dels altres partits. Aquests quedaven alliberats d'un únic centre internacional en dissoldre's i deixar en llibertat les seccions estatals-nacionals, però al PSUC li succeïa al contrari perquè el seu reconeixement com Secció Catalana havia estat la garantia de la independència orgànica respecte el PCE. Quin valor tenia la resolució i el mandat d'un organisme que ja no existia? En la pràctica ben poc. Comorera ja no tenia el suport formal de ser el PSUC, secció catalana. Però el problema no era únicament aquest. Per més que el record deixés clar que el PSUC havia estat una Secció de la Internacional com el PCE, als efectes de les relacions dins del moviment comunista internacional havia passat a dependre del PCE. La formació del Kominform, el setembre del 1947, amb l'única participació dels partits comunistes francès i italià entre els partits comunistes occidentals, deixava al PCE a mercè del PCF, però al PSUC a mercè del PCE. Pitjor encara, perquè la seva independència orgànica el situava davant de la disjuntiva de la dependència política del PCE o l'aïllament internacional. Un fet transcendent, perquè no s'acostumava a repetir, il·lustra amb tota evidència aquesta situació. L'isolament dels comunistes en la política republicana i la falta total d'expectatives que aquesta tenia a l'exili, llançà al PCE i al PSUC a un redobla

ment de la seva activitat a l'interior, en particular intensificant les accions guerrilleres, esperant comptar amb el suport financer i de material procedent de Iugoslàvia o de la mateixa Unió Soviètica (1153). Era la lògica continuació de la bogeria triomfalista de la direcció comunista que feia creure imminent la caiguda del règim franquista, tot abocant als militants de l'interior a un suïcidi assegurat. La qüestió és que Carrillo es desplaçà a Iugoslàvia (1154) per tal de sol·licitar ajut per a les accions militars que es pensaven prendre. Evidentment, no deuria estar massa informat de les tensions a punt d'explotar entre el PCUS i els comunistes iugoslaus, perquè poques setmanes després, el 28 de juny del 1948, es produïa la condemna del Kominform contra el Partit Comunista de Iugoslàvia. La condemna contra la "revolució herètica" i contra la resistència iugoslava a la dominació soviètica, va agafar al PCE per sorpresa com a tants d'altres partits comunistes que no estaven dins del cercle reduït, però major va ser la sorpresa quan poc temps després els dirigents comunistes espanyols eren convocats a Moscú per a ser rebuts per Stalin.

A què venia una audiència que no havien tingut mai, ni durant la guerra civil, ni després, un cop acabada, quan molts d'ells van passar per Moscú i quan era més lògic tenir-la? Només "Pasionaria" havia tingut aquesta oportunitat (1155). En ple estiu de l'any 1948, quan més isolats es trobaven el PCE i el PSUC i amb un panorama gens esperançador, eren cridats pel guia indiscutible, adulat sense límits, del comunisme internacional. Què voldria? Potser, ferlos acte de presència... i prou. Del que no hi ha

dubte és que havien d'haver-hi cops de colze per formar part de la delegació. Quin havia de ser el criteri coherent per a decidir els membres de la mateixa? El normal fóra que la integrassin en primer terme els dos secretaris generals, Dolores Ibárruri i Joan Comorera, i la discussió podia començar per decidir quins havien de ser els altres, si és que calia. Però l'entrevista es mantingué en el més absolut secret, fins i tot, després de realitzada i, molt possiblement, Comorera no va ser ni assabentat. Els membres de la delegació van ser Dolores Ibárruri, Santiago Carrillo i Francisco Anton (1156). És una manera de saber quines eren en realitat, les tres principals figures del comunisme espanyol. A partir del quart lloc podia aparèixer el nom de Comorera. L'entrevista va resultar ser més un acte de fidelitat que no pas altra cosa, potser com a conseqüència de la desviació comesa amb els contactes tinguts amb els comunistes iugoslaus. No és cert, segons explica Claudin, que Stalin recomanés deixar de costat la resistència armada i dissoldre les organitzacions guerrilleres; solament va indicar la utilitat de treballar en les organitzacions de masses legals del franquisme com a complement de la lluita il·legal. Les possibilitats legals per mínimes que fossin no podien ser menyspreades. El suggeriment de Stalin tenia més importància del que pot semblar a primera vista, ja que el seu aprofundiment comportava un viratge tàctic que aniria concretant-se en el temps. La utilització de les possibilitats legals significava, ni més ni menys, que la lluita frontal contra el franquisme s'havia acabat, o s'estava esgotant. I que s'obria una nova etapa en la que s'abandonaria la resistència armada per a donar pas a

la lluita política de masses. L'estabilització del franquisme obligava a un altre tipus de lluita més lent però que continuaria caracteritzant-se per una forta dosi de triomfalisme. Del tema iugoslau ni se'n va parlar. No calia, la sola presència de Stalin bastava.

Comorera era prou intel·ligent per a comprendre quina era la seva situació real. Les teories i les paraules quedaven desbordades pels fets, per la pràctica quotidiana. Era un fet que el PSUC era concebut com un partit comunista i que la unificació era ja història; era un fet que el franquisme s'estabilitzava i que la política republicana estava fent aigües; era un fet que el PSUC es trobava creixentment isolat de les altres forces catalanes i que el Govern de la Generalitat s'havia dissolt; era un fet que Santiago Carrillo dirigia l'organització de l'interior, inclosa la del PSUC; era un fet que el PSUC era dependent del PCE dins del moviment comunista internacional. Comorera estava encerclat, la independència del PSUC s'enfonsava.

Quines opcions es presentaven? Tres, però cap d'elles realitzable. La primera era recuperar l'originalitat històrica separant-se a tots els efectes del PCE. Impossibile, això era provocar una crisi de la qual en sortiria derrotat amb tota probabilitat, a part que ja no era possible tornar enrera. La segona era portar a terme la teoria ortodoxe d'un partit comunista en un Estat, la integració del PSUC en el PCE. Aquesta opció no era ni volguda car no era solament el segell de la cloenda de la desunificació, sinó el

final del PSUC com a partit nacional. La tercera era probablement la més lògica: l'articulació orgànica del PSUC amb el PCE.

Si eren dos partits comunistes amb idèntics mètodes organitzatius, amb idèntica ideologia i amb idèntica línia política, el raonable no era solament que col·laboressin políticament i organitzativament, si nó que existís una articulació orgànica (estatuària). Però, quina? La integració del PSUC en el PCE ja ha quedat descartada. L'articulació no es podia fer més que sobre la consideració del PSUC com partit nacional català, la qual cosa podia estendre's als partits comunistes d'Euzkadi i Galícia i acabar en una concepció política i organitzativa del comunisme a Espanya radicalment diferent. Això era totalment improbable que succeís, a part que topava de ple amb la teoria ortodoxe leninista-estalinista. Ja ha quedat prou clar que l'existència d'un Estat plurinacional no implicava l'existència d'una pluralitat de partits que s'articulaven d'una manera o altra, per exemple la federal, sinó l'existència d'un sol partit inter-nacional que assumia el dret de les nacions a l'autodeterminació. Hi havia una altra possibilitat d'articulació. La que es fonamentava no en el caràcter nacional del PSUC sinó en el seu origen històric específic, la unificació. El cas del PSUC, es deia, no era el del PC d'Euzkadi i era natural que tingués la seva organització. Però l'estructuració organitzativa independent s'havia de fer compatible amb un únic centralisme democràtic, el grau màxim del qual era la direcció del PCE. Això era donar gat per llebre. Era ni més ni menys, la in

tegració política i organitzativa mantenint les formes orgàniques independents. Quedava encara una darrera possibilitat d'articulació. Recollir l'experiència de les negociacions estatutàries de la USC amb la direcció del PSOE quan la fusió frustrada del 1933. El criteri defensat llavors per Comorera es basava en què la USC seria un partit plenament sobirà (*) a Catalunya i, als efectes de la política general de l'Estat, es constituïa com a Federació Catalana del PSOE. Ara es podria establir un símil dient que el PSUC seria un partit plenament sobirà a Catalunya i, als efectes de la política general de l'Estat, es constituïa en la "Federació Catalana" del PCE. Aquesta formulació tenia una contradicció de partida: establia una separació impossible entre la plena sobirania a Catalunya i la dependència del PCE en l'àmbit estatal. Impossible perquè Catalunya formava part de l'Estat i tant la política catalana influïa sobre la política general de l'Estat com a la inversa. No es podia ser alhora sobirà i dependent. Però suposem que fos possible. Potser en ús de la seva "sobirania" el PSUC podria adoptar una política d'aliances diferent al PCE en base a l'especificitat de la formació social catalana, però podria arribar a tenir una línia política diferent si era dependent del PCE en la política general de l'Estat? No, no era possible per més gran que fos el grau d'autonomia. D'altra banda, un partit plenament sobirà comporta que pugui adoptar les mesures que vulgui sense cap limitació externa sobre el seu programa

-----
(*) Vegi's el 2on Capítol, pàg.

ma ideològic o sobre la seva estructura organitzativa. Podria el PSUC modificar la seva definició com partit marxista-leninista-stalinista amb l'oposició del PCE o canviar els mètodes organitzatius superant el centralisme democràtic? En teoria i en ús de la seva plena sobirania, podia, però en la pràctica una decisió d'aquest tipus (són simples hipòtesis sense fonament que serveixen només per a l'argumentació), provocaria com a mínim una crisi d'imprevisible gravetat entre els dos partits. Per tant, el més probable és que "la plena sobirania" es fongués així que el PSUC realitzés un acte de sobirania que no concordés amb el PCE.

Ni la separació, ni la integració, ni l'articulació eren realitzables per diferents motius, ni Comorera les va plantejar. Ell no va baixar mai de la concepció del PSUC com partit unificat que d'acord amb les exigències de la lluita decidiria en el seu dia per mitjà d'un Congrés la fusió orgànica de cara a la formació del Partit únic marxista-leninista-stalinista d'Espanya. Des de la posició dominant del PCE, aquesta teoria no era ni presa en consideració. Dolores Ibárruri ja havia plantejat amb claredat la perspectiva que el PSUC formés un tot orgànic amb el PCE quan les exigències de la lluita ho determinessin. L'únic problema orgànic que continuava existint mentre la fusió o integració no es portés a terme, era com es concretaven orgànicament les relacions entre els dos partits. Per la situació d'isolament i debilitat en què es trobava, Comorera era el més interessat en resoldre aquest parèntesi, ja que la independència formal del PSUC resultava, en la pràctica, útil al PCE. D'una banda la independència for-

mal impedia la influència real de Comorera en la política general de l'Estat i en les relacions amb el moviment comunista internacional, com ja ha quedat prou demostrat, d'altra banda la independència esdevenia enganyosa perquè el PSUC i Comorera acabaven anant a remolc de la direcció del PCE. Tan útil era aquesta "relació" orgànica que quasi quaranta anys després de les famoses declaracions de "Pasionaria" no s'ha portat a terme encara el "tot orgànic del PSUC amb el PCE". La veritat és que l'objectiu de la direcció del PCE, i més concretament de Carrillo, sempre va ser el manteniment del PSUC com a partit formalment independent del PCE però sotmès políticament als òrgans de direcció del PCE. D'alguna manera es repetia el que havia succeït amb la Internacional Comunista. El PSUC, per la seva unificació històrica, tenia dret a que se li reconegués la particularitat fundacional, però, com un partit comunista més, se sotmetia a un únic centre de direcció internacional. Clar que als ulls de Comorera ni "Pasionaria" era Dimitrov, ni Carrillo era Manuilski. No tenia que aprendre res dels seus companys espanyols.

Els problema, doncs, per a Carrillo i "Pasionaria" ni era el PSUC que ja es trobava en una situació dependent entre altres raons perquè tenien el control de la major part de membres del Secretariat. El problema era Comorera. L'objectiu era convèncer-lo que s'avingués a una integració política del PSUC en el PCE malgrat mantenir la independència orgànica, o dit més personalment, que deixés d'actuar per lliure i que s'integrés al Buró polític del PCE. La pro

posta es sustentava, alhora, en l'anàlisi política de centralitzar tots els esforços de la lluita anti fraquista en la reconquesta de les llibertats democràtiques, a partir de les quals es podrien restablir les llibertats nacionals i replantejar-se les relacions PCE-PSUC. Eren les exigències de la lluita i no concepcions de principi. A la tardor del 1948 se li ofería la possibilitat a Comorera d'incorporar-se al Buró polític del PCE pels "seus mèrits personals" (1157).

Quins eren els avantatges i desavantatges de la proposició? De principi cal descartar per poc seriosa la interpretació que Comorera ambicionava ser Secretari General del PCE. No cal ni comentar aquest aspecte. La proposta no se li feia precisament en els moments culminants de la seva carrera política. Si Comorera no acceptava, continuava mantenint la seva independència com secretari general del PSUC encara que aquesta quedava desvirtuada per la situació real d'isolament i, al mateix temps, de dependència efectiva del PCE, accentuada per la interrelació organitzativa que ja existia entre ambdues organitzacions. Les relacions d'igual a igual entre els dos secretaris generals no havien existit mai i, en canvi, Comorera podia anar-se trobant creixentment ofegat per la pràctica dependència del PSUC en relació amb el PCE. Si, contràriament, acceptava integrar-se en la direcció del PCE, tenia l'oportunitat d'influir en l'òrgan real de poder del comunisme a Espanya però, en contrapartida, la seva independència com secretari general del PSUC quedava com a mínim condicionada si no esborrada. Ell no ho creia així ja que pen

sava que de la mateixa manera que Mije assistia a les reunions del Secretariat del PSUC (1158), ell as sistiria a les del Buró polític sense que això ha- gués de minvar la salvaguarda de la seva independèn- cia com secretari general. En la realitat les coses no eren així, perquè ell s'integrava orgànicament en el PCE mentre que Mije assistia a les reunions del PSUC i, a més, l'equilibri que Comorera es pro- posava era impossible de mantenir. De fet, la seva incorporació en el Buró polític era a canvi de la se va assumpció d'un únic centralisme democràtic i, en conseqüència, els acords de la direcció del PCE vin culaven al PSUC. Clar que la seva integració, ascens, no era plantejada així, car això hauria provocat la seva negativa però en la pràctica aquest seria el re sultat. El dilema que tenia al davant no era, doncs, massa afalagador. Cap de les dues alternatives era convincent. L'únic avantatge de la segona envers la primera era que aquesta ja estava experimentada amb resultat cada cop més negatiu, mentre que l'altra no. Els interrogants quedarien esbandits més endavant. De moment, Comorera s'incorporava amb tots els ho- nors en el Buró polític del PCE.

La crisi del 1949. L'expulsió de Joan Comorera.

La crisi del 1949 té el seu origen en l'ambigüitat fundacional del PSUC, el seu marc és la guerra fre- da i l'estabilització del franquisme, es deriva de la polèmica sobre la revolució democràtica i es con creta en el problema de la identitat nacional del PSUC. Tots i cada un d'aquests factors són essenci- als per a comprendre-la i la sola exclusió d'un d'ells

suscitaria una interpretació parcial.

La crònica de la crisi té tres fases: la fase prèvia que va des de la mateixa incorporació de Joan Comorera al Buró polític fins el juliol del 1949; la fase interna o oculta que va des del juliol al novembre del 1949; i la fase pública que va des del novembre del 1949 fins l'octubre del 1950, data en què Comorera adreça la carta a Stalin sol·licitant la seva intervenció. Aquesta és la crònica, no la crisi que havia començat molt abans i que no s'acabaria amb la derrota de Comorera. Les tres fases corresponen al lògic procés de precalentament, explosió i recerca de responsabilitats que sempre cauen al damunt del pobre infeliç que no té mitjans adequats per a intervenir en un joc brut en el que estan permesos tots els cops baixos, sobretot si són eficaços.

La iniciativa de Dolores Ibárruri d'incorporar a Joan Comorera en el Buró polític del PCE era una manera de començar a resoldre definitivament el problema de les relacions entre el PCE i el PSUC, integrant-lo en una única política per a tot l'Estat, que es concretaria en un major o menor marge d'autonomia per a Catalunya. Comorera no ho veia així, però és evident que la proposta de "Pasionaria" no comportava que el secretari general del PSUC poqués continuar actuant amb plena autoritat i independència. Clar que mentre no hi haguessin discrepàncies polítiques l'ambigüitat orgànica no es manifestaria, però si se'n produïen, cosa d'altra banda molt normal i que ja havia succeït, què? Comorera hauria d'assumir els acords de la direcció del PCE.

Comorera es trobà dins d'un col·lectiu en el que era un membre més i en el que es corresponsabilitzava de les decisions preses, no com abans que si era convidat a assistir a alguna reunió no quedava compromès. D'altra banda, el Buró polític no acabà mai de funcionar d'una manera regular i suficientment coordinada a partir d'una igualtat de condicions entre els seus membres. En la realitat eren persones concretes les que tenien els fils de l'organització. Dolores Ibárruri era la dirigent intocable, adulada fins a la deïficació, que estava per damunt del bé i del mal i que les seves relacions amb ella eren bàsiques per estar ben situat, cosa que succeïa amb Comorera que sempre mantingué unes relacions distants i amb la que li era difícil dissimular l'antipatia mútua que es tenien. "Pasionaria" estava tan segura en el seu lloc que ni portava la direcció efectiva. A la tardor del 1948 es desplaçà a Moscó per malaltia i ja s'hi va quedar per la il·legalització del PCE a França el 1950. Des d'allà estava informada regularment pels directors efectius; Santiago Carrillo que des de la seva assumpció del lloc que havia deixat Pedro Checa havia anat pujant com una espurna i que controlava l'organització de l'interior; Francisco Anton, responsable d'organització a França, al que les seves relacions afectives amb la secretària general li permeteren pujar tan amunt com caure en desgràcia en un obrir i tancar els ulls; Antonio Mije, responsable de propaganda i el que assistia normalment a les reunions del Secretariat del PSUC; i Vicente Uribe que en teoria era el responsable del partit a França i era la persona de major rang en el PCE després de Pasionaria (1159). Aquests eren els

els noms més destacats del comunisme espanyol, al darrera dels quals podia situar-se Comorera, si és que abans no hi eren altres com Líster, Delicado, etc. Naturalment, Comorera es considerava més preparat intel.lectualment i políticament que tots ells i amb més experiència política que algun d'ells, però això no comptava en la pràctica, ni que fos secretari general del PSUC, ell havia estat incorporat com a Joan Comorera i punt. En el Buró polític no era el "secretari general" del PSUC, sinó un membre més que es responsabilitzava del PSUC, la qual cosa no és exactament el mateix.

En aquests anys 1948 i 1949, Francisco Anton i sobretot Santiago Carrillo, eren els dirigents amb més poder efectiu a França i els que havien acompanyat a "Pasionaria" en l'entrevista amb Stalin. Antonio Mije no tenia cap prestigi especial i Vicente Uribe estava cada vegada més desmarcat. Des d'un punt de vista organitzatiu i d'aparell, era Santiago Carrillo l'home fort. La seva carrera havia estat fulgurant. Fins el 1942 no havia tingut cap paper de primer ordre en la direcció del PCE, però a partir d'aquí gafar la responsabilitat deixada per la mort de Pedro Checa, el 1942, comença a fer-se poc a poc amb el control de l'organització, cosa que no té massa difícil, donada l'expulsió de Jesús Hernández i la mediocritat d'Uribe i Mije. Des de Buenos Aires dirigirà la Comissió de l'interior amb la col.laboració, pel que fa al PSUC, de Felip Garcia "Matas" primer, i de Wenceslao Colomer després. És el primer que arriba a França, el 1944, fent-se amb el control

del partit en desmantellar i decapitar la direcció existent (1160) i preparant la vinguda de les direccions de Moscú (Pasionaria) i de Mèxic (Uribe). La seva habilitat i astúcia li permetran superar el handicap de la seva joventut en relació amb els dirigents tradicionals del PCE i des de la direcció de l'organització de l'interior i de l'aparell de passos anirà eixamplant la seva àrea d'influència en el PCE amb la col.laboració d'Anton i el suport de "Pasionaria". Per altra part, Santiago Carrillo era l'únic membre de la direcció del PCE amb mínima capacitat de creació política davant la ineptitud i seguidisme prosoviètic dels altres membres de la direcció. Ell, a l'igual que Comorera, era tan estalinista com el que més, però sabia vestir el seu alineament polític amb certes dosis d'imaginació i autonomia política.

En relació amb l'organització i l'aparell, Comorera no tenia res a dir ni a fer. En continuava al marge de la direcció efectiva, fins i tot envers el PSUC; era Santiago Carrillo amb els seus fidels Colomer, Roman i Margarida Abril qui en tenia el control essencial. La seva integració en el Buró polític no li havia servit de massa en aquest aspecte. Una altra qüestió era la intervenció en la direcció política del comunisme a Espanya. Aquí sí que ell pensava que la seva incorporació resultaria efectiva, sortint de l'aïllament en què es trobava. Tenia tota la confiança en ell mateix, mai no li va faltar, però aquest no era el problema sinó el fet d'actuar en camp contrari, on no deixà mai de ser considerat com "estranger" i on el seu principal adversari, Santiago Carri

llo, sempre tenia el públic a favor. Sempre que discrepava quedava en minoria i els seus escrits començaren a ser criticats, a la qual cosa no estava acostumat; començava a notar que ja no era "secretari general", a Espanya només n'hi havia un: Pasionaria.

La discrepància de fons ja tenia els seus antecedents en la guerra civil i en les darreries de la segona guerra mundial, essencialment. Ara, en el marc de la guerra freda i de l'estabilització del franquisme, la revolució democràtica tornava a ser el motiu d'anàlisis diferents. Tant el PCE com el PSUC s'havien alineat sempre amb la Unió Soviètica en els canvis de la conjuntura internacional, adequant la seva línia política interior a les directrius internacionals del PCUS.

En principi, la nova conjuntura era favorable altre cop a les tesis ja exposades per Comorera a "La Nació en la nova etapa històrica", tesis que ell mateix havia ajornat davant l'objectiu primordial d'aconseguir la més ampla unitat antifranquista. Tal com havia previst, el món es dividia en dos blocs inconciliables: "Hi ha dos camps en presència. El camp imperialista, provocador de la guerra, forjador del neo-feixisme, dirigit pel capital monopolista nordamericà. El camp antiimperialista, baluard de la pau i de la democràcia, enemic mortal de qualsevol règim o rebrotament feixista i reaccionari, encapçalat per la poderosa Unió Soviètica" (1161). En el camp imperialista s'incloïen les burgesies nacionals dependents del capital monopolista, sectors de la petita i mitjana burgesia que renegaven de llur nació, i els

corrents socialdemòcrata, trotsquista i faista infiltrats en el moviment obrer, sense oblidar que tots els que havien sobreviscut a la derrota nazifeixista s'aixoplugaven sota el paraigua imperialista. Contràriament, formaven el camp antiimperialista encapçalat per la Unió Soviètica, el moviment obrer internacional i la seva avantguarda dirigent, els Partits Comunistes, les Democràcies Populars i les nacions que lluitaven per la seva sobirania i independència nacional. Des d'aquesta premissa, Comorera considerava que en la realitat política espanyola es repetien els dos blocs, "el nostre problema està indissolublement lligat a la situació internacional, a la realitat històrica dels dos camps" (1162). No formava solament part del camp imperialista, el règim franco-falangista, sostingut pel capital financer i l'aristocràcia terratinent, eclesiàstica i militar, sinó també la pretesa tercera força del pacte Don Joan-Prieto amb la col.laboració de Tarradellas i Aguirre. Tots ells estaven dins del mateix bloc i l'única baralla consistia en saber quina forma política garantia millor els interessos imperialistes a Espanya. Però, "el nostre problema no comença ni s'acaba en la persona de Franco, ni el resoldríem únicament penjant Franco, cosa que, tanmateix, un dia no llunyà farem" (1163).

El problema de la revolució espanyola no se solucionava canviant el dictador per un monarca vestit de demòcrata, ja que el capital monopolista només donaria suport a la maniobra monàrquica si garantia l'ordre econòmic i social existent, i com podria ser qualificat de demòcrata un règim que ho deixés tot igual

a excepció del dictador? A part, que la "tercera via" de Prieto Tarradellas era falsa perquè estava tan alineada amb l'imperialisme com la via franquista i, alhora, no era possible perquè el dictador no hi era per casualitat sinó perquè era la "sortida" del capitalisme espanyol i del capitalisme internacional. La revolució espanyola sempre havia quedat mancada perquè no n'hi havia prou amb la forma, s'havia d'aconseguir el contingut. "No ens podem deixar enlluernar per la democràcia formal, car en aquest enlluernament hi ha la raó profunda dels fracassos de la revolució espanyola. Hem de voler la forma i el contingut de la democràcia. Hem d'arrencar les arrels a les castes parasitàries, hem d'esbandir del territori el capital monopolista estranger, hem de liquidar els monopolistes interiors, que en són còmplices i instruments. Hem de nacionalitzar el sòl i el subsòl, hem de nacionalitzar banques i assegurances, transports i altres serveis públics, la gran indústria i el gran comerç. Hem de liquidar el parasitisme terratinent i lliurar la terra als pagesos que la treballen, hem d'assegurar una vida decent i lliure de l'opressió econòmica monopolitzadora, a la petita burgesia i a la menestralia. Hem de crear un veritable exèrcit popular, un autèntic ordre públic popular, un fecund règim de cultura popular, un règim d'igualtat absoluta entre els sexes que assegurí a la joventut i a la infància una perspectiva il.limitada de progrés i de benestar. Hem de netejar l'Estat dels agents i instruments de les castes i dels capitalistes. Hem de reestructurar l'Estad espanyol per tal que, en la línia federativa, obtinguin la realització plena dels dreta nacionals de Catalunya,

Euzkadi i Galícia. I per tal de consolidar la revolució democràtica, desenvolupar i marxar vers el socialisme, hem de voler que el nou Estat espanyol, sorgit de la revolució espanyola, sigui dirigit per la classe obrera i la massa popular" (1164).

L'alternativa pseudo-democràtica de Prieto, ni era possible ni era coherent, perquè no es podia desvincular la lluita democràtica de la lluita antiimperialista. La revolució democràtica espanyola era, alhora, una revolució patriòtica i antiimperialista en la que la classe obrera n'era l'eix i en la que hi estaven objectivament interessades, la petita burgesia, la pagesia, la menestralia i de la que en formaven part integrant els intel·lectuals progressius i els homes i dones autènticament patriotes i democràtics. La traïció nacional de la burgesia havia deixat en mans de la classe obrera la direcció del moviment nacional. La burgesia i els seus aliats, especialment la socialdemocràcia, havien convertit la sobirania i la independència nacional en moneda de canvi i només les forces antiimperialistes dirigides per la classe obrera estaven en disposició de salvar la independència nacional i de portar a bon terme la revolució democràtica.

Per a Comorera, la reunió de la revolució democràtica i de la lluita nacional a Catalunya tenia la seva màxima expressió en el naixement i trajectòria del PSU. Per fi, la classe obrera catalana comptava amb un partit independent, fruit de la unificació històrica, el qual tancava el trist i llarg parèntesi faista en el que la força revolucionària del pro

letariat resultava estèril per la falta d'una teoria revolucionària. El reaccionarisme faista havia mantingut a la classe obrera sense un partit propi al marge de les influències petit-burgeses i amb capacitat d'erigir-se en el director del moviment nacional català. La formació del PSUC acabava amb l'infantilisme revolucionari i amb l'apoliticisme aventurer i obria una nova etapa en la que la classe obrera es dotava de la teoria revolucionària que l'havia de portar a la presa de poder polític. Per a la realització de la seva missió històrica, el PSUC havia d'acomplir prèviament la unitat de la classe obrera en una sola central sindical i l'anihilament dels corrents infiltrats en el moviment obrer: la socialdemocràcia, el faisme i el trotsquisme. Només des d'aquesta base i com a partit únic del proletariat, el PSUC consolidaria la seva funció dirigent dins del moviment nacional català. Havia quedat ja històricament superada la fase burgesa que morí amb la traïció de la Lliga, demostrativa de la inconseqüència nacional de la burgesia catalana i de la seva implicació amb el capitalisme financer espanyol; havia quedat igualment superada la fase petit-burgesa amb el desbordament de l'Esquerra republicana, la qual cosa confirmava el fet que davant de la nació burgesa no hi ha altra alternativa que la nació popular dirigida per la classe obrera. El PSUC se situava, doncs, a l'avantguarda de la lluita nacional a Catalunya i de la revolució democràtica a Espanya junt amb el PCE. Catalunya, que sempre havia intervingut de manera destacada en les revolucions democràtiques espanyoles, en les que les llibertats nacionals confluen amb les llibertats democràtiques, es posava

altre cop al capdavant de la revolució democràtico-popular com expressió del seu major grau de desenvolupament històric envers d'altres possibles hispànics i per la presència i maduresa assolida pel moviment obrer amb la seva avantguarda dirigent: el PSUC.

El PSUC era la revolució democràtico-popular, aquesta era la seva raó d'existir i aquest era el seu projecte polític immediat que li donava identitat. Era la teoria reiterada per Comorera en les cartes obertes a Reis Bertral, a Navarro Costabella i a un Grup d'obriers cenetistes de Barcelona (1165), i era també els discurs repetit des de la mateixa fundació del partit, que tenia tres moments culminants, com ja he dit anteriorment, en tres documents: "La línia nacional del PSUC", "La nació en la seva etapa històrica" i "La revolució planteja a la classe obrera el problema del poder polític. Carta oberta a un grup d'obriers cenetistes de Barcelona". Es desnaturalitzava al PSUC si se l'implicava en el projecte de revolució democràtico-burguesa que teoritzava la direcció del PCE. Catalunya estava al capdamunt i no al capdavant del projecte de revolució democràtica a Espanya. I la fase de revolució democràtico-burguesa havia quedat ja sobrepassada i no es corresponia amb la conjuntura històrica que es vivia. Quan el capitalisme espanyol va optar pel feixisme era la classe obrera qui s'erigia en la portantveu de la revolució democràtica, de la seva forma i del seu contingut. Quan la burgesia catalana s'alineava amb el capitalisme espanyol, era la classe obrera de Catalunya la que prenia la direcció del moviment nacional i democràtic a Catalunya. La revolució nacional

a Catalunya era indissoluble de la revolució democràtico-popular a Espanya, i aquesta era impossible sense la participació protagonista de la part més avançada del proletariat dels pobles hispànics.

El plantejament de Comorera, que seria qualificat de titista i de nacionalista petit-burgès, no encaixava de cap de les maneres amb la concepció centralitzada i uniforme de la revolució democràtica, adjectivada de burgesa, del Buró polític del PCE. I això que la nova conjuntura internacional implicava un viratge cap a l'esquerra de les tesis moderades que els comunistes espanyols -i també Comorera- havien mantingut fins aleshores. En el fons, el viratge no es produí sinó que s'obrí una etapa de tal confusió que a l'investigador li resulta difícil explicar quin era el pensament dels dirigents del PCE sobre la revolució democràtica. En una situació de total isolament del PCE que recordava el període 1939-1941, resultava quasi ridícul intentar fer compatible la crítica ferotge contra totes aquelles forces aliades de l'imperialisme i, alhora, continuar defensant l'objectiu immediat de la República democràtico-burguesa. I no solament ridícul, sinó que com es podia criticar a prietistes i anarquistes llur col.laboració amb les maniobres restauradores recolzades pels imperialistes, si tampoc els comunistes occidentals havien posat en qüestió que el recobriment de la democràcia es realitzés dins de l'àrea d'influència de l'imperialisme nordamericà. El PCE es trobava defensant en solitari una revolució que li era aliena, i de la qual en volia ser, a més, protagonista. Això no tenia cap sentit, el que va comportar que la terminologia de la premsa comunista canviés substancial

ment, adequant-se a les exigències de la política internacional i de la guerra freda. El problema que es plantejava era, aleshores, com explicar la substitució tan sobtada de l'objectiu de la República democràtico-burguesa amb la nova orientació de la República democràtica i popular. Carrillo ho feia argumentant que no era inevitable ni necessari un període de democràcia burgesa formal, malgrat estessin pendents a Espanya les transformacions pròpies d'una revolució democràtico-burguesa, i que per a llur realització seria necessari l'edificació d'un Estat veritablement democràtic, en el que la classe obrera tindria un paper dirigent sobre el conjunt de les altres forces democràtiques (1166).

Vistes les coses d'aquesta manera, no semblaven tan diferents les opinions de Comorera i Carrillo. Però ho eren perquè Carrillo no deixava de considerar com a pendent la revolució democràtico-burguesa malgrat fos la classe obrera qui la dirigís i, en conseqüència, la forma política que en resultés fos la República democràtica i popular. La terminologia havia canviat, la concepció de fons, no. I és que entre tants equilibris, contradiccions i confusió, el problema de base era bastant més senzill. El PCE continuava concebint el recobrament de la democràcia a Espanya, seguint el model francès i italià, per mitjà de la més ampla unitat democràtica amb la formació de Governos de concentració per tal de portar a terme la reconstrucció del país i, en el cas d'Espanya, la realització, a més, de les transformacions pendents pròpies de la revolució democràtico-burguesa. Aquest era el seu model en el que intentava tenir-hi un paper dirigent.

La nova conjuntura internacional, però, augmentava les dificultats ja insuperables d'assolir la unitat entre les forces republicanes i les dividia definitivament en dos blocs, els sectors alineats amb el món occidental sota la influència del capital monopolista nordamericà, i el PCE que quedava aïllat en la seva dependència prosoviètica. La solució d'equilibri que va prendre consistia en criticar durament a l'imperialisme i a tots els seus servidors, alhora que la classe obrera es demostrava la més conseqüent en la lluita per la democràcia i la pau, sense que per això hagués de canviar el caràcter de la revolució democràtico-burguesa. Aquest equilibri era qualificat d'erroni o oportunista per part de Comorera ja que no tenia sentit la formulació de revolució democràtico-burguesa quan aquesta es realitzava sota la direcció de la classe obrera i quan el programa proposat anava molt més enllà, especialment en uns moments d'agudització de la lluita de classes internacional; d'altra banda, era un oportunisme absurd pretendre l'ingrés de la burgesia en la unitat nacional combatent en plena divisió dels camps de lluita, caient en la mateixa desviació que els elements trotsquistes, faistes i socialdemòcrates o facilitant la crítica dels mateixos pel col.laboracionisme comunista. La formulació que corresponia era la de revolució democràtico-popular i si no es considerava adient "d'ençà que teòricament s'ha definit que exerceix les funcions de la dictadura del proletariat" en les Democràcies Populars, s'havia d'emprar simplement la de revolució democràtica espanyola (1167).

S'ha de dir que la crisi del 1949 no va ser provocada per aquesta polèmica sobre el caràcter de la revolució democràtica, d'altra banda cimentada sobre unes bases analítiques molt febles, sinó que se'n derivava. Mentre que la independència del PSUC es fonamentava en la particularitat del moviment nacional català en la seva fase històrica darrera sota la direcció del proletariat, i s'orientava cap a la formació d'un únic partit marxista-leninista-stalinista d'Espanya, sobre la base d'un únic projecte de la revolució democràtico-popular, la seva integració política en el PCE es fonamentava en un únic projecte de revolució democràtico-burguesa que partia de la base que "el proletariat català i el proletariat dels altres pobles d'Espanya són un tot únic, una mateixa classe que res no separa i, pel contrari, tot ho uneix" (1168). Una vegada més he de dir, perquè és bàsic, que Comorera no fonamentava la independència del PSUC pel seu caràcter de partit nacional sinó pel seu caràcter unificat, per haver-se erigit en el partit dirigent del moviment nacional català i, per tant, des d'aquesta base, el PSUC confluiria en un únic partit proletari de tots els pobles d'Espanya. Des de l'òptica del PCE, el PSUC era ja el partit dels comunistes catalans i, per consegüent, en aplicar la teoria leninista-stalinista, no hi havia cap obstacle que impedís la integració política del PSUC en el PCE en el combat comú per l'enderrocament del franquisme i la reconquesta de la República democràtica.

Comorera es trobava en un autèntic cul de sac. Les seves opinions polítiques quedaven encerclades sistemàticament entre el Buró polític del PCE i el Se-

cretariat del PSUC. La seva posició orgànica el situava com executor en el PSUC de la política acordada en la direcció del PCE. La integració política era un fet, només faltava que el PSUC formés "un tot orgànic amb el PCE". Ara comprovava el que, en definitiva, ell havia començat: la desunificació. No era possible mantenir la unificació fent-la compatible amb la sempre repetida "bolxevització". Encara que l'hegemonia assolida durant la guerra eren ja història, la realitat era que ell havia lliurat el testament d'aquell PSU el 1939, i que ell havia començat la depuració de la qual en seria la darrera víctima. Podia prendre una actitud pragmàtica davant la situació gens favorable en què es trobava i esperar temps millors, però el pragmatisme de Comorera tenia un límit, ell mateix. Ell no estava acostumat a sotmetre's, i menys quan es pensava que tenia la raó. A part que el pragmatisme quotidià de Comorera aconseguia dissimular però no esborrar el seu interior romàntic que el portava a defensar causes impossibles. No és exacte la imatge freda i calculadora que es té de la seva personalitat humana i política. Sí que moltes vegades aquest havia estat el seu tarannà, però la seva manera de viure la política no en tenia res de freda o insensible, al contrari, era apassionada i valenta, anant al descobert si calia i acceptant el preu de la derrota abans que perdre la dignitat.

Les discrepàncies entre Comorera i el Buró polític del PCE accentuaren la política d'integració del PSUC. Comorera era un obstacle i se l'havia de posar definitivament davant de l'alternativa d'acceptar disciplinadament els acords que prenia la direc

ció del PCE i aplicar-los en el PSUC, o si no havia de ser apartat de la seva funció de secretari general. Un únic centralisme democràtic havia d'organitzar als comunistes dels pobles hispànics i, per consegüent, el PSUC havia de passa a ser part integrant del PCE, malgrat mantenir la independència formal (*).

(*) La condemna de la desviació titista era un exemple recent que serviria de model a la direcció del PCE per actuar contra Comorera. La lluita contra el titisme no quedava limitada al partit comunista iugoslau; tots els partits comunistes, seguint a Stalin, iniciaven la recerca de titistes o ja tenien un nou qualificatiu per als ja expulsats o sancionats. Santiago Carrillo fou el responsable d'aplicar la resolució del Kominform entre els comunistes espanyols (1169), i tot i que fou el "Judas-Tito" Monzon el primer en rebre aquest anatema, Comorera era el que es trobava més ben situat. Pasionaria esdevenia Stalin, com Comorera es feia Tito. La campanya contra el titisme es concentraria en la denúncia de les desviacions nacionalistes que contestaven un únic model de revolució democràtica i es resistien a la unitat orgànica entre el PCE i el PSUC. Una carta escrita per la delegació de Mèxic a un dels membres del Secretariat (1170) és la millor prova del que dic. Està datada el 30 de gener del 1949 i en llegir-la es comprova que s'havia obert un autèntic procés contra les "desviacions nacionalistes". Una altra cosa més difícil de provar són les mesures organitzatives que

La crisi estava entrant ja en la seva fase explosiva. No es tractava de dissoldre el PSUC ni de portar a terme encara la seva integració orgànica en el PCE, però sí d'assegurar amb algunes mesures organitzatives la seva integració política. És difícil saber en quin moment es desencadena la crisi, però tot indica que succeeix en el juliol del 1949 i en la previsió de la celebració del XIIIè aniversari. Era el moment i el lloc adequat per a prendre les mesures organitzatives anunciades i per exaltar la identitat del PSUC com partit dels comunistes catalans unit en una sola política amb el PCE sota el guiatge de Dolores Ibárruri. Fins aleshores no s'havia notat res estrany en els òrgans de premsa d'ambdós partits, tot i que la figura de Comorera apareixia amb menys assiduitat a les planes de "Lluita". Però en el número de celebració de l'aniversari del PSUC ja s'observen algunes coses fora del normal. A diferència d'anys anteriors en què la imatge de Comorera sempre

-----

asseguraven la integració política del PSUC en el PCE, tot i que l'esmentada carta ja dóna proves suficients de la intencionalitat d'adoptar-les. El més probable és que, pel moment, es complementés la incorporació de Comorera en el Buró polític, amb les següents mesures: a) incorporació del secretari polític de cada Comitè departamental del PSUC en la direcció corresponent; b) assistència del responsable polític de les direccions departamentals del PCE en les reunions dels Comitès del PSUC del mateix àmbit territorial (1171).

havia tingut un lloc preferent, apareixen dues fotografies d'igual tamany de Pasionaria i Comorera. Es reproduueix un article escrit per la mateixa Pasionaria amb motiu del IXè aniversari del PSUC (1172), el qual no té cap contingut especial, però que la seva sola reproducció dóna que pensar, encara que sigui per recordar a la primera figura del comunisme espanyol. Reproduueix també la part del discurs de Comorera pronunciat a Perpinyà el juliol del 1947, referent al PSUC i a les seves relacions amb el PCE. S'inclouen igualment articles de membres del Secretariat en els que es fa especial èmfasi a la consideració del PSUC com partit comunista i a la perspectiva de fusió orgànica amb el PCE, citant una vegada més les paraules de Dolores Ibárruri en el IIIer Ple del PCE del 1947 (*).

Tot plegat no sembla del tot normal, però dos números després, el 10 d'agost del 1949, es publica un article de Margarida Abril, "El PSUC i el problema nacional" (1173), el qual amb la seva transparència ja esclareix molt el terreny. No cita en cap moment a Comorera i afirma que només la unitat de la classe

-----

(*) Els articles que es publiquen són de Wenceslau Colomer: "El PSU, partit marxista-leninista-stalinista", i de Josep Roman: "Dirigint la lluita a l'interior de Catalunya, el PSUC es desenrotlla com un veritable partit comunista".

(Lluita, nº 215, 27 de juliol del 1949).

obrera d'Espanya crea les condicions per a la millor defensa dels seus interessos de classe i també de les llibertats democràtiques i nacionals de Catalunya. Fa especial menció de l'ajuda rebuda del PCE per a la transformació del PSUC en un partit marxista-leninista-stalinista i acaba amb aquestes paraules tan entenedores: "El nostre poble ha de comprendre que solament la lluita i la unitat de tots els pobles hispànics i al seu capdavant, la classe obrera, dirigida per la gran patriota espanyola Dolores Ibárruri, pot donar solució al problema nacional i sobre la base del programa presentat per ella, unir totes les forces republicanes i antifranquistes en la lluita per enderrocar Franco i Falange, i dur a terme en el nostre país la revolució democràtico-burguesa que obri les vies del progrés polític i social a tot Espanya".

La crisi era ja evident malgrat s'ocultés. Comorera s'havia posat malalt el mes de juliol. En principi no tenia perquè ser mentida, moltes vegades havia caigut malalt, però costa creure-ho en una situació tan delicada per a ell i per al PSUC. El més probable és que Comorera no veiés com sortir-se'n de l'ofec al que estava sotmès i que abans de precipitar-se prenent una decisió o una altra, voigués meditar en calma la situació, retirant-se a Tolosa. Clar que es tractava d'evitar que mentre no es resolgués el problema polític es realitzés el míting d'aniversari. Això és el que va proposar Comorera abans de marxar de París, alhora que deixava a Josep Moix la coordinació del Secretariat mentre ell descansava a les afores de Tolosa.

De fet, Comorera demanava una treva abans de decidir, perquè els termes de la discussió ja estaven molt clars i si quedava algun dubte, l'article de Margarida Abril ja l'havia aclarit. Però no és fàcil que el contrincant accepti un descans quan ja et té amb l'aigüal al coll. I Josep Moix, junt amb Wenceslau Colomer, l'anaren a visitar comunicant-li que havien acordat organitzar el míting en l'espera que ell hi participaria (1174). Naturalment, Comorera es va oposar rotundament a la seva realització i lògicament es negà a participar-hi. Havia perdut tota l'autoritat. No és que els altres la tinguessin però comptaven amb el suport, si no indicació, del PCE. El dia 28 d'abril en el cinema ABC de Tolosa se celebrava -un mes després- el XIIIè aniversari del PSUC. Féu la presentació Rafael Vidiella i hi van intervenir Josep Serradell "Roman", Wenceslau Colomer, Antonio Mije i Josep Moix (1175). Les intervencions dels oradors tenien tres constants: la identitat comunista del PSUC, la perspectiva de fusió orgànica amb el PCE citant fins a la reiteració les ja dites i repetides paraules de Pasionaria, i la denúncia de les desviacions nacionalistes petit-burgeses sense personalitzar-les, com si s'estés combatent amb un enemic anònim. Rafael Vidiella va cloure la seva presentació recordant a Dolores Ibárruri i al PCE, "amb el qual, quan les exigències de la lluita ho determinin, el nostre PSUC formarà un tot orgànic" (1176). Josep Serradell reafirmà la identitat comunista del PSUC i Antonio Mije començà la seva intervenció saludant al partit dels comunistes de Catalunya. Avisà de la necessitat de lluitar contra

"els agents de la burgesia de l'interior del PSUC que, corromputs fins a la màdulla pel nacionalisme, pretngueren enfrontar el PSUC amb el PCE"; repetí, també, les paraules de Pasionaria i acabà la intervenció, com qui ja les té assumides, amb la convicció que "la classe obrera espanyola triomfarà", i que "els pobles d'Espanya i, al capdavant, el Partit Comunista, triomfaran" (1177). Wenceslau Colomer ci tà també a Pasionaria i dedicà especial atenció a la lluita contra les desviacions del nacionalisme burges infiltrat al si de la classe obrera: "Aquesta és una condició indispensable perquè els nostres obrers, desenvolupant una política independent, pròpia, de classe, acompleixin amb llur missió de força dirigent de la lluita alliberadora del nostre poble, de classe dirigent de la revolució democràtico-burgesa" (1178). I, finalment, el parlament central el féu Jo se p Mo ix que realitzà una exposició més equànim i no tan intencionada però mantenint l'ortodòxia en la caracterització de la revolució democràtico-burgesa a Espanya. Comorera, que lògicament no fou citat en cap moment, estava present en totes les intervencions com l'acusat invisible (1179).

Comorera, que havia retornat a París en un darrer intent d'evitar la celebració del míting, no podia continuar inactiu si no volia quedar desbordat defi nitivament pel curs dels esdeveniments. Alguna deci sió havia de prendre encara que el marge de maniobra que li quedava era pràcticament inexistent. Dos dies abans del míting, el 26 d'agost, enviava una carta a Vicente Uribe (1180), en la que l'informava que havent reflexionat sobre els problemes que s'havien

plantejat, sobre la seva experiència en el Buró polític i sobre "las incalificables deformaciones, abusos y provocaciones de algunos miembros de la Dirección del PSUC, especialmente durante mi ausencia", havia arribat a la conclusió que "se está llevando a la práctica una política de liquidación del PSUC y de su Dirección". A més, havia comprovat que fou un gran error acceptar "mi designación para el Buró por mis méritos personales, pues la experiencia ha demostrado que existe una incompatibilidad absoluta entre mi calidad de miembro del Buró y de Secretario General del PSUC, de un Partido independiente cuya misión histórica fundamental, acabar la unificación integral de la clase obrera de Cataluña sobre la base de los principios marxistas-leninistas, no está terminada, ni mucho menos". La seva inclusió en el Buró polític no havia servit "para reforzar la dirección del PSUC, sino para anularla". Per consegüent prenia la decisió de "retirarme del Buró, reintegrarme plenamente a mi función de Secretario General del PSUC, de no admitir más que la política del PSUC sea discutida fuera del mismo", i proposava tornar a "la práctica sana que nos aconsejó la Internacional Comunista cuando hizo del PSUC su Sección Catalana: discutir y forjar en común la línea política única que debemos tener para luchar con éxito contra el régimen franco-falangista, por la reconquista de la república democrática, por el desarrollo victorioso de la revolución española hacia el Socialismo. Para esto, como siempre y sin reservas, estoy a vuestra disposición".

El mateix dia 26 retirava la quantitat de 300.000 francs del compte del PSUC a la Banque Commerciale de la URSS, per mitjà de Lluís Mas, encarregat de finances i titular del compte (1181). Comorera s'assegurava així un suport financer en previsió del que pogués ocórrer i justificava la seva acció per l'autoritat que li donava el seu càrrec de secretari general. La ruptura definitiva es produeix, doncs, el dia 26 quan els membres del Secretariat decideixen marxar cap a Tolosa per a la realització del míting, malgrat l'oposició de Comorera, i aquest en contrapartida presenta la seva dimissió del Buró polític del PCE i intervé la caixa del PSUC. La realització del míting és contestada per la decisió presa per Comorera el 29 d'agost, d'incloure en el número 220 de "Lluita" un editorial a primera plana, sense cap altre canvi en l'edició, en el que puntualitza la veritat històrica que el PSUC havia estat reconegut com Secció Catalana de la Internacional Comunista davant "alguna confusió en relació amb el caràcter del nostre Partit" i, com a prova, reproduïx la resolució del Comitè Central del PSUC del 24 de maig del 1943 aprovant la proposta de dissolució de la I.C., i el comunicat del 8 de juny del Presidium en el que s'acordava la dissolució després de comprovar l'aprovació de les Seccions, entre les quals hi figurava la del PSUC (1182). Alhora, Comorera redacta un comunicat de la secretaria general, que de moment no en farà ús, en el que considera que "l'actual direcció no garanteix la independència política i orgànica del Partit, l'acompliment de la seva missió històrica d'unir entorn dels principis marxistes-leninistes

tes-stalinistes la classe obrera i els treballadors en general de Catalunya" i, per tant, decideix considerar-la "caduca" i procedir "amb la col.laboració directa dels membres del Comitè Central companys Miquel Valdés, Josep Marlés, Josep Muni, Lluís Salvadores i Antoni Bertrán-Suria" a la constitució del Comitè Executiu. Acaba el comunicat recordant les paraules pronunciades a Perpinyà, el 1947, en les que "el principi intangible de la unitat orgànica del moviment marxista-leninista de tot Espanya" es realitzaria d'acord a les exigències de la lluita i quan "el Congrés del nostre Partit acordi la fusió orgànica, la formació del partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya" (1183).

No donà curs encara a aquest comunicat esperant, en un darrer intent de salvar la crisi, poder tenir una reunió amb Josep Moix, Rafael Vidiella i Wenceslau Colomer, nucli del Secretariat, i sense la presència dels membres adjunts Pere Ardiaca, Josep Serradell i Margarida Abril. Envià a Agustí Cid a l'estació d'Austerlitz per tal de comunicar-los la urgència de reunir-se amb ell i, al mateix temps, assegurà l'edició de "Lluita" i va prendre ja algunes mesures organitzatives amb la col.laboració de Josep Marlés, Miquel Valdés i Evarist Massip per tal d'informar a les organitzacions departamentals del problema polític plantejat (1184). Arribats a París, i informats per Pere Ardiaca dels fets succeïts durant llur absència (1185), tant Josep Moix com Rafael Vidiella i Wenceslau Colomer es negaren a reunir-se amb Comorera si no era conjuntament amb tots els membres del Secretariat (1186). Al final, Josep Moix demanà que

la convocatòria de la reunió fos per escrit (1187). En la realitat, no hi havia cap interès en reunir-se amb Comorera puix la batalla política ja havia explotat i no quedava res per a discutir. El número 220 de "Lluita" preparat per Comorera amb l'única inclusió de l'editorial "Puntualitzem", fou segrestat (1188). La situació era insostenible i sense cap possibilitat d'entesa. Comorera havia intentat fins al darrer moment portar a les seves posicions a Josep Moix i a Rafael Vidiella com a mínim, ja que la batalla estava irremediablement perduda si es quedava sol en el Secretariat i enfrontat amb el Buró Polític del PCE. Però això era impossible perquè ja el PSUC abans del juliol del 1949 era un partit dependent del PCE i mai, per més que els pogués semblar que Comorera tenia raó a part de la raó, ni Josep Moix ni Rafael Vidiella, que després es destacaria en la crítica insultant contra Comorera quan mesos abans havia exaltat la Carta oberta a un grup d'obriers cenetistes (*), no es posarien al costat seu i en contra del Buró Polític.

D'altra banda, Comorera ni volia ni podia ja recular. El 29 d'agost, dos dies abans que es produís el segrestament de "Lluita", havia rebut una carta au-

-----

(*) A "Lluita", núms. 196 i 197 del 16 i 23 de març del 1949, Rafael Vidiella havia comentat elogiosament l'escrit de Comorera en sengles articles titulats: "Aportacions a la Carta oberta de Joan Comorera a un grup de cenetistes de Barcelona".

tògrafa de Vicente Uribe (1189), en la que li deia que l'havia estat esperant tres dies abans a la cita de l'avinguda Kleber -dia en què Comorera li comunica per carta la seva dimissió del Buró Polític- i que el citava novament i urgentment al mateix lloc a les cinc de la tarda per tal de buscar una sortida "á una situación extraña, peligrosa y perjudicial". Comorera no tenia, lògicament, cap interès en tornar-se a reunir amb els membres del Buró Polític, ni amb Vicente Uribe, amb el qual malgrat les discrepàncies passades durant la guerra, hi acabà tenint una relació més amistosa que no pas amb els altres dirigents del PCE. La seva línia d'actuació es fonamentava en tres punts: suspendre en llurs drets de militants a Pere Ardiaca, Margarida Abril i Josep Roman als que considerava principals responsables de les intrigues dirigides des de la mateixa direcció del PCE, encaminades a la liquidació del PSUC; recuperar la independència política i organitzativa del PSUC recomposant el Comitè Executiu i intentant un acord amb els altres membres del Secretariat no sancionats; acceptar una reunió conjunta de la direcció del PSUC amb la intervenció arbitral d'un tercer partit, en la que es resolgués de manera definitiva el problema de fons, que no era altre que les relacions PSUC-PCE. El 30 d'agost encarregava a Miquel Valdés, com a membre del Comitè Central, l'esclariament de la conducta seguida pels membres del Secretariat Pere Ardiaca, Margarida Abril i Josep Roman, als quals de moment se'ls suspenia de llurs drets com a militants (1190). El mateix dia escriu una circular en la que posa en coneixement dels militants les decisions adoptades, tant en relació a la suspen

sió dels membres del Secretariat esmentats, com a la consideració de la direcció com caducada, decisions que pel moment no es fan públiques (1191). El 31 es produeix el segrestament de "Lluita" i el dia 2 de setembre, mentre estava fent la convocatòria per escrit sol.licitada per Moix, rep un comunicat del Secretariat amb les signatures dels sis membres encapçalades per la del mateix Moix, en el que se li notifica l'acord pres per unanimitat de suspendre'l de les seves funcions de Secretari General, alhora que se li instava a abstenir-se de qualsevol activitat política i a retornar els diners retirats del compte del partit (1192). Tres dies més tard, rep el comunicat del Buró Polític del PCE, signat per Vicente Uribe, en el que es dóna constància d'haver rebut la seva carta de dimissió i se la fa saber que "en el Partido Comunista no existen dimisiones de los puestos y cargos de responsabilidad y dirección. Es al Partido, únicamente al Partido y a sus órganos colectivos responsables a quienes compete determinar la función que cada uno puede ejercer en el Partido, como asimismo, cambiar, desposeer o destituir de funciones o puestos de responsabilidad. Por la tanto, la dimisión que has presentado de tu cargo de miembro del Buró Político es nula y sin efectos. Por otra parte, como quiera que en estos últimos tiempos hay en tu conducta como miembro del Buró Político cosas que han llamado la atención del Buró Político, éste ha tomado la determinación que te comunico de examinar la misma en una próxima reunión" (1193).

Comorera contesta a Uribe el mateix dia 5 de setembre i li diu que ha demanat la intervenció arbitral

del Partit Comunista (bolxevic) de la URSS, i que "he sol·licitado que nos convoque conjuntament al Buró y a mí, para que, después de una discusión completa, formule las conclusiones pertinentes. En la petición que he dirigido al Partido Comunista (b) de la URSS, afirmo que aceptaré sin reservas su decisión" (1194). El dia 3, Comorera s'havia adreçat a Thorez per demanar-li que fes d'intermediari tenint en compte que ell no tenia cap relació amb el PCUS (1195). També, en el dia 5 de setembre, contestava a Josep Moix dient-li que no tenia cap valor la decisió presa pel Secretariat que s'havia convertit "en una mena de junta liquidadora del Partit", i que es reafirmava en les decisions preses el 30 d'agost "que vaig retenir amb l'esperança de poder a la fi discutir amb tu i altres militants i que solament vaig passar al Partit el dia primer de setembre, o sigui, l'endemà del segrestament violent del número 220 de "Lluita", de data del 31 d'agost del 1949, que vau ordenar" (1196).

La ruptura iniciada de manera definitiva el 26 d'agost, arribava al seu punt culminant. A partir d'aquí, començava una cursa desigual per a veure qui es quedava amb les sigles. Els membres del Secretariat acusaren a Comorera d'haver donat un veritable cop d'Estat contra el Partit i d'enfrontar als militants del PSUC contra el PCE, violant els acords establerts en comú (1197). Comorera contestava que cop d'Estat l'havien donat els membres del Secretariat amb el segrestament violent de "Lluita". Naturalment que el problema no era qui havia començat primer, sinó fer creure a la base del PSU que el culpable i provocador

era l'altre . Els mitjans que disposava el Secretariat eren infinitament superiors als que tenia Comorera, que de poc li servia el fet de ser el Secretari General i que resultés increïble que ell hagués donat un cop d'Estat contra el PSUC. No cal dir que qui descompensava la balança era l'evident intervenció del PCE. Comorera era el "Tito català", el capdavanter d'una revolució herètica, el nacionalista petit-burgès que no entenia que internacionalisme i nacionalisme eren incompatibles. La banda titista havia deixat ben clar a on portaven les desviacions nacionalistes i de la mateixa manera que Stalin era l'indiscutible guia del moviment comunista internacional, Dolores Ibárruri era la capdavantera inigualable del comunisme espanyol. Comorera, com Tito, estava al servei dels seus caps superiors i si no ho entenia així havia de córrer amb les conseqüències.

Uns i altres no podien perdre temps, havien d'actuar amb la màxima rapidesa. Les tres organitzacions bàsiques per a fer-se amb el control del partit eren la de l'interior, la de França i la de Mèxic. En relació amb la primera, Comorera no tenia res a fer ja que estava directament controlada per Santiago Carrillo a través de Josep Roman i Gregori López Raimundo. On sí podia intentar alguna cosa era a França i a Mèxic. Es el que féu en enviar a Evarist Mas a les organitzacions departamentals i en actuar directament a París amb la col.laboració de Josep Marlés i Miquel Valdés en primer terme. L'argumentació reiterada per Comorera era la defensa de la identitat històrica i nacional del PSUC davant la maniobra de liquidar-lo, recolzada en el Buró Polític del

PCE i protagonitzada pels membres del Secretariat. La transformació del PSUC en la secció catalana del PCE no solament era una traïció a la seva identitat fundacional sinó que implicava recular a la tràgica divisió grupuscular del moviment obrer a Catalunya, oblidant la missió històrica de continuar fins a la fi el procés iniciat el 23 de juliol del 1936, d'unir a la classe obrera catalana en un sol partit en la perspectiva de la formació del partit únic marxista-leninista-stalinista de tot Espanya. Aquesta era la versió que Evarist Massip explicà a les poques organitzacions departamentals que aconseguí visitar, ja que en la majoria de casos fou molt mal rebut i en els llocs que aconseguí ser escoltat no tingué massa èxit (*). Comorera informà igualment a la delegació de Mèxic i va aconseguir en un primer moment l'adhesió de Josep Muni, Luis Salvadores i Bertrán-Surià (**).

(*) Entrevista de Jordi Planes amb Evarist Massip. (Perpinyà, 16 de maig del 1975).

CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barce-ona.

Totes les organitzacions departamentals de França ja havien estat informades per Wenceslau Colomer en la reunió de responsables que hi hagué després del míting de Tolosa (Entrevista amb Wenceslau Colomer, París, 13 d'abril del 1979).

(**) Aquest és el text del telegrama rebut per Josep Muni i enviat el 27 d'agost:

Lògicament, els membres del Secretariat negaren rotundament que s'anés a liquidar al PSUC i, contràriament, acusaven a Comorera d'intrigar contra el PCE id'actuar dictatorialment contra l'opinió de tots els membres del Secretariat, acabant la seva acció sectària i antipartit amb la intervenció de la caixa i del portantveu "Lluita". A part que el Secretariat controlava l'aparell de l'exterior i comptava amb l'ajuda crucial del PCE, comptava amb un fet que utilitzà amb tota la força i que va convèncer a molts militants: Comorera estava sol, cap membre del Secretariat estava d'acord amb ell; era l'opinió de sis contra la d'un. A qui s'havia de creure per més que Comorera fos el secretari general i, a més, quantenia una fama ben guanyada i acceptada de ser molt personalista. Clar que mirant la composició del Secretariat no es podia dir que fossin comoreristes encara que alguns d'ells ho haguessin aparentat tantes vegades; la seva primera fidelitat era el PCE. Com era possible que Comorera s'hagués envoltat de persones que en cap moment podia considerar de la seva confiança, malgrat ho poguessin aparentar? I, en contrapartida, com havia acceptat que persones com Miquel Valdés o Josep Marlés fossin marginades i reduïdes a l'ostracisme? No hi trobo altra explicació que ell s'arribà a creure que estava per damunt del bé i del mal. Com tots els secretaris generals d'aquella època, era infal·lible, incanviable; tothom podia caure en desgràcia menys ell. No necessitava buscar punts de suport quan sempre se'l felicitava per les seves opinions tothora encertades i genials. Quan va començar a comprovar que no era ja tan infal·lible

i que per damunt d'ell hi havia una autèntica deessa, havia fet tard.

El Secretariat actuà amb major rapidesa i mitjans que Comorera, i amb l'estreta col.laboració de la direcció del PCE, prova de la qual és la molt completa documentació que he trobat a l'arxiu de Líster (*). Quan Comorera envià a Massip a les organitzacions departamentals, aquestes ja estaven informades de la seva activitat provocadora. Els membres del Secretariat tenien a través de Wenceslau Colomer i Margarida Abril el control de l'aparell d'organització a l'exterior, i Pere Ardiaca i Rafael Vidiella tenien la direcció del portantveu "Lluita" amb la col.laboració essencial de Paydro que en tenia el registre legal. En el míting del 28 d'agost, on s'havien de concretar, en una reunió amb els responsables de departamentals, les mesures organitzatives que asseguressin la integració política del PSUC en el PCE, mantenint, però, la independència formal, els quatre membres del secretariat desplaçats a Tolosa van

-----

(*) Líster compta a la seva disposició una relació completa de totes les resolucions de les organitzacions del PSUC contra Comorera; la traducció castellana de les cartes obertes a Navarro Costabella i a Reis Bertral; l'esborrany escrit per Comorera sobre el Front de la Pàtria; l'escrit de la Delegació de Mèxic a un membre del Secretariat; la denúncia calumniosa de Virgilio Llanos contra Comorera; i tants d'altres documents guardats des d'aquells anys. Aquesta documentació oficial no l'he pogut trobar, en gran part a cap altre lloc dels arxius consultats.

ja informar de l'actitud de Comorera. A París, en canvi, l'actuació del Secretariat tingué majors problemes ja que alguns destacats militants s'havien posat en un primer moment al costat de Comorera, però la majoria el deixaren en comprovar que estava sol i enfrontat amb el PCE. També els contactes -moltes vegades amb l'ajuda del PCE- amb les organitzacions d'Amèrica foren immediatament efectius, particularment a Mèxic on amb la intervenció inestimable del responsable de la delegació, García Lago, els abans esmentats Muni, Salvadores i Bertrán-Surià rectificaren llur posició inicial i es posaren resolutament al costat del Secretariat. Durant el mes de setembre i, sobretot en la primera quinzena, les organitzacions del PSUC d'arreu anaren enviant resolucions condemnant a Comorera i demanant, en alguns casos, la seva expulsió (1198).

Comorera tenia la batalla irremediablement perduda. Segurament també l'hauria perdut el 1939 o el 1943 si s'hagués produït, però en aquells moments ell era el botxí i amb la seva autoritat de secretari general no li calien ajudes externes. Ara s'havia iniciat en el moment pitjor per a ell, quan tots els que l'haurien recolzat estaven escindits o expulsats, o bé es trobaven a la base de l'organització sense cap força efectiva. Ell estava sol i derrotat. Només cobejava una esperança inútil: l'arbitratge del guia infal·lible Stalin. El pitjor que li pot passar a un estalinista és estar en mans de l'estalinisme, és com demanar-li a un botxí que sigui jutge. Sort que no se'n deuria ni assabentar de la sol·licitud del pobre infeliç que gosava qüestionar l'autoritat de

Pasionaria. El 15 de setembre escrivia novament a Maurice Thorez recordant-li la demanda feta dies abans perquè fes d'intermediari de la seva petició davant del PCUS. Després d'enviar la carta, rebia el mateix dia la resposta del Secretari General del PCF en la que l'indicava que havia transmès la seva proposició al Partit Comunista (b) de la URSS i que, naturalment, havia informat també de la seva gestió a la direcció del PCE (1199). Era la seva darrera oportunitat si és que Thorez havia enviat realment la carta o bé si aquesta arribava al seu lloc i no es perdia.

Entretant, el temps anava solidificant la victòria del Secretariat. La immensa majoria dels militants del PSUC no seguiren a Comorera. No podia competir amb un gegant, però la seva tossuderia resultava molesta pels que se sabien segurs vencedors. La crisi, que era notòria, es mantenia encara en l'àmbit in-tern de l'organització sense que se'n donés coneixement públic. A "Lluita", el nom de Comorera fou si-lenciat, alhora que es denunciava aferrissadament el nacionalisme petit-burgès sense explicitar quins eren els subjectes de la tan acusada desviació. El 7 de setembre, substituint el número 220 que havia estat segrestat, s'informava detalladament del XIIIè ani-versari del PSUC a Tolosa; el 14 de setembre es pu-blicava un editorial en el que es relacionava la crisi titista amb les desviacions nacionalistes burge-ses tingudes pel PSUC durant la guerra d'Espanya i la segona guerra Mundial (1200); el 21 de setembre, es publica un altre editorial amb el títol "Els ene-mics encoberts del PCE i del PSUC són més perillo-sos que no pas els declarats" (1201), en el que es co

mença dient: "El que es creu que el nostre PSUC té la mateixa fesomia que tenia en fundar-se l'any 1936 està en un greu error", i es reiteren una vegada més les eternes paraules de Dolores Ibárruri; el 28 de setembre es torna a defensar la perspectiva de la fusió orgànica del PSUC amb el PCE en l'article "El proletariat català ha estat i és internacionalista" (1202), en el que es cita novament a Pasionaria i es denuncia a aquells nacionalistes petit-burgesos infiltrats en els rengles del proletariat que es neguen a crear les condicions perquè el "partit dels comunistes catalans s'integri en el gloriós PCE"; el 6 d'octubre, es publica la carta escrita abans de morir per Puig Pidemunt, Valverde, Carrero i Mestres el 16 de febrer del 1949, en la que és suprimida tota referència a Comorera (1203); també un article sense signatura, que serà reproduït a Mundo Obrero, amb el títol "Cal ésser intransigents amb els actes d'indisciplina" (1204), en el que en clara referència anònima a Comorera es diu: "En el Partit del proletariat, però, no estem exempts de trobar-hi elements refractaris a la disciplina. Sobretot, si aquesta disciplina obliga a acceptar i posar en pràctica criteris que no es comparteixen. Sobretot, si aquell que ha d'acceptar i servir criteris que no comparteix s'ha acostumat massa a manar. En aquest cas ens trobem davant d'una perversió d'allò que ha de ser una bona conducta del dirigent comunista i cal fer sentir a l'indisciplinat la sanció col·lectiva del Partit".

Aquesta és una mostra del contingut de "Lluita" durant els mesos de setembre i octubre, i també de "Catalunya" a Mèxic o de "Mundo Obrero", on hi eren re

produïts alguns dels articles. En unes circulars ci
clostilades intentava defensar-se dels atacs però
amb quatre fulls ben poca cosa podia fer per contra
restar a tres publicacions. Ho féu recollint i do-
nant la volta als arguments utilitzats pels seus ad
versaris. Tots els giraven a l'entorn de la identi-
tat històrica del PSUC en els termes que ja he expli
cat i poden sintetitzar-se en aquestes paraules de
Comorera: "Què ens vam proposar en crear el PSUC?
Convé enclariar això car la falsificació d'aquest ob-
jectiu és l'eix de la conducta política actual dels
que s'anomenen a si mateixos Secretariat del Partit.
No ens vam proposar unir-nos per fer una secció ca-
talana més o menys forta del PC d'Espanya. Amb aquest
objectiu no s'hauria aconseguit la unificació. Ens
vam proposar realitzar a Catalunya, la directiva d'u
nificació marxista-leninista-stalinista de la clas-
se obrera donada per la Internacional Comunista, ad
metent des del principi com a just i indiscutible el
principi de la unitat orgànica del moviment marxis-
ta-leninista-stalinista de tot Espanya" (1205). Ja
he tractat a bastament aquesta qüestió de fons plan
tejada per Comorera i no crec necessari cap afegit.
Només vull situar exactament al lector en els termes
d'aquesta segona fase de la crisi.

La polèmica pujaria de to en el mes d'octubre i pri
mera quinzena de novembre, amb la intervenció ja di
recta del PCE a través de "Mundo Obrero". Durant el
mes d'octubre apareixen a "Lluita" articles signats
per Josep Moix, Rafael Vidiella i Wenceslau Colomer
en els que intenten tornar a posar en marxa el PSUC
a partir de les directrius emanades del Buró Polític

del PCE i sota el principi que no poden haver-hi du es polítiques diferents: una pels comunistes de la resta d'Espanya i una altra pels comunistes catalans (*). El 20 i el 27 d'octubre apareixen a "Mundo Obrero" dos articles sense signatura, que seran reproduïts a "Lluita", en els que d'una manera oberta i flagrant el PCE intervé en la crisi (1206). En el primer, titulat "En torno a problemas fundamentales del PSU de Cataluña", reafirma l'objectiu proclamat per

-----

(*). "El proletariat català ha estat i és internacionalista" (Editorial, Lluita nº 223, 28 de setembre del 1949).

"La unitat és l'arma principal de la classe obrera i el poble" (Editorial, Lluita nº 224, 6 d'octubre del 1949).

"Experiències positives de la nostra línia tàctica. Cal seguir aprofitant les possibilitats legals combinant-les amb la lluita clandestina" (Article de Josep Moix, Lluita nº 225, 12 d'octubre del 1949).

"La sortida de l'actual crisi franquista ha de ser la República Democràtica" (Article de Rafael Vidiella, nº 226; 19 d'octubre del 1949).

"No hi poden haver dues polítiques diferents: una pels comunistes de la resta d'Espanya i una altra pels comunistes catalans, afirmen els membres del Comitè Central del PSUC, companys Muni, Bertrán, Salvadores en una carta adreçada al Secretariat" (lluita, nº 226, 19 d'octubre del 1949).

"Les llibertats nacionals de Catalunya i la nostra lluita per la República" (Article de Wenceslau Colomer, Lluita nº 227, 26 d'octubre del 1949).

Pasionaria que el PSUC formi un tot orgànic amb el PCE, però deixa ben clar que ningú havia plantejat la seva realització "por ahora" sinó quan les exigències de la lluita ho determinessin; afirmar que es forçava la integració era una especulació sense fonament que encobria posicions nacionalistes burgeses i justificava "un intolerable, pernicioso y fracasado trabajo fraccional". Defensa que és la unitat del partit la que crea les condicions per a la unificació del proletariat i no a la inversa i, tan mateix, que cal formular rotundament quin ha de ser l'objectiu fonamental del PSUC superant els equívocs nacionalistes: esdevenir un sòlid partit comunista. En el segon article exalta la contribució decisiva del PCE en la consolidació del PSUC com a partit marxista-leninista-stalinista, com a partit dels comunistes catalans, esbandint tota la corsecada del nacionalisme burgès.

Comorera recull el guant de les acusacions de nacionalisme burgès fetes a "Lluita" i a "Mundo Obrero", i es felicita que, per fi, per damunt de grolleries i d'altres insults, els mateixos membres del Secretariat i de la direcció del PCE hagin caigut en la trampa de demostrar als militants que "el problema plantejat no és de forma, no és de disciplina, no és de despotisme ni de personalisme per part del Secretari General del Partit, sinó de fons" (1207). Ells mateixos es delataven en demostrar que el problema no era un suposat "cop d'Estat", sinó la identitat nacional i independent del PSUC: "Amb l'espantall del "nacionalisme burgès", "podrit", pretenen embolcallar el contraban de la "integració"; pretenen cla-

var en el cervell dels militants la idea que la defensa del PSUC és una desviació fefaent i criminal de "nacionalisme burgès" (1208). Comorera, citant a Lenin, Dimitrov i José Díaz, defensa una vegada més, la identitat nacional i independent del PSUC fruit de la unificació històrica i en la perspectiva del partit únic del proletariat d'Espanya. El caràcter nacional del PSUC no està en contradicció amb l'internacionalisme proletari i cita per ratificar-ho a Dimitrov en el VIIè Congrés de la I.C.: "L'internacionalisme proletari ha d'aclimatar-se, per dir-ho així, en cada país per prendre arrel profunda en terra nadiua. Les formes nacionals de la lluita proletària de classe i del moviment obrer dels diferents països no contradiuen pas l'internacionalisme proletari; al contrari, és justament en aquestes formes que hom pot defensar també amb èxit els interessos internacionals dels proletariat" (1209).

La polèmica podia començar a prendre el camí del debat en el que Comorera podia anar guanyant posicions i en el que podia acabar demostrant que el problema de fons -amb independència de qui tingués la raó o de que no la tingués ningú- era el de la identitat nacional i històrica del PSUC. I tant els membres del Secretariat com la direcció del PCE no podien tolerar que això fos així. La crisi s'havia de cloure ràpidament ja que la campanya contra el nacionalisme burgès podia esdevenir un "boomerang" per als propis iniciadors. De les acusacions del "cop d'Estat" de Comorera contra el PSUC es podia passar a que molts militants comencessin a pensar que el cop d'Estat venia d'un altre lloc i que Comorera havia inter

vingut per salvar la independència del PSUC.

El dia 6 de novembre, Santiago Carrillo, sense citar a Comorera, ja anunciava que molt aviat se sabia públicament el nom del "Tito" o "Rajk" del moment: "No nos asedia tampoco el hecho de que de nustras fi las deserte algún traidor emboscado en ellas, intentando sembrar la división y la duda. Cuando el enemigo se ve obligado a desenmascarar a sus agentes en nuestras filas, quema sus últimos cartuchos. Nuestro Partido es bastante sano y fuerte para arrojar esta basura. Aunque algún traidor deserta, decenas, decenas, y centenares de obreros y trabajadores afluyen al Partido, reforzándolo con su energía, su entusiasmo y su combatividad. ¡No, camaradas, en nuestro Partido no hay plaza para los titos o titillos, para los Rajk i otros traidores!" (1210). Comorera, que tenia notícia que el Secretariat pretenia convocar un ple nacional del PSUC per acabar definitivament la crisi amb la seva expulsió (1211), va promoure una declaració d'adhesió a la seva actitud i posició política per tal de salvar el PSUC "per millor servir la causa sagrada de la classe obrera catalana, del Partit Comunista d'Espanya, de la classe obrera espanyola i del comunisme" (1212). El dia 7 de novembre es feia pública aquesta declaració amb la signatura de 80 militants i amb la intenció d'estendre-la al màxim per tal de parar el cop definitiu del Secretariat. No el parà, sinó que l'accelerà. El dia següent, 8 de novembre, el Secretariat feia pública la crisi amb la Declaració sobre la conducta política de Jo-an Comorera. El dia 9 es publicava a "Lluita" i el

10 a "Mundo Obrero" (1213). La segona fase de la crisi culminava amb la seva explosió pública. Per fi, el públic en general sabia quin era el cognom tan vilipendiat com silenciats durant dos mesos.

Els membres del Secretariat expliquen en un llarg comunicat la seva versió de la crisi provocada pel "cop d'Estat" de Comorera, el qual culminava una llarga i anterior tasca fraccional "intentant apoderar-se amb males arts del periòdic i retenint en el seu poder, d'una manera arbitrària, els fons del Partit" (1214). A continuació exposen quina havia estat la conducta política de Comorera des de la fundació del PSUC demostrant que "la lluita fraccional contra el Partit no és solament producte de la seva desenfrenada ambició personal, del seu esperit cabdillesc i de la seva megalomania. Té arrels més profundes en les seves opinions contràries al caràcter del Partit, a la seva ideologia i a la seva línia política. És el resultat del fet que totes les concepcions de Comorera estan en oposició amb el que és i significa el PSU de C" (1215). Com era normal i tradicional en aquests casos, el qui havia estat genial dirigent, esdevenia el responsable de totes les equivocacions comeses i de totes les desviacions hagudes en el PSUC. Comorera és acusat de sobte, d'utilitzar el partit i la classe obrera per a la seva ambició personal de ser President de la Generalitat; de voler dissoldre el PSUC en un Front de la Pàtria i de lluitar constantment contra el seu caràcter revolucionari proletari; de dificultar tant com va poder la unitat monolítica del PSUC a l'entorn dels principis marxistes-leninistes-stalinistes, mantenint fronte-

res artificials entre els militants per raó del seu origen: comunistes, socialistes, nacionalistes, sindicalistes; de caure en el nacionalisme burgès com la banda feixista de Tito; de voler anexionar l'illa de Mallorca a Catalunya en l'expedició de l'any 1936; de fomentar l'hostilitat contra el PCE i els seus dirigents, i d'emascarar el seu trencament amb el PSUC presentant-lo com un enfrontament amb el PCE; de sectarisme anticenetista i de voler anihilar físicament la CNT després del putch trotsquista de maig; de sabotejar la política agrària del PCE, "que també era la del PSUC", dirigida per Vicente Uribe; de valer-se de la seva posició en el PSUC per a pronunciar discursos i publicar documents, sense comptar prèviament amb el Partit, impregnats d'influències nacionalistes-burgeses, anarquistes i oportunistes. Sorprenentment, els membres del Secretariat no fan cap referència directa a la polèmica sobre el caràcter de la revolució democràtica a Espanya, encara que sí critiquen durament el perill nacionalista de posar barreres entre la classe obrera catalana i la dels altres pobles d'Espanya, de no comprendre el caràcter únic del combat per l'enderrocament del franquismo i pel restabliment de la República democràtica; per la via de desterrar el verí de la ideologia nacionalista, "el PSUC s'ha enfortit políticament i ideològica" i "conseqüentment, el PSUC mai no s'ha considerat "independent" de Partit Comunista d'Espanya".

No cal ni dir que Comorera podia rebatre fàcilment aquesta declaració, cosa que va fer immediatament amb la seva Declaració del 14 de novembre (1216), però

aquest ja no era el problema. Eren tantes les raons esmentades pels membres del Secretariat que ells mateixos van quedar confosos. En les entrevistes que he realitzat separatament amb cinc d'ells, no he tingut respostes iguals a la pregunta de quin era el problema polític de fons(*). Tot valia. La prova més

-----

(*) Pere Ardiaca (entrevistes del 19 de juliol del 1976 i 27 d'abril del 1982) i Wenceslau Colomer (entrevistes del 13 d'abril del 1979 i 5 de gener del 1982) tenen una opinió més o menys similar en dir que la crisi és provocada per la polèmica sobre el caràcter de la revolució democràtica i el canvi de tàctica en la lluita contra el franquisme "deixant paulatinament la lluita guerrillera i començant a incidir contra el sistema a partir de les seves pròpies estructures i institucions" (Entrevista Pere Ardiaca, 19 de juliol del 1976). Un i altre relacionen la crisi amb el document escrit per Comorera i adreçat a un grup d'obriers cenetistes de Barcelona, "La revolució planteja a la classe obrera el problema del poder polític". Pere Ardiaca nega que la qüestió nacional fos un tema de la crisi encara que després va ser un recurs utilitzat per Comorera. Wenceslau Colomer dóna molta importància al document esmentat dirigit als obrers cenetistes i Pere Ardiaca dóna una importància prioritària a la discussió sobre la revolució democràtica. L'únic, "però", que cal plantejar de moment és que no es comprèn que si el nucli central de la polèmica era la revolució democràtica, com és possible que el Secretariat, en la Declaració, li donés

evident és que, recentment, encara dos dels membres del Secretariat i el mateix Gregori López Raimundo (1217), mantenien la tesi que Comorera volia dissoldre el PSUC en un Front de la Pàtria. No valdria la pena ni comentar-ho si no fos perquè aquesta acusació pretenia fer creure als militants que Comorera

-----

una importància tan marginal? Com és possible, si aquest era el problema i no cap altre, que caiguessin en la trampa del "recurs utilitzat per Comorera" i mantinguessin des d'abans de la crisi una campanya contra les desviacions nacionalistes? Ja ha quedat prou clar que jo no nego la relació entre la polèmica sobre el caràcter de la revolució democràtica i la crisi posterior, però no és el motiu central de la mateixa. M'ho acaba de confirmar el fet que, acceptant que Pere Ardiaca i Wenceslau Colomer expliquen més o menys el mateix, la seva versió no es correspon amb la de Josep Roman i Margarida Abril. En les entrevistes realitzades separatament (Barcelona 6 de novembre del 1979 i Mataró, 17 de novembre del 1981) afirmen que Comorera volia dissoldre el PSUC formant un Front de la Pàtria, tesi que recull Gregori López Raimundo, informat de la crisi per Josep Roman. A Margarida Abril se li escapà dir que "Comorera era un obstacle pel PCE. Després López Raimundo ja ha fet tot el que li han dit. El PSUC ja no era cap problema, no calia canviar els estatuts ni anar a la unificació". A Josep Roman no se li escapà sinó que concebia al Buró Polític del PCE com la direcció dels comunistes espanyols: "Va ser promocionat al

volia liquidar el PSUC, cosa increïble, seria com autoimmolar-se en el seu cas.

Després de buscar per tot arreu què podia ser aquest Front de la Pàtria que Comorera no cita en cap dels seus discursos ni documents, a part, lògicament, de la Declaració per a contestar al Secretariat, vaig trobar un esborrany a l'arxiu Líster (1218). El contingut del mateix conflueix exactament amb el que diu Comorera a la declaració. Està datat el 25 de desembre del 1946, i és un intent de donar una sortida a la baixa combativitat al camp català i d'organitzar un moviment nacional guerriller suggerit per l'experiència del Front de la Pàtria creat per Dimitrov a Bulgària. L'origen d'aquest esborrany són les reunions tingudes amb la direcció del PCE en les que

-----

Buró Polític que en aquella època no era pas petita cosa; era una jerarquia que un pensava que era inassolible".

Rafael Vidiella hauria pogut decantar la balança sobre la causa de la crisi, tant si era la revolució democràtica com el Front de la Pàtria, o les dues coses alhora, però em va resultar impossible en les tres entrevistes tingudes amb ell fer-lo parlar de les raons polítiques de la crisi, i això que la seva memòria era bona. Va ser impossible entrar en aquesta qüestió que lluny de les autojustificacions enganyoses, resulta impossible donar una resposta convincent pels membres del Secretariat. Potser per això, Rafael Vidiella, que amb tanta extensió m'explicà fets anteriors, no em va dir ni una paraula sobre el que va succeir aquell any 1949.

es plantejava la necessitat d'enfortir la resistència interior i, particularment, el moviment guerriller davant de l'isolament comunista a l'exterior i de la creixent solitud internacional de la República. L'única manera de reactivar les esperances republicanes era demostrant una força interior que malauradament no es tenia. Comorera elaborà un projecte de front militar d'àmbit nacional català en el que es considerava bàsica la participació de la pagesia. Considerava que l'arrelament del moviment guerriller al camp només podia realitzar-se si s'evitava tot "professionalisme" militar ja que per tradició la pagesia catalana era antimilitarista, i si se li donava una vertent política de resistència al sistema i a l'aparell repressiu. Per a aconseguir que la pagesia s'integrés en el Front de la Pàtria calia partir de la seva psicologia nacional, fruit d'una economia nacional característica. El moviment podia prendre una gran volada si se sabia adequar a aquestes condicions i se era capaç de vitalitzar el patriotisme d'una Catalunya nacional que lluitava per les seves llibertats i per les dels altres pobles hispànics. Aquest front tindria total autonomia orgànica en relació amb el PSUC i tots els militants que hi ingressessin haurien de quedar apartats de tota activitat orgànica en el partit. Havia de tenir una disciplina militar i la seva direcció correspondria a un Consell Militar totalment dirigit pel Partit, qüestió que s'assegurava perquè la Presidència seria assumida, de forma pública, pel Secretari General del PSUC.

Es evident que Comorera no pretenia liquidar el PSUC, ans al contrari, volia enfortir-lo assegurant-li la

direcció de la resistència nacional catalana, o dit d'altra manera, recuperant la direcció de la resistència interior que estava sota el control de la Comissió d'interior dirigida per Santiago Carrillo. No cal ni imaginar-se la cara d'aquest o de Pasionaria en llegir el projecte de Comorera, no va ser ni discutit i Comorera tampoc insistí. El Front de la Pàtria va quedar arxivat i ni el Secretariat el va discutir mai, ni Comorera en va fer cap esment en els seus discursos o documents públics.

Ara bé, la seva utilització pel Secretariat en la crisi del 1949 demostra que la direcció del PCE no acceptava que la resistència catalana tingués unes formes nacionals específiques, sense repetir mecànicament els Consells de Resistència, com a formes de reconduir la lluita guerrillera en una força políticso-militar, i sense caure en posicions separadores: "afirmar que amb el Front de la Pàtria pretenia aixecar una força separada i oposada a la que pogués haver-hi a Espanya és una deslleialtat intolerable. Perquè en definitiva, amb un altre nom no es podia esperar altra cosa que realitzar el que ara ens proposàvem amb el Consell Nacional de Resistència vinculat orgànicament al Consell Central de Resistència" (1219).

El que no té cap sentit és utilitzar, tres anys despres, la tesi del Front de la Pàtria per explicar la crisi del 1949, i el que resulta ja ridícul és que s'hagi mantingut fins avui oficialment puix encara no ha estat desmentida. Només hi trobo una explicació. Es volia donar la volta a l'acusació fona

mental de Comorera dient que era ell qui volia liquidar el PSUC.

No val la pena analitzar cadascuna de les inculpacions fetes a la Declaració del Secretariat contra Comorera ni les respostes donades per ell. No pretenia ser altra cosa que la plataforma de llançament de la campanya per a justificar la seva expulsió. Una setmana més tard, el 16 de novembre del 1949, es publica a "Lluita" en un requadre quasi clandestí la notícia següent: "El Secretariat del PSU de Catalunya, en defensa de la unitat del Partit, de la seva disciplina i de la seva línia política i en compliment de la voluntat manifestada per totes les organitzacions del Partit, ha decidit l'expulsió de Joan Comorera del Partit Socialista Unificat de Catalunya per traïdor al Partit, a la classe obrera i al seu poble" (1220).

La tercera fase de la crisi havia començat. La mala llengua que ja havia fet acte de presència, arribaria a cotes inimaginables. Es tractava de liquidar violentament a l'adversari fent ús només, en principi, de la llengua enverinada. El grau i renom de l'expulsat obligava a la major efectivitat. No és imprescindible que faci massa referència a les paraules i escrits que es dedicaren a Comorera, però la transcripció de part de l'editorial publicat a "Lluita" l'u de març del 1950 dóna una idea de les paraules que es podien arribar a utilitzar: "Els vils llimacs que amagaven la seva íntima i traïdora condició de nacionalistes burgesos per a fer la seva tasca de sapa anticomunista, d'enfrontament entre els

comunistes dels pobles hispànics, tot seguit que es veieren obligats -quan la seva tasca encoberta es feia massa difícil i suspecta- a aparèixer a la llum com allò que eren, vulgars enemics, i s'alçaren amb l'intent deliberat i criminal de dividir el partit, de trencar la unitat de la classe obrera catalana en els moments més durs del sagrat combat contra el franquisme i l'imperialisme i llurs monstruosos plans de guerra, s'han vist fulminantment esclafats pel puny poderós i indignat dels comunistes catalans, de tot el Partit. S'han vist foragitats, repudiats, escopits. Encerclats per l'odi de tot el Partit que els ha esbandit. Comorera, Valdés i Marlés, reptils tístics emmascarats, no han pogut passar gaire setmanes sense mostrar obertament llur fesomia repugnant, desemmascarant-se més de pressa que llur mestre, el dictador iugoslau, i aplicant mètodes que els hi són comuns. Han volgut i volen recollir tots els detritus que el PSU s'ha anat traient del damunt. No han vacil·lat ni vacil·len en arrossegar-se pel llot immund de la provocació i el xantatge, llançar-se a l'interior del país com ací, a l'execució d'odioses provocacions i de xantatges, àdhuc amb les famílies de militants i dirigents coneguts. Han acollit a confidents i actuen com a tals, de paraula i per escrit" (1221). Ni Comorera, que també tenia un bon vocabulari quan volia, tenia tanta facilitat de paraula.

S'ha de dir que no és fins el 1950, i més especialment en els mesos de març, abril i maig, quan la campanya de denúncia contra Comorera i els seus seguidors pren la major volada. La raó és senzilla. Comorera no s'havia donat per derrotat. Es continuava con

siderant el legítim Secretari General del PSUC. El 15 de novembre del 1949 s'havia dirigit novament a Thorez per demanar-li que fes arribar al PCUS una carta reiterant la sol·licitud de la seva intervenció en la crisi (1222) i, sis dies més tard, el tornava a escriure preguntant-li que "L'Humanité" s'abstingués de fer cap comentari sobre la crisi tal com ja havien fet "Lluita" i "Mundo Obrero" (1223). El mes de desembre escrivia a Gerö i a Togliatti, i es dirigia al Kominform informant-los de la crisi plantejada "per la decisió del Buró Polític del PCE d'absorbir el PSUC" (*). El PCF, que a través d'algun dels seus dirigents departamentals se li havia escapat la condemna contra Comorera (1224), no tenia cap interès en enfrontar-se amb el PCE, però menys per aquesta qüestió. De tal manera que es mantingué al marge de la crisi i quan no li tocà altre remei que intervenir-hi ho féu de comú acord amb el Buró Polític. "L'Humanité" informà finalment de l'expulsió de Comorera en el mes de desembre (1225).

(*) Carta de J. Comorera a Togliatti del 29 de desembre del 1949 i als "Companys de l'oficina d'Informació dels Partits Comunistes i Oobrers", del 29 de desembre del 1949. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. Vegi's Pensament Polític de Joan Comorera, pàg. La carta adreçada a Gerö no l'he trobat, tot i que segur que la va escriure perquè en fa referència a la que va dirigida a Stalin, del 24 d'octubre del 1950. Vegi's Pensament Polític de J. Comorera, pàg.

Comorera no podia estar esperant eternament la més que improbable intervenció del PCUS. Havia de posar en marxa el PSUC, el seu PSUC: "superada en la mesura necessària la crisi provocada pels liquidadors, el PSUC entra resoludament en el període de la seva reorganització, de reconstrucció de la seva Direcció col·lectiva. És posada, doncs, en execució i en les condicions que permet la situació actual, la decisió del 29 d'agost propassat. D'acord amb els membres del C.C., companys Miquel Valdés i Josep Marlés i prèvia consulta als militants del Partit, serà constituït immediatament un Comitè Executiu provisional i la missió del qual serà: accelerar arreu la reorganització del Partit, intensificar la lluita contra el règim franco-falangista, preparar l'ordre del dia i convocar la II Conferència Nacional del Partit" (1226). Era l'u de gener del 1950. Per a Comorera el Secretariat i els militants que el seguissin ja no eren del PSUC sinó la secció catalana del PCE. L'autèntic PSUC, el partit únic marxista-leninista-stalinista era el que ell encapçalava, fidel al seu origen històric i al mandat rebut pel Presidium de la I.C., en ser reconegut com secció catalana de la mateixa. A partir d'aquest mes de gener les circulars signades per Comorera i distribuïdes entre els militants van ser substituïdes per l'edició quinzenal d'un "Butlletí interior del PSUC" (1227). El primer de febrer es constituïa el Comitè Executiu provisional amb els membres següents: Joan Comorera, Miquel Valdés, Josep Marlés, Tomàs Molinero, Agustí Cid, Evarist Massip, Joaquim Marlés, Florentí Escudero, Joaquim Sunyer, Maria Griful, Pau Cirera, Joan Morancho i Miquel Alvarez (1228). L'objec-

tiu primordial era aconseguir el màxim nombre d'adhesions a la declaració dels vuitanta i contrarestar la campanya de "Lluita" organitzant assemblees de millitants per tal de crear les condicions per a la realització de la II Conferència Nacional. Era imprescindible intentar desbaratar totes les acusacions procedents del Secretariat i dels òrgans de premsa oficials del PSUC i del PCE. Amb el modest Butlletí interior es va fer tot el possible. En el número que es donava notícia de la constitució del Comitè Executiu provisional es repetia un cop més que "la lluita intransigent que menem en defensa del PSUC, de la seva independència i unitat, de la seva integritat i caràcter nacional i per l'acompliment de la sevva missió històrica unificadora, no és una qüestió personal ni personalista; és una qüestió profundament política de molt alta significació històrica. Car la liquidació del PSUC o el simple afebliment de les seves característiques provocaria la formació automàtica d'un partit socialdemòcrata fort al servei de la reacció, altra vegada l'hegemonia sindical de la CNT dirigida pels grups faistes, retornar la bandera nacional a la burgesia" (1229). Aquest era el problema i no cap altre ja que "no estan ni estaran mai en revisió els principis marxistes-leninistes del Partit. No està ni estarà mai en revisió l'estructura centralista democràtica del Partit. No està ni estarà mai en revisió la perspectiva històrica de constitució del Partit únic marxista-leninista-stalinista dels pobles hispànics. No està ni estarà mai en revisió el principi de l'internacionalisme proletari, l'eix del qual és la defensa intransigent i incondicional de la Unió Soviètica. No està ni estarà

mai en revisió la nostra pertinença activa, combatent, al camp antiimperialista, de la pau i del socialisme" (1230).

Comorera no desistia i a les imputacions de nacionalista, titista o agent de l'imperialisme, contestava assegurant a les pàgines del Butlletí interior l'expressa identificació i fidelitat a Stalin, al PCUS i als principis marxistes-leninistes (*). En dos plens realitzats a París en els dies 4-5 de març i 4 d'abril (1231) féu dos llargs informes sobre la identitat històrica del PSUC i sobre la crisi produïda en els termes ja explicats. Era la seva reaparició pública que pretenia posar en marxa novament el PSUC i que havia de culminar en la ja esmentada Conferència Nacional per a la qual el Comitè Executiu provisional havia aprovat el 6 de maig la Declaració-Programa del PSUC (1232). En la mateixa, es saludava als partits comunistes i obrers i a les forces progressistes que lluitaven per la pau, la democràcia i el socialisme. Es saludava particularment

-----

(*)Una constant del Butlletí Interior és l'adhesió a Stalin, la reproducció de textos de Lenin i Stalin i la crítica contra el titisme. Sobre aquesta darrera qüestió, Comorera escriu l'article "El perill del titisme a la política espanyola". (Butlletí Interior del PSUC, Any I, nº 5, 1 de març del 1950). Vegi's Pensament Polític de Joan Comorera, pàg.

al Partit Comunista (b) de la URSS i "el nostre mestre en marxisme-leninisme", company Stalin", al Partit Comunista de Xina i al seu dirigent Mao Tse Tung, i a les Democràcies populars i llurs partits dirigents comunistes i obrers. Es denunciava "el terror feixista de Tito, instrument dels imperialistes". Es retia homenatge als combatents heroics del PSUC, simbolitzats en Josep Miret, Lina Odena, Girabau, Puig Pidemunt, Casadevall i tants d'altres caiguts en la lluita. S'analitzava la situació internacional i nacional que es concretava en un programa d'acció per tal d'assolir la unitat nacional dels catalans en base al manteniment de les Institucions catalanes i republicanes i la formació d'un Govern d'unitat nacional; la lluita contra el règim franco-falangista i contra totes les maniobres orientades cap a un canvi de façana, sabotejant la proclamació de la República democràtico-popular i el ple restabliment dels drets democràtics; la lluita per tal d'assegurar als catalans el dret inalienable d'autodeterminació; la lluita per una pau durable que alliberés Espanya "de les urpes de l'imperialisme, dels provocadors de la guerra i del neofeixisme".

El Secretariat del PSUC no podia tolerar que Comore-ra continués actuant com si fos el legítim secretari general. S'havien d'utilitzar tots els mitjans a l'abast per obstaculitzar la seva actuació. Dos eren els objectius: el redreçament del PSUC després de la greu crisi soferta i l'aïllament absolut de Comore-ra. Des de la mateixa expulsió es portà a terme la consolidació definitiva de la identitat política del PSUC amb el PCE. El 16 de novembre del 1949 es publi

cà a "Lluita" un editorial amb el títol "La classe obrera a la capdavantera del poble, ha de reobrir i portar a terme la revolució democràtico-burguesa" (1233), en el que s'assenyalen els trets característics d'aquesta etapa de la revolució, previ l'enderrocament de la dictadura reaccionària, per tal de reobrir les transformacions econòmiques i socials que acabin amb les reminiscències feudals per mitjà de la reforma agrària, la supressió dels monopolis i la destrucció de les castes militars i eclesiàstiques. En els editorials dels números següents s'exalta la unitat de la classe obrera per damunt de les desviacions nacionalistes i en contra de qualsevol manifestació xovinista (1234). Dolores Ibárruri passa a ocupar el lloc deixat per Comorera ocupant reiteradament les primeres planes de "Lluita" i sent considerada com l'única secretària general dels comunistes a Espanya. El 7 de desembre del 1949, Roman escriu un article amb un títol prou esclaridor: "La camara da Dolores Ibárruri aporta major claredat a l'aplicació de la política i tàctica del Partit" (1235) i, en el mateix número, es defensa la definició del PSUC com partit dels comunistes catalans des de la seva fundació (1236). El Secretariat del PSUC discuteix i aprova les resolucions del Buró Polític del PCE complint en la pràctica el principi d'un únic centralisme democràtic a Espanya (*) i obrint una no

-----

(*) A part de la transcripció i assumpció per part del Secretariat del PSUC de les resolucions i disposicions del Buró Polític del PCE, i de la contínua

va etapa en la que les relacions PCE-PSUC deixaran de ser un problema.

Hom comprova, doncs, en llegir les pàgines de "Lluita", que si bé la fusió orgànica no s'havia portat a terme -potser no es pretenia encara o potser la crisi de Comorera la va frenar- la identificació política era total, o expressat en major exactitud, el Secretariat s'identificava i aplicava estrictament les directrius emanades del Buró Polític. Comorera havia estat expulsat i ja no quedava cap obstacle que impedís la identitat i la uniformitat política. Però la seva insistència obstinada, la seva tenaç bel.ligerència una vegada expulsat i, sobretot, la seva audàcia en voler mantenir una organització amo les sigles que ja no li eren pròpies, obligaven

-----

- exaltació de Dolores Ibárruri com la dirigent dels comunistes espanyols, inclosos els catalans, es publiquen a "Lluita", en aquest període moltes col.laboracions, articles i discursos dels dirigents del PCE i són clarament predominants els articles sobre la qüestió nacional i sobre el perill de les desviacions nacionalistes. Els telegrams de felicitació a Comorera queden ara substituïts pels que s'adrecen a Dolores Ibárruri que en el seu 54 aniversari rep la felicitació de la direcció del PCE en la que hi queda inclòs: Josep Moix, al costat de Uribe, Mije, Anton, Carrillo, Líster, Angelin, Gallego, i Cristóbal. No cal dir que en l'any del 70 aniversari de Stalin, aquesta és la figura majorment exaltada, reproduint-se constantment textos del mateix a "Lluita".

a prendre mesures dràstiques. La campanya de calúm-
nies i difamacions va començar a prendre gran vola-
da quan en el primer trimestre del 1950 es dedicà a
reorganitzar el PSUC amb els militants que l'havien
seguit. L'editorial abans esmentada és un exemple
del llenguatge que es podia utilitzar, però a par-
tir del mes de març els editorials o articles sense
signatura són complementats per d'altres amb nom i
cognoms, com volent donar més força o credibilitat
al seu contingut. El 22 de març, Rafael Vidiella qua-
lifica a Comorera de vil, traïdor, agent de l'impe-
rialisme i nacionalista burgès, en un article que
titula "Cal lluitar contra els traïdors infiltrats
en el camp obrer" (1237). El 29 del mateix mes apa-
reix una carta signada per Núria Comorera, que seria
terminant pel seu contingut, en la que arriba a re-
lacionar el seu pare amb la delació i la provocació
i el situa en el mateix lloc que "els agents policí-
acs de l'enemic reaccionari i imperialista" (1238).
El 5 d'abril del 1950, Pere Ardiaca explica com, a
vegades, l'imperialisme infiltra els seus agents de
manera molt més perillosa, en passar llarg temps gua-
nyant-se la confiança per actuar després; dóna la
raó a Virgilio Llanos (1239) en dir que Comorera va
venir especialment d'Amèrica com agent de l'enemic,
i relaciona el seu cas amb el de "la trepa feixista
de Tito". Altres articles i condemes es publiquen
a "Lluita", entre les que s'ha de destacar l'escrit
contra "la repugnant traïció de Comorera" signat per
52 militants residents a Moscú, entre els quals es-
taven els membres del Comitè Central, Rebellon i Lái

nez, i el nebot de Comorera (*). També els discursos dels membres del Secretariat en els actes públics afegiran a la llista de traïdors al Partit el nom de Comorera. Així, Josep Moix en l'acte d'homenatge a "Treball", realitzat a Marsella el 26 de febrer, denuncia els "renegats i traïdors al nostre Partit, els del Barrio, Comorera, Valdés, Marlés. Contra els enemics de la unitat de la classe obrera de tots els pobles d'Espanya, de la qual n'és expressió la unitat política del PSU amb el PC d'Espanya, sota la direcció de la gran dirigent i estimada Dolores Ibárruri" (1240). Rafael Vidiella en el míting de celebració del XIVè aniversari del PSUC, celebrat a París el juliol del 1950, es felicita que "sortosament, l'expulsió de Comorera, el pitjor enemic infiltrat en els rengles del Partit, ha estat la millor purga per depurar-lo, per consolidar-lo com el Partit Nacional de Catalunya, com el Partit revolucionari marxista-leninista-stalinista" (1241). No és necessari fer més referències, ni es tracta tampoc d'inculpar a ningú dels noms esmentats per les paraules dites que, ben cert, avui no repetirien. Si les cito aquí no és amb cap ànim incriminador, sinó

(*) "Des de Moscou es condemna la repugnant traïció de Comorera", Lluita, nº 245, 1 de març del 1950. Anteriorment, Manel Comorera havia escrit una carta en la que afirmava que "els homes deixen d'ésser-ho quan vergonyosament traeixen allò més preuat per cada comunista: el Partit" (Lluita, nº 245, 1 de març del 1950).

per a fer entendre quin era l'objectiu per al qual tots els mitjans eren vàlids: aïllar absolutament a Comorera, esclafar-lo políticament.

Embogits, els membres del Secretariat amb el suport del PCE i amb la intervenció directa d'algun dels seus membres, estaven disposats a utilitzar tots els recursos que fossin necessaris. Comorera, que tenia una extraordinària capacitat de resistència anímica, li va ser molt difícil encaixar algun dels cops. La batalla política la tenia perduda i no podia competir per més quixot i tossut que fos en unes condicions tan desiguals. Només tenia a favor un grapat de fidels militants, alguns dels seus començaven a trobar sense sentit continuar una lluita irremediablement perduda. A finals de l'estiu, la seva ja precària situació s'agreuja per dos fets, la mort de Miquel Valdés, que el deixa més sol encara, i la il·legalització del PCE i el PSUC declarada pel Govern francès, el setembre del 1950. Molts militants són deportats a Argel i Còrcega i les publicacions són prohibides (1242). La repressió del Govern francès contra els comunistes espanyols és utilitzada perquè uns i altres s'acusin mútuament de col·laboradors amb les mesures adoptades i de delators de companys. El 20 de setembre escriu novament a Thorez per a comunicar-li que ha decidit escriure directament al Comitè Central del Partit Comunista (b) de la URSS (1243), ja que tot li fa pensar que "els calumniadors han tingut més crèdit que els calumniats" davant d'ell. Li fa saber també que el Butlletí interior del PSUC ha estat suspès i es dol de no haver tingut resposta

a les cartes que li han estat enviades a part de la primera, i de l'actitud de "L'Humanité" que es negà a publicar la notícia de la mort de Miquel Valdés. Un mes més tard es dirigeix directament a Stalin lliurant, el 24 d'octubre, una carta a l'ambaixador de la URSS a França (1244). Era el darrer recurs quan ja no tenia res a fer. Explica una vegada més la seva versió de la crisi i demana la seva intervenció personal davant de nous fets succeïts després de la decisió del Govern francès. Les darreres calúmnies acusant-lo d'haver-se refugiat a l'ambaixada iu-goslava, després d'haver promogut la repressió governamental, i el fet que Jean Marek publicués un article a l'òrgan del Kominform en el que era difamat i posat al mateix nivell que els aventurers Jesús Hernández i Enrique Castro, no solament demostraven el grau de denigració al que es podia arribar des de la falsedat, sinó la situació catastròfica del moviment comunista a Espanya. Després de rebutjar radicalment l'acusació titista, Comorera afirma que s'havia iniciat un "procés polític" contra ell, ple de monstruoses calúmnies que s'havia de tallar immediatament pel bé del moviment comunista espanyol i que, en conseqüència, després d'excusar-se d'haver hagut d'apel.lar a la seva autoritat, li prega que faci les indicacions oportunes perquè es faci la investigació a fons sobre el succeït, es porti a terme la discussió sol·licitada i cessi la campanya injuriosa del Buró Polític del PCE de "Radio España Independiente".

Era el final. Tot estava en contra. La desunificació tocava fons i el partit que havia nascut de la unitat i el pluralisme esdevenia petit, feble, violentata

ment defallit per una cursa tan absurda d'expulsions i virulències, com irracional voluntat de fer-se monolític, estalinista. Com es podia demanar a Stalin que corregís aquest camí? Clar que la carta no li deuria arribar i si tal cosa impensable va succeir, no la deuria entendre.

5 È. CAPITOL

RETORN A LES TENEBRES.

DESPERTA, CATALUNYA!

(1950-1958)

- 1.- EL VIATGE MÉS INCOMPRES.
- 2.- EL DIFÍCIL CAMÍ CAP A BARCELONA.
- 3.- LA CRISI CONTINUA.
- 4.- EL CONSELL DE GUERRA I LA FI DE LA CRISI.
- 5.- LA MORT.

El viatge més incomprès.

El 29 de gener del 1951, Comorera torna a Catalunya. Simple audàcia? Inevitable suïcidi? Volguda redempció? O, senzillament, un pas més cap al seu destí tràgic? El viatge més sorprenent, el més incomprès, el feia de retorn a la seva terra. Per què?

Era l'única sortida que tenia, assetjat pels seus im placables perseguïdors, si no volia rendir-se. Abans valia la pena el salt impossible cap a l'altre costat del congost, deixant que la caiguda segura sobre aigües del riu decidís. Els seus acusadors contemplarien el salt amb incredulitat i el donarien per mort fins que, allà baix, tornés a fer-se notar. Comorera va prendre una decisió incompresa per tothom, fins i tot, per alguns dels seus seguidors, com els germans Marlés, que la consideraven inútil i ab surda. Ell havia perdut. Tant, que no podia fer altra cosa que defensar-se o fugir quan ell sempre ha via corregut cap endavant.

Què podia fer després de la derrota? Retirar-se de la política? Això era la mort per a ell. Seria desconèixer la seva biografia si és pensés en aquesta possibilitat impossible.

Fundar un altre partit? Això era el mateix que retre's, paraula que no formava part del diccionari de Comorera. Podien formar un altre partit o integrar-se en forces polítiques ja existents altres di rigents destacats com Josep del Barrio o Josep Marlés, però no ell que havia arribat a confondre's amb

el PSU de C. Ell no podia cometre la barbaritat d'acceptar que havia traït al "seu" partit; abans morir matant. Mai no deixaria de considerar-se el legítim secretari general, mai no renunciaria a ser militant del PSU de C. Quan ja estava condemnat a trenta anys, pocs mesos abans de la seva mort, encara persistia en l'arbitratge demanat al Partit Comunista (bolxevic) de la URSS.

Què podia fer, doncs? Continuar considerant-se el secretari general del PSU de C i actuar com a tal fins que el tan demanat arbitratge es produís o bé un Congrés realitzat a Catalunya, després de la llibertat recobrada, decidís. Amb tot, resultava pura ficció intentar mantenir, a França, una organització que no podia competir amb el PSUC (oficial) que comptava amb el suport del PCE i, a través d'aquest, amb l'acceptació dels altres partits comunistes. Un grapat de militants comoreristes no tenien res a fer contra "l'estructura" i, en el temps, l'escissió comorerista no seria més que un grupuscle de fidels a l'entorn d'una figura creixentment desgastada per una jubilació forçada.

Només quedava una sortida: el retorn a Catalunya. Allà podia continuar tenint la vida que l'exili li negava. A més, era a l'interior on es lluitava realment, davant la passivitat i les baralles de l'emigració. A Catalunya continuaria la seva vida de secretari general sense que ningú li ho pogués impedir; reconstruiria el PSU de C, pensava; i, des de la força recobrada a l'interior, recuperaria la iniciativa a l'exterior i, a la llarga, guanyaria la guerra

amb el prestigi de qui ha tingut sempre una conducta nítida i honesta contra els qui havien vengut el a l'ambició centralitzadora de Santiago Carrillo i Dolores Ibárruri. Tot una fantasia que no convenia als que tocaven de peus a terra, però que sí servia a qui tenia el privilegi de poder somniar.

Cal recordar, també, que Comorera sempre havia pensat que la direcció havia d'anar a l'interior, no d'una manera permanent, però sí assegurant una presència continuada dels principals dirigents que, en tot cas, podien rellevar-se. La importància de les caigudes tingudes i els punts foscos que existien sobre les causes que les motivaren, demostraven, com a mínim, una gran deficiència en els mètodes organitzatius i la necessitat de tenir un control molt més directe del que succeïa a l'interior. D'altra banda, podia existir una relació entre la facilitat en què es queia sota la repressió interior i l'exaltació que es feia a l'exterior de l'heroïcitat de les agrupacions guerrilleres i dels militants comunistes. Tot plegat creava una imatge de resistència antifranquista i de fortalesa comunista que pagaven molt cara, amb anys de presidi o amb llurs vides, els valents militants que el PSU o el PCE tenien a primera línia. El mateix Comorera que, en realitat, sabia molt poc del que succeïa a Catalunya -l'únic que ho sabia amb precisió era Santiago Carrillo a part, lògicament, de Roman-, estava enlluernat, encara que l'afer obscur de Pere Canals i, sobretot, la caiguda dels vuitanta l'havien portat a exigir, com a secretari general del PSU, un control directe de l'organització de l'interior.

L'estada a Barcelona li va servir per comprovar la freda realitat, lluny del triomfalisme de l'exili. Com s'havien pogut exagerar les coses d'una manera tan inversemblant? Es feia expressament per evitar el desencís dels militants o per encoratjar-los a realitzar operacions suïcides? La qüestió és que l'autoengany havia arribat a un nivell que la capacitat de creure, fins i tot per part dels dirigents comunistes, esborrava qualsevol anàlisi racional i objectiu de la realitat política. Comorera la va desco-brir tocant-la directament i vivint-la i, potser, d'haver-ho fet també altres dirigents del PCE, que no es van acostar mai ni a la frontera, haurien canviat la manera frívola en què valoraven la lluita contra el franquisme.

Tanmateix, Comorera no havia de tenir una estada còmoda a Catalunya. La seva decisió era una nova intemperància contra les direccions del PSU i del PCE. No es donava encara per derrotat, el nou camp de batalla era l'interior del país. La crisi continuava. Les urpes dels seus enemics estaven disposades a tallar brutalment qualsevol intent de contacte amb l'organització i si alguna nova caiguda es produïa en mans de la policia franquista, ell en seria el cul-pable. Va ser acusat d'haver delatat a Gregori López Raimundo i tractat obertament de "chivato" i col·laborador de la policia. La seva insolència prenia un grau del tot intolerable. De moment, se l'havia d'intimidar de tal manera que no s'atrevís a sortir del seu refugi, de la seva presó, amenaçat per tots costats.

El 14 de juny del 1954 es faria pública la seva detenció, succeïda bastants dies abans, en el seu domicili clandestí del carrer Consell de Cent, 248. Tre anys llargs, fins l'agost del 1957, hagué d'esperar el Consell de Guerra. Dempeus i al costat de Rosa Santacana i Ferran Canyameres, escoltà la sentència de trenta anys de condemna quan li faltaven pocs dies per a complir-ne seixanta-tres de vida viscuda. Era com una pena de mort, donat el seu estat de salut, i tenint en compte que els havia de complir al Penal de Burgos, després de ser-li denegada la sol·licitud de romandre a l'Hospital Militar de Barcelona. De seguida l'hagueren d'ingressar a la infermeria on s'escapava de la seva gravetat fent projectes de futur amb la imaginació de qui traspassa mil barrots, amb l'obstinació de qui continua sentint-se secretari general del PSU de C. Al vell lluitador només li faltava un darrer crit de resistència: no es retria a l'emmanillament, abans la mort.

I el PSU de C, què? Després del capítol anterior, el més lògic és pensar que es portaria a terme la tan anunciada integració en el PCE. No era aquest el motiu de la crisi? Si no era així, quin fonament tenien en totes les pors i denúncies de Comorera? Potser és que el PCE no pensava ni dissoldre el PSUC ni minvar la seva independència orgànica, sinó solament assegurar la unitat política dels comunistes espanyols. La realitat fou que el PSUC continuà mantenint la seva independència orgànica. Què va succeir? Rafael Viñola i Santiago Carrillo ens donen la resposta.

En el Vè Congrés del PCE, celebrat el novembre del 1954, Rafael Vidiella va proposar, ni més ni menys, que el PSU passés a ser part integrant del PCE i que aquest canvi orgànic es reflectís en els Estatuts. Era una proposta coherent amb la teoria estalinista, amb les paraules famoses de Dolores Ibárruri i, sobretot, era el volgut desenllaç de la crisi. Però Santiago Carrillo li va contestar: "nada entorpece ni dificulta hoy el trabajo en común del Partido Comunista y del Partido Socialista Unificado de Cataluña. La situación en que no encontramos, desde el punto de vista org nico no supone ningún obstáculo para el desarrollo de la lucha en común".

Quina necessitat hi havia d'integrar orgànicament el PSUC en el PCE quan ja s'havia acabat amb l'únic obstacle que impedia la integració política? En el secretariat del PSUC no hi havia altres comoreres, tots eren fidels. Tant, que ells mateixos van proposar la integració, en coherència amb l'ortodòxia leninista-stalinista. El qui es podia permetre el luxe de ser heterodoxe i de fer afirmacions que quasi eren comoreristes, era el qui manava. el que sempre tenia la raó encara que un dia digués blanc i l'altre negre. D'aix  es tractava en la més pura i estricta tradició estalinista. En l'estalinisme qui est  a dalt no s'equivoca per definició i qui est  a baix ha de saber que per a no equivocar-se ha de dir el mateix que el seu superior. Tant Vidiella com Carrillo, entenien perfectament aquest joc. I també Comorera, tot i que aquest no va voler entendre mai que per damunt d'ell no estaven solament Stalin, Dimitrov, Manuilski o Togliatti, sinó també Pasionaria

i els membres de la direcció del PCE.

L'expulsió de Comorera no salvà la independència del PSUC, sinó la seva ambigüitat fundacional que mentre no qüestionés la dependència política envers el PCE, podria allargar-se anys i anys. Fins avui que encara es viu de la unificació històrica i quan en els Congressos del PCE encara es tracta diferentment al PSUC, no pel seu caràcter nacional sinó pel seu origen peculiar.

El difícil camí cap a Barcelona.

La il.legalització dels comunistes espanyols per part del Govern francès, es realitzava en el moment més inoportú, quan s'intentava remuntar una organització amb les desenes de militants que l'havien seguit. La coneguda frase del Comitè Central d'Anvers: "El PSUC no serà mai un partit d'emigració", que tantes vegades havia repetit Comorera, tornava a estar present. Era bàsic tenir una organització a l'interior ja que era l'única possibilitat de revivre políticament. No tenia cap sentit mantenir un partit a l'exili si aquest no tenia cap incidència directa dins del país; és més, l'organització de l'exterior havia d'estar en funció del que es fes a l'interior i no a la inversa. Era palès que el control del PSUC a l'interior estava completament en mans del Secretariat i de Santiago Carrillo per mitjà de López Raimundo, que havia substituït a Roman com a màxim dirigent del PSUC dins de Catalunya. No solament això, sinó que qualsevol intent de traslladar la crisi a Catalunya

per part de Comorera seria rebuda pels oficialistes d'una manera gens amigable. La reacció previsible tindria una major brutalitat de la ja demostrada a França.

I, en canvi, no hi havia altra alternativa que anar a Catalunya si es pretenia sobreviure políticament, encara que això semblés a alguns una quimera. El mateix mes de novembre del 1950, el Comitè Executiu del PSUC (comorerista) decidia tenir la seva organització a l'interior. Però, qui hi anava? A ningú li resultava agradable i la majoria pensava en el seu futur intern que era inútil i molt arriscat perseverar en una pugna perduda. Era absurd. Així pensaven els germans Marlés (1245), els quals ho plantejaren amb tota la cruesa. Si difícil era mantenir la ficció a França, més encara ho seria a Catalunya on els comoreristes s'haurien d'amagar en la clandestinitat per partida doble. Un panorama molt poc encoratjador per a tothom i, lògicament, no va sortir cap voluntari. Més ben dit, en va sortir un: Comorera.

El seu oferiment va acabar de trastocar tots els papers. Més d'un va pensar que s'havia trastornat. Que es volgués tenir una organització a l'interior era normal malgrat les grans dificultats que es presentarien, però que fos Comorera qui la reconstruís superava la intenció més audaç per llindar quasi en la provocació. Era molt més prudent que hi anés algú altre cap a Catalunya. Comorera era una figura massa rellevant per a arriscar-la d'una manera tan inconscient. La seva caiguda seria el final de qualsevol esperança i, a més, així que es comprovés la seva ab

sència de França i es comencés a rumorejar sobre la seva presència a Catalunya, la policia franquista i, probablement, els seus adversaris del PSUC (oficial) remourien cel i terra per tal de localitzar-lo.

I si és el que es pretenia? Dit d'aquesta manera és una mica sorprenent. I Comorera no era un suïcida en cara que la seva vida ho semblés més d'una vegada. No cal anar tan enllà. Ell desitjava marxar cap a Catalunya, però aquesta raó personal no és suficient. Pensava, també, que la seva estada a Barcelona serviria per a remuntar el PSUC. Aquesta era la seva funció. Després retornaria a França i l'organització de l'interior continuaria la seva activitat sota la direcció d'altres quadres però amb la confiança que els dirigents principals estarien sempre a primera fila, àdhuc el mateix Comorera. Tanmateix, per què Comorera era la persona més adequada per a reorganitzar el PSUC a l'interior? El previsible és que qual sevol altre quadre com Massip o Marlés, suposant que volguessin anar a l'interior, trobés dificultats insalvables per complir l'esmentada funció, ja que ni tenien el nom de Comorera i, en canvi, es trobarien en el millor dels casos bloquejats per l'acció de l'organització oficial del PSUC. I Comorera, no? També, però amb un avantatge i, alhora, un risc: era Comorera i, per donar-li major èmfasi, se'n donaria notícia pública de la seva presència a Barcelona... una vegada comptés ja amb un pis segur, resguardat dels seus perseguïdors (*).

(*) Ja sé que aquesta afirmació meua és sorprenent,

Comorera partia d'una premissa equivocada i tampoc encertava en la previsió del futur. Ell creia que la situació a l'interior tant políticament com organitzativa era més sòlida i no tan desballestada però, sobretot, pensava que amb la seva presència directa i efectiva remuntaria el PSUC i acabaria guanyant la crisi. Tenia només una carta a la mà: la rellevància del seu nom i el prestigi d'estar present en el país. Ho havia de fer valer amb tota la publicitat necessària i esperar que els militants de l'interior -els que comptaven- acabarien fent-li costat. No va ser així, com veurem, però no tenia altra sortida, encara que alguns estessin convençuts que només existia en la seva imaginació.

La decisió estava presa i la primera crisi en el grup comorerista havia explotat. Josep Marlés insistia que era absurd perseverar en considerar-se el le

-----

més i tot quan una de les inculpacions que es feia contra les direccions del PCE i del PSUC era la seva denúncia directa de l'estada de Comorera a Barcelona, denúncia d'altra banda comprovada. Si ho dic és perquè així es dedueix clarament de la correspondència de Comorera amb els seus companys de París i també de la documentació interna del PSUC (comorerista). Quan Comorera ja està a Barcelona, en cartes datades el 19 de març del 1951, el Comitè Executiu Provisional informa a Stalin i d'altres dirigents del moviment comunista internacional, que el 29 de gener Comorera havia passat la frontera i que ja es trobava a Catalunya (Arxiu Comorera Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona).

gítim PSUC, però l'absurditat esdevenia bogeria quan Comorera es disposava a marxar cap a Catalunya. El camí escollit podia ser vàlid per a ell i per als que li rendien una fidelitat cega, però no per a qui desitjava sobreviure políticament. Josep Marlés era com Comorera, vivia i viu apassionadament la política, però no era Comorera i, per tant, la seva pervivència política l'obligava a desmarcar-se d'una línia que considerava disbaratejada. Es va separar junt amb el seu germà Joaquim i Escudero quan Comorera ja havia traspassat la frontera (*). La seva baixa va deixar el PSUC (comorerista) sense el quadre de més nom i relleu després de Comorera. Evarist Massip, Antoni Planes, Pau Cirera, Granier Barrera, Martí Salvat i d'altres seguirien un camí que sabien obscur esperant que la història, algun dia, explicaria el que ells no tenien força de fer valer.

El primer problema que plantejava el viatge a Barcelona era tècnic. No es tenie ni mitjans ni experiència. L'únic que sabia mínimament com fer-ho era Eva

-----

(*) Josep Marlés, Joaquim Marlés i Florentí Escudero ja se separen de fet abans que el Comitè Executiu Provisional, amb el coneixement de Comorera, els consideri fora de l'organització i els expulsí formalment el juliol del 1951 (Vegi's nota 1245). Entrevista amb Josep Marlés, 3 de març del 1979.

rist Massip que ja havia estat a l'interior. L'aparell de passos sempre havia estat sota el control del PCE i, a més, era recomanable no demanar cap ajuda. De diners sí se'n tenien alguns que quedaven en cara dels retirats de la caixa del PSUC. Es comptava també amb la provada fidelitat i segura col·laboració de militants que residien a Andorra, els quals facilitarien el pas a Catalunya. Ramon Capdevila i Joan Sasplugas eren molt amics de Comorera i estaven disposats a ajudar en tot el que fos necessari (1246). Això era tot.

El viatge s'havia de mantenir en el més estricte silenci. Ningú no ho podia saber, a excepció dels membres del Comitè Executiu provisional, fins que Comorera estés ja residint en el seu domicili de Barcelona. Això era bàsic ja que es temia que les direccions del PCE i del PSUC poguessin assabentar-se del projecte i prendre totes les mesures per impedir-lo. El primer que calia fer era localitzar el lloc de residència a Barcelona. A principis d'octubre del 1950 marxen cap a Catalunya Rosa Santacana, Perramon i Lluís Mas (1247). Els primers es quedarien ja a Barcelona i llur funció seria la de trobar un domicili amb les màximes garanties de seguretat. El tercer tornaria a França per a recollir a Comorera i acompanyar-lo el més ràpidament possible al nou habitatge. Tot s'havia de realitzar amb la màxima diligència. Es tractava de poder donar en el mateix moment publicitat de la carta adreçada a Stalin i de l'estada de Comorera a Barcelona. Quina millor demostració d'honestedat revolucionària es podia donar que aquesta, des de la primera línia de combat, contra

les calúmnies de les que era objecte? Quin millor aval que la seva presència a Barcelona per a demanar la intervenció de Stalin? No estava mal pensat. Només hi havia dos "peròs": la calúmnia podia continuar amb la denúncia de ser un confident de la policia franquista i el jutge estava molt lluny i més amunt com per a preocupar-se d'aquestes petites coses, sense cap importància.

Tot plegat fa començar funcionant molt bé. Els tres enviats a l'interior van passar la frontera sense cap problema i Lluís Mas va retornar a París pocs dies després tal com estava previst. S'havia establert un lloc de trobada a Barcelona on hi aniria primer Lluís Mas per a comprovar que tot estava en ordre i també estava perfectament organitzat el pas per la frontera. Cap a la tercera setmana d'octubre, Comorera, Massip i Mas marxen a Andorra. En arribar a la duana, just després de l'Hospitalet, Lluís Mas i Comorera passen sense dificultat però Massip és retingut per no tenir la carta de treball (1248). Queden per a trobar-se a casa de Ramon Capdevila. Mentre esperen a Massip, Comorera es retira a descansar i Ramon Capdevila i Lluís Mas surten a donar una volta. Immediatament sospiten, potser pel nerviosisme que envolta aquestes situacions, del comerç del davant regentat per un tal Garcia, davant de la curiositat que aquest demostra. Pensen que estan plens de cabòries i s'entornen cap a casa on troben ja a Massip. S'open tots plegats i en l'hora fixada arriba el guia amb un taxi. Travessen tot Andorra fins a Sant Julià de Lòria i des d'allí emprenen el camí cap a la muntanya on passen la nit. Al dia següent

i abans de passar la frontera repensen sobre els pe
tits obstacles, reals o imaginaris, tinguts els dia
anterior i es resol que Lluís Mas baixi a Andorra
per tal de comprovar la situació. És probable que
Capdevila o Sasplugas l'informin que tothom sap que
Comorera es troba allà i li recomanin que es suspeng
ui l'operació. Lluís Mas retorna a la muntanya i
Evarist Massip, amb certa reticència per part de Com
morera, decideix ajornar el pas de la frontera i torn
ar a París (1249). Baixen cap a Sant Julià, prenen
un taxi cap a Andorra la Vella a veure a Joan Sasplu
gas i, finalment, van a casa de Ramon Capdevila, al
Pas de la Casa, on passen la nit (1250). El viatge
havia fracassat sense saber amb certesa els motius
(*). El cas és que van recular fins a Montauban on

(*) He explicat de la manera més aproximada aquest
indubtable, però fosc, primer intent de passar la
frontera. El testimoni directe d'Evarist Massip (Ent
revista de Jordi Planes, Perpinyà, 16 de maig del
1975), no aconsegueix un relat del tot coherent. Es
especialment confosa la crònica posterior a Sant Jul
lià de Lòria. Deurien fer nit en alguna localitat o
refugi que Evarist Massip no cita, ja que el trajecte
era llarg. No queda gens clar el que provoca la re-
tirada, tot i que sembla que Lluís Mas hi té un pa-
per important. El grup comorerista l'acusarà més
tard d'haver-se entrevistat amb el responsable del
PCE d'Andorra ("Càrrecs a respondre per Lluís Mas",
Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia
i Història. Universitat de Barcelona). He de citar

es queda Comorera en l'espera que Massip i Mas vagin a París on, reunits amb els altres companys de direcció, resolguin què fer. La idea era, de moment, ajornar el viatge, no suspendre'l, però Comorera va rebre la comunicació des de París que tornés. Ell hi va anar de mal grat, ja que això significava un en-

-----

també la versió de Enrique Líster, el qual afirma obertament que "un comando dirigido por García estaba encargado de liquidar a Comorera para evitar su paso a Catalunya" (Entrevista amb Enrique Líster, Madrid, 26 de febrer del 1980). Ja en el llibre "Basta!" havia dit: "En relación con Comorera, Uribe me contó: "Tomemos, por ejemplo, el caso de Comorera. Tú conoces toda la parte política del problema. Pues bien, Carrillo y Antón propusieron al Secretariado la liquidación física de Comorera. La propuesta fue aceptada y Carrillo encargado de organizar la liquidación. Carrillo designó dos camaradas para llevarla a cabo. Pero Comorera decidió marcharse al país. A través del informador que tenía entre la gente de Comorera, Carrillo conoció la decisión de aquél y luego el lugar de su paso por la frontera y la fecha. Carrillo envió a sus hombres a ese lugar para liquidar a Comorera al ir a cruzar la frontera. Pero Comorera, que se sentía en peligro y vivía con una gran desconfianza, a última hora cambió de lugar de paso y conocimos que había cruzado la frontera (la noche del 31 de diciembre de 1951) cuando ya llevaba quince días en Barcelona". (Enrique Líster: "Basta!", pàg. 156-157). La versió de Líster no és

darreriment excessiu pel pretès pas de la frontera o, fins i tot, que les coses a París estessin molt malament.

Els rumors sobre la seva absència ja havien començat a córrer i més d'un s'imaginava el que succeïa. La seva presència a París, donant-li tota la publicitat entre els cercles exiliats, acabaria amb totes les suposicions. Així es va fer, però Comorera insistia en tornar a organitzar ràpidament l'operació. El secret havia de ser absolut i només Massip, Mas i el mateix Comorera havien de saber la data i hora de sortida. El viatge es faria sense cap parada pel camí ni cap contacte que no fos amb el guia. L'error principal del primer intent fracassat havia estat, amb independència de si eren reals o ficticis els perills

-----

inverosímil, tampoc no hi ha manera de provar-la suficientment. Tot indica, però, que: a) El PCE sabia que Comorera anava a passar la frontera per Andorra; b) Que intentà evitar-ho; c) Que Lluís Mas va jugar un paper essencial en la frustració del viatge i, qui sap si va salvar així la vida de Comorera; d) Que Lluís Mas podia ser el filtre que tenia el PCE a través del qual es van creure la història que Comorera havia ja passat la frontera, el cap d'any del 1950-1951; e) que, al final, Comorera es va burlar de Santiago Carrillo, l'home que movia tots els fils des de l'obscuritat.

d'Andorra, en no haver atinat que allí hi residien amics com enemics i, lògicament, si alguna casa podia estar vigilada per qui fos era la dels amics. I la cara de Comorera era prou coneguda per a qui tingués interès en localitzar-lo.

Mentre s'organitzava el segon intent, Comorera, que havia tancat el seu pis en marxar Rosa Santacana i preparar-se per a fer-ho ell mateix, dormia en un Hotel i anava a menjar a casa de Massip (1251), establint un nou pas per la frontera, fora del territori d'Andorra. Una altra mesura s'havia de prendre: la cara de Comorera era massa fàcil d'identificar. Es va avisar a un amic barber perquè fes el que pogués i es pensava també que prescindís de les seves ulleres tan graduades, encara que anés una mica a les palpentes en algun moment. El dia indicat per a marxar va arribar el barber a casa de Massip per a fer la seva feina ja que a darrera hora del vespre s'havia de sortir. La sorpresa va ser quan només entrar va dir que ja ho sabia que marxaven aquella nit i que no sabia més gent. La filtració procedia de la muller de Lluís Mas (1252). Ja no calia que fes res, com havia entrat podia tornar a marxar amb les gràcies per la informació. Evarist Massip, que s'excitava més aviat que Comorera, va acumular tots els nervis i la saliva no empassada per explotar en el moment que trucava el timbre de l'esperat Lluís Mas. La rebuda deuria ser tan amistosa que va saltar les escales de cop, va creuar amb una velocitat inusitada el portal de la casa i va córrer com mai no hagués pensat amb l'esglai al cor i els ulls esfereïts. Pocs dies després encara va tenir esma per

a trobar-se a Comorera, el qual intentà calmar-lo assegurant-li que Agustí Cid li pagaria un mes de comiat en tant que funcionari de l'aparell (1253). El segon intent també havia fracassat. L'excessiu nerviosisme, la falta de pràctica i, sobretot, la tensió que es vivia en aquells temps, només comprensible per qui hi estava present, per més que jo o el lector fem els màxims esforços d'imaginació, expliquen els intents fallits.

I el tercer intent, que sí va reeixir, demostra que la millor seguretat sempre va acompanyada de la major senzillesa, sense tants passos ni tantes mesures. Quant més senzill era el muntatge més possibilitat d'èxit tenien aquestes operacions. El primer que calia fer era no fiar-se de ningú. Evarist Massip havia d'assumir íntegrament l'organització del viatge. Ja no es fiaven ni de trobar preparada Barcelona. El tercer intent tenia dues fases i tres únics i imprescindibles actors: Evarist Massip, Comorera i el guia Ricard. En la primera fase seria Massip qui passaria la frontera i comprovaria com estaven les coses a Barcelona. En la segona fase Comorera, acompanyat de Massip, arribaria a la frontera on l'esperaria el guia per a traspassar-la. Així es va fer.

Quan Massip arriba a Barcelona comprova que no s'ha via fet res. Perramon vivia amb la seva família i Rosa Santacana a casa d'uns amics (1254). Busquen ràpidament un domicili que tindria caràcter provisi onal i que estava localitzat a Vallcarca, en el núm. 10 del carrer de l'Argentera. Mentre, Comorera s'ha

via ja desplaçat, per guanyar temps, a Saillagouse acompanyat per Granier Barrera, l'onze de novembre (1255). Era un poble prop de la frontera on residien els sogres d'aquest darrer, casa on s'instal·laria Comorera en l'espera de marxar cap a Catalunya. Massip va tornar directament a París i des d'allà li va comunicar a Comorera que ja estava tot organitzat, li va donar les dades necessàries i li va dir que només calia que esperés el guia que l'aniria a buscar. Tot semblava que aniria per fi sobre rodes.

Però els dies anaven passant sense que Comorera es mogués de Saillagouse. La raó d'aquest retard és probablement el mal temps i la neu (1256). A París tornaven a circular els rumors sobre l'absència de Comorera i alguns feien córrer que es passejava "tranquil·lament" per les Rambles de Barcelona (1257). Comorera era informat de tot el que succeïa. Intentava calmar a Massip i als altres membres del Comitè Executiu dient-los que deixessin de preocupar-se per qüestions marginals i dediquessin tots els esforços a mantenir una presència política entre els cercles republicans. Els recomanava que s'oblidessin de l'afers Mas i s'oferia a escriure a Marlés per tal d'intentar convèncer-lo de la viabilitat del projecte (1258). La qüestió de fons era no quedar al marge en uns moments especialment delicats i quasi definitius per a la República si és que alguna esperança encara subsistia. La resolució de la Comissió Política de la ONU del 31 d'octubre del 1950, per la qual s'abrogaven les clàusules aprovades el 12 de desembre del 1946 sobre la retirada d'ambaixadors i la recomanació d'impedir la presència del règim franquista

a les institucions internacionals establertes per les Nacions Unides, era la benedicció pública i formal a Franco, que en termes formals, reals i efectius ja li havia estat concedida per EE.UU. El 3 de novembre, Prieto confessava el seu fracàs i la seva responsabilitat per haver induït al PSOE i a d'altres corrents republicans a fiar-se dels "poderosos governs democràtics" (1259). El 30 de novembre Alvaro de Albornoz presentava la dimissió del Govern de la República (1260).

En carta del 14 de desembre, Comorera preguntava a Massip què s'havia fet en relació amb la crisi política i recomanava la intervenció prop de Martínez del Barrio i Alvaro de Albornoz. Considerava indispensable un document en el que s'analitzés "la desfeta de Prieto i traient-ne les conseqüències sobre la justesa de la crítica sistemàtica que ens merescué per arribar a la conclusió: unitat de tots els antifranquistes sense exclusions, per la República i les nostres llibertats, per la restitució de les institucions republicanes i de la Generalitat, suport decidit a les institucions, línia institucional de cara a l'interior" (1261). Insistia en què anessin a veure a Tarradellas per tal de tractar l'actitud de les institucions catalanes davant de la crisi. En carta posterior del 26 de desembre, els felicitava per l'entrevista ja tinguda amb Tarradellas, alhora que els donava l'opinió sobre l'alternativa de constituir un Govern o un Comitè d'unitat: "De preferència Govern", i a continuació afegia, "unitat de partits o de personalitats? El millor seria de partits, però donada la nostra peculiar situació de partit dissolt per Govern francès ens podríem tro

bar que aquest fos el pretext per fer la unitat sen
se nosaltres. M'inclino, doncs, més aviat, per un
Comitè de personalitats sempre que aquestes per la
seva significació representin inevitablement als
partits. Es difícil sobreestimar la importància tras
cendental que té per a nosaltres el reconeixement
del P. pels altres partits i personalitats catala-
nes" (1262).

És clar que Comorera perseguia amb la seva petita
"força" pressionar perquè la decisió de la ONU, la
confessió de Prieto i la renúncia d'Albornoz no es-
borressin les ja moixes institucions republicanes i,
també, fer present la seva organització, la qual re
bria el reconeixement públic si s'aconsegua formar
un Govern o Comitè d'unitat a Catalunya amb la pre-
sència del PSUC (comorerista). Massa imaginació per
a una realitat tan desfavorable i una República tan
ensorrada.

No li faltava moral, i ja és dir! si es té en compte
la depauperada realitat republicana i la seva, més
pobra encara, situació personal. En el cap d'any més
feliç per al dictador des del final de la guerra ci
vil, Comorera insistia en traspasar la frontera. A
París ja es donava per segur que ell estava a Barcel
lona. Millor, així el seu pas seria més tranquil. Ning
ú aniria a impedir una cosa que pensaven ja realitz
zada (*). Mentrestant, tenia temps per veure nevar,

(*) Encara ara no estic absolutament segur de negar
la creença generalitzada que Comorera va passar la

posar-se malalt altre cop o llegir "L'homme qui rit" de Victor Hugo (1263).

Però, quan marxava cap a Catalunya? "Estimats companys, la cosa sobre la qual treballàvem ha quallat i la sortida és propera. Les condicions de seguretat són excel·lents" (1264). Així començava la carta que Comorera envia des de Saillagouse el 22 de gener del 1951. Demana urgentment 30.000 francs, "remeneu, doncs, cel i terra per arreplegar els 30.000 francs i feu-me el gir pel divendres proper el més tard" (1265). Aquest era el cost de l'operació, "l'oportunitat és magnífica i si la perdem per manca dels pocs francs que us demano, tardarà a haver-n'hi una altra i, en tot cas sempre serà més cara" (1266). Prega a Massip que es desplaci ràpidament a Saillagouse per a comprovar directament la seguretat del projecte i, alhora, per a tenir la darrera conversa política directa abans de marxar. En carta anterior del 15 de gener del 1951,

-----

frontera el cap d'any del 1950-1951. La reafirmació en aquest sentit d'Evarist Massip, en l'entrevista esmentada amb Jordi Planes (Perpinyà, 16 de maig del 1975), em fa dubtar. Però les cartes de Comorera des de Saillagouse són concloents i té molt sentit que fessin creure que ja estava a Catalunya; el que no en té tant és que el mateix Evarist Massip quedés convençut de tant fer-ho creure. D'altra banda, Granier Barrera diu que Comorera va residir molt més temps que un mes i mig a casa dels seus sogres, a Saillagouse. (Entrevista amb Granier Barrera, Barcelona 12 de juny del 1983)...

Comorera ja havia insistit en la necessitat de mantenir una tenaç activitat política i havia reiterat també que "mantindrem la nostra actitud fins i tant la classe obrera de Catalunya, els militants del P. reunits en Congrés a Catalunya, no decideixin definitivament. En cap cas posem ni posarem en discussió els principis de Marx i Engels, de Lenin i Stalin; però si la política actual continués, si se'ns refusa els drets substancials de crítica i autocrítica, aleshores, necessàriament haurem d'analitzar, per millor servir els interessos de la Unió Soviètica, de la classe obrera, del camp antiimperialista, més de prop i més a fons, mètodes i conductes que d'esdevenir normals, emmetzinarien, descomposarien el moviment comunista internacional" (1267).

El 29 de gener del 1951, amb un bigoti ben dens, que li anava de costat a costat del llavi superior, i amb el nom de Josep Planes, es disposava a realitzar el seu darrer retorn a Catalunya (*). Evarist Massip

-----

(*) Així es comunica a Stalin l'estada de Comorera a Catalunya: "Cher camarade: Nous avons l'honneur de vous informer que notre Secrétaire General, camarade Joan Comorera en application d'un accord de notre Comité Executif Provisoire et d'après l'avis maintenu par lui depuis plusieurs années, passé la frontière clandestinement le 29 janvier dernier et se trouve aujourd'hui en Catalogne, ainsi que d'autres militants, et dirige le Parti. Nous rejettons catégoriquement devant vous la version qui a circulé dans les milieux de l'emigration hispanique. Quelques mois

que ja havia arribat, l'acompanyà des de Saillagouse al lloc de pas, entre Bourg Madame i Puicerdà (1268). Era un camí de carro que traspassava la frontera i que no estava gairebé mai vigilat. El tercer intent estava resultant el més senzill, el menys rebuscat, i el més segur. A mitja tarda, ja estava preparat per a emprendre el camí cap a l'interior. el guia, en veure les sabates que portava, li va dir que no arribaria enlloc, que la neu li glaçaria els peus en un no res. Massip li va deixar les seves botes; sort que calçaven el mateix número ja que per unes sabates no anaven a suspendre un viatge que Comorera deuria pensar tan senzill que no havia previst ni el mínim equipatge.

-----

avant la date citée, a laquelle notre secrétaire générale a traversé la frontière, des que son départ de Paris a été connu -chose presque inévitable-, on a dit que la camarade Comorera était allé en Catalogne en accord avec Gil Robles, pour col.laborer avec Gil Robles, et qu'il se promenait tranquillement à Barcelona, etc, etc.". Carta del Comitè Executiu Provisional a "Joseph Staline, Secretaire General du Parti Communiste (b) de l'URSS", París 19 de març del 1951. Arxiu Comorera Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

El nom de Josep Planes Valls, utilitzat per Comorera, consta en les conclusions definitives del fiscal jurídic-militar. (Arxiu, Antonio Solís Pascual, Barcelona).

Tot va anar bé, sense cap incident. Va arribar a Puigcerdà, on va prendre un taxi fins a Alp (1269), lloc on va passar la nit. Al dia següent, prenia un tren de mercaderies al que hi anava acoplat un vagó de passatgers, fins a Ripoll, on tenia un contacte que no li va resultar massa bé: "m'encarrega que els faci saber que els representants que varen recomanar-li la família... han sortit uns poca-vergonyes, sobretot el més jove, doncs a mig negoci el va obligar a donar-ho tot, és a dir, el va saquejar completament i després el va abandonar" (1270). El van robar. Es va quedar sense diners i sense saber l'hora car també li van robar el rellotge. No li va quedar altre remei que agafar un taxi perquè el portés directament a Barcelona, a casa de la dona que havia servit en el seu domicili de la Pedrera durant la guerra civil. Va poder pagar el taxi i, per fi, ja estava a Barcelona, sense una pesseta, però a Barcelona. Era el 31 de gener del 1951.

L'u de febrer, Rosa Santacana escrivia al Sr. Pio Vergés i família per a donar-los la notícia: "tinc el gust de comunicar-los que el meu germà està bé" (1271). Signava amb el nom de Marta, el seu a l'interior, i els donava l'adreça on podien enviar les cartes o "paquets". Era un tintoreria de Barcelona, el nom de la qual em reservo (*).

(*) En conèixer el nom i l'adreça a través de les cartes de Rosa Santacana i Joan Comorera i preferir els titulars de la tintoreria preservar llur anonimat, evito esmentar-los.

El 20 de febrer, Comorera escrivia la primera carta des de l'interior. A partir d'aquest moment, el llenguatge i els noms són completament diferents. Ell era el "pare", "l'oncle" o el "germà"; la seva dona, com he dit, era la "Marta", la "Marteta" o la "Rosalia"; el Partit era "la família" o "l'empresa"; el PCUS era "la família gran"; la direcció del PCE, "els burots"; López Raimundo "l'home de confiança santiaquil" o "López Rai" a l'interior; Tarradellas prenia el nom de "Tarra" o "Tarrabestall"; Ferran Canyameres, el de "Meres" o "Someres" o Ferran; Pasionaria era la "burota" o "la Faraona"; Evarist Massip era "Eva"; Josep Moix es convertia en "Mauro"; Santiago Carrillo era "Santi", etc. (1272). No sé si aquest llenguatge clandestí dóna bon resultat. Em temo que immediatament es fa sospitós i més aviat delata que no pas altra cosa. A la policia no se li dificulta massa el treball i, en canvi, sí als investigadors com jo que hem d'esbrinar situacions i noms, encara que en la majoria de casos no cal tenir massa mal de cap per a descobrir-los.

En la carta, Comorera treu importància a l'afer de Ripoll davant l'esverament que la notícia donada per Rosa Santacana havia provocat a París. Explica que hi ha moltes possibilitats de treballar i que "la situació de l'empresa és delicada a causa dels excessius allargassaments. Serà indispensable el vostre ajut a partir del proper mes de maig" (1273). La qüestió essencial era trobar un domicili segur a Barcelona on s'instal·laria l'aparell i on residirien Comorera i Rosa Santacana. Aquest era el punt de partida de "l'empresa". Faltaven diners que s'havien de recollir entre els simpatitzants de França i Amèrica

o dels ajuts institucionals que es poguessin aconseguir del Govern Basc o de la Generalitat. D'altra banda, la deserció de Perramon, que havia de ser el contacte extern de Comorera a l'interior, va obligar a que s'enviés des de París a algú altre que col·laborés amb Comorera. Va ser designat Celestí Martí Salvat, ex-secretari general de les JSU a Catalunya fins el maig del 1937, el qual podia retornar legalment al país (*).

Els dos primers mesos de residència a Catalunya no els visqué a Vallcarca, tal com estava previst, sinó a Collblanch, en una torre en la que la planta baixa estava habitada per uns amics. Comorera i Rosa Santacana s'instal·laren en el pis de dalt (1274). No era el lloc més adequat, però de moment era el millor que s'havia trobat. Comorera va donar l'ordre que ja es podia fer oficial i pública la seva estada

-----

(*) Martí Salvat ("Martina" o "Tia Martina" en les cartes de Comorera) va poder entrar legalment a través de les gestions d'un influent amic monàrquic al qui havia salvat la vida durant la guerra, el nom del qual prefereix no fer-lo públic. Aquesta entrada legal i, per tant, coneguda per la policia, és el motiu de la seva citació més tard a comisaria.

(Entrevista amb Celestí Martí Salvat, Barcelona, 16 de febrer del 1979).

a Barcelona (*). De nou van haver-hi problemes. No sé exactament el motiu, però Comorera i Rosa Santacana hagueren de deixar ràpidament el seu recent domicili que havien aconseguit a través de Perramon: "vaig haver de fer front a una situació perillosíssima i amb molt pocs recursos. Vaig establir contact

-----

(*) En carta del 19 de març del 1951 i amb el renom que va prendre la vaga de tramvies de Barcelona, Comorera es queixa així als seus amics: "Vàrem convenir que les cartes als dos oncles les faríeu tot seguit. No comprenc perquè no es va fer així. Compreneu ara el valor enorme que hauria tingut el coneixement de l'esdeveniment i la seva inevitable connexió que hauria fet amb el que ha succeït? Les cartes dels cosins poden esperar encara un xic. Ja us avisaré. Tinc algunes coses entre mans que s'han de resoldre abans". N'es úniques dues cartes que he localitzat, i ja esmentades, donant notícia de l'estada de Comorera a Catalunya, són adreçades amb data del 19 de març a Stalin i a Duclos. Deurien ser els dos "oncles". Els altres, Manuilski, Togliatti, Gerő, Lange, etc. eren els "cosins". Dimitrov havia mort el 1949. En carta posterior del 16 d'abril del 1951, es reafirma en dir: "Insisteixo en dir-vos que és necessari i útil informar a tots els amics. Si s'informa bé, aquest serà el revulsiu moral que necessitem".

Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

tes amb els amics d'Eva i gràcies a ells, a la seva abnegació i entusiasme, vaig poder resoldre el problema d'instal.lació i trobar recursos per anar tirant uns dies més en l'espera del vostre ajut. No hem pogut, però, resoldre el problema tècnic per començar la producció, cosa lamentable perquè la clientela és abundantíssima i remoguda ens ajudarà a donar passos endavant. Els amics d'Eva no són rics i no se'ls pot demanar el que no tenen. Per tant, he de dir-vos que si abans del 10 de maig proper no rebo quelcom del vostre ajut, podrà ocórrer-me el pitjor" (1275). A través de mossèn Muntañola, localitzat per Martí Salvat, es van poder instal.lar temporalment a prop de Poblet, a la pensió "Les Masies", amb dret a cuina (1276).

Finalment, va arribar l'ajut econòmic de París aconseguit gràcies a la col.laboració del Govern d'Euzkadi. Un delegat del mateix va fer lliurament a Comorera de 25.000 ptes. que li van permetre establir-se definitivament a Barcelona (*). El nou domicili

-----

(*) Entrevista de Jordi Planes a Evarist Massip; Perpinyà 16 de maig del 1975. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

Per tal de cobrir a Ferran Canyameres en el Consell de Guerra, els advocats defensors van argumentar que els diners destinats a l'edició de "Treball" procedien d'un delegat basc que es feia dir "Bernat" o "Dr. Bilbao". En la realitat només hi hagué aquest primer i únic pagament. No tinc coneixement que la Generalitat donés cap diner, ni quan es va necessitar per fer front després del Consell de Guerra.

era un primer pis del Passatge Pedro Rodríguez, nº 20 (1277). Van comprar mobles de segona mà per acondicionar l'habitatge i van començar a sentir-se còmodes i segurs en una nova etapa de la seva vida tan moguda com poc sedentària. Era el mes de maig del 1951.

Ningú sabia l'adreça. Només Martí Salvat, el qual solament en faria ús en cas d'extrema necessitat. Els contactes de tot tipus es farien sempre a través de la "bústia" que es trobava a l'actual Avgda. Gaudí, a casa d'una modista que havia estat militant del PSUC durant la guerra (*). Era allà on s'havien d'enviar les cartes o els diners, on Martí Salvat havia de deixar o rebre qualsevol comunicació, on Rosa Santacana, que feia d'enllaç, recolliria els diners i la correspondència.

El problema que es plantejava a continuació era la regularitat en la recepció dels "llibres", diners, de l'exterior. No hi havia altra mitjà per a sobreviure. Es necessitava "una contribució mensual per

-----

(*) Entrevista amb Celestí Martí Salvat, Barcelona, 16 de febrer del 1979.

La persona que vivia en aquest domicili es va salvar del processament, a l'igual que una altra que també va cedir el seu domicili com a bústia, "por haberse comprobado que ignoraban a quien entregaban el dinero que recibían de Francia". (Atestat de la policia. Arxiu Josep Benet, Barcelona).

les despeses generals de 2.500 ptes." (1278). També s'havia d'intentar que els amics d'Amèrica recaptés sin ajuda econòmica entre els simpatitzants i exiliats. Tot plegat havia de permetre cobrir les necessitats mínimes de subsistència, i, sobretot, fer front a les despeses produïdes per l'activitat política, en especial les més importants i quasi úniques d'edició i distribució de "Treball". No cal dir que la subsistència es va fer molt penosa ja que els diners arribaven en poca quantitat i d'una manera excessivament irregular. Els amics de Comorera a l'exterior vivien en la major senzillesa i no els era gens fàcil desprendre's de la quantitat més mòdica. Les institucions republicanes no van ajudar en cap moment, feta la salvetat basca esmentada.

Una persona es va fer clau en el manteniment de Comorera i Rosa Santacana: Ferran Canyameres. Ell era l'enllaç amb l'exterior car la seva feina editorial i el fet de tenir els drets d'edició de l'obra de Georges Simenon justificaven els continuats viatges que realitzava. Havia ja realitzat molts encàrrecs per a exiliats que enviaven diners als seus familiars de l'interior. Era, doncs, la persona indicada per enllaçar el grup comorerista de París amb Comorera. Ell era el vehicle principal a través del qual arribava l'ajuda econòmica. També ho va ser alguna vegada el mateix Simenon que residia aleshores als Estats Units. A través seu, els simpatitzants de Comorera que vivien a Amèrica enviaven diners a l'editorial de Canyameres que després eren lliurats a la "bústia" de l'Avçda, Gaudí, que llavors tenia el nom

d'Avda. Miguel Primo de Rivera (*).

Així Comorera i Rosa Santacana anaven vivint més malament que bé. L'aparell de propaganda que volien muntar en el mateix domicili particular, va haver d'esperar. No hi havia prou diners. Fins el mes de gener del 1952 no va poder sortir el primer número de "Treball". Mentrestant, es trobaven segurs en el seu amagatall, dins de l'anonimat de la gran ciutat, i amb llurs noms recentment estrenats: Josep Planes Valls i Marta Vidal Riera (1279).

La crisi continua

La decisió de Comorera de retornar a Catalunya havia estat un nou repte contra el Buró Polític del PCE i el Secretariat del PSUC. A França s'hagués anat apagant poc a poc, fins a l'oblit. No era qüestió d'esperar temps millors. El pragmatisme de Comorera no era compatible amb la retirada temporal. A més, en aquest cas, totes les previsions indicaven que una

-----

(*) Per documents trobats a l'Arxiu Comorera-Massip, signats per E. Rodríguez Salas, he comprovat que més d'una vegada els diners que es recollien a Amèrica (sobretot a Mèxic) s'enviaven en xecs del "Banco Mexicano. SA" al "Sr. Jorge Simenon, Shadow Rock Farm. Lakeville (Connecticut) U.S.A.". Aquest els enviava a Ferran Canyameres. El que no sé és si Simenon tenia coneixement d'on anaven realment els diners. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

retirada no seria temporal sinó definitiva. El nou camp de la crisi estava a l'interior on, en la realitat, s'acabaria decidint el futur del PSUC. Així ho havia dit Comorera en la carta abans esmentada, del 19 de maig del 1951.

La seva obstinació esparverava els seus adversaris. I en endemés, tenia la poca-solta d'anunciar públicament la seva estada a Barcelona. D'això es tractava. El risc d'anar a Catalunya perdia gran part del seu sentit si no era per a guanyar la batalla de l'organització a l'interior, amb la rellevància del seu nom i el prestigi de la seva presència. La correspondència dels primers mesos demostra que es va moure molt intentant connectar amb els militants dispersos i mirant de preservar-se de l'aparell de l'interior. La primera reacció dels dirigents del PCE i del PSUC va ser el silenci, però aviat van passar a l'acció. Se'n van fer ressò de la seva presència a Catalunya per mitjà de "Radio España Independiente", el presentaven com un provocador i un confident de la policia. L'objectiu era tallar-li tota possibilitat de contacte amb els militants o simpatitzants del PSUC. L'organització de l'interior que ja havia estat convenientment informada de la crisi per Gregori López Raimundo (*) no era problema ja que l'obe

-----

(*) Gregori López Raimundo va arribar a París en plena explosió pública de la crisi. Va ser informat per Josep Serradell i encarregat de transmetre-la directament a l'interior. (Entrevista amb Gregori López Raimundo, Barcelona).

diència cega, la falta de confrontació d'opinions i la rigidesa d'estructures asseguraven la seva impermeabilitat davant de qualsevol intent d'incidir-hi per part de Comorera. El problema estava en la gran quantitat de militants i simpatitzants dispersos. En aquells temps no existia més que una sobreestructura organitzativa amb una major o menor vinculació amb persones que eren militants o simpatitzaven amb el PSUC. Es aquí on calia tallar tots els intents de Comorera. La manera més eficaç era denunciant-lo públicament com traïdor, agent de l'imperialisme, renegat de la classe obrera, etc. i, com això no resultava prou concloent, calia posar la por al damunt dels potencials receptors acusant a Comorera de delator de la policia franquista, tant per mitjà dels òrgans de premsa com de Radio España Independiente.

Es obvi que Comorera no va intentar cap contacte amb el PSUC oficial a l'interior. Es seu interès estava en fer notar la seva presència a través del portant-veu "Treball" que esdevindria el vincle per a recrear el partit. Per això insistia carta darrera carta als seus amics de París que remoguessin arreu per tal d'aconseguir el capital per a poder posar en marxa l'aparell.

Entretant, va tenir coneixement d'una nova caiguda de militants del PSUC, des del novembre del 1950(*).

(*) Comorera té coneixement de la detenció de militants del PSUC en les primeres setmanes d'estar a

I, també, de la coneguda vaga de tramvies. Així l'ex
plica: "El 26 de febrer van començar a circular unes
fulles invitant al poble a boicotejar els tramvies
a partir de l'u de març. La consigna era: "Si Espa-
nya és una, el preu del tramvia ha de ser igual a
Barcelona que a Madrid". Fa dos mesos i mig el mini
stre d'Obres Públiques aprovà la tarifa de 70 cèntims
per a Barcelona, mantenint la de 40 per a Madrid. La
campanya caigué en terreny més favorable del que po-
dien preveure els iniciadors -els sindicats. Barce-
lona se l'ha fet seva. L'acció va començar tot se-
guit. Els dies 26, 27 i 28, els tramvies foren ape-
dregats. El dia 1 de març ningú no féu ús del tram-
via. El dia 2 i 3, munts de pedra, pals de telèfon
i altres elements obstruïen totes les vies. Grups de
dones impedien als escassos que pretenien pujar, de
fer-ho o feien baixar els que hi eren. Alguns ele-
ments provocadors foren perseguits i despullats en
ple carrer o se'n tornaven amb la roba estripada o
tacada de tinta xina que els estudiants portaven en
llargues xeringues. Esclataren alguns petards i una

Barcelona, la qual cosa vol dir que tenia la manera
d'estar informat per part de militants de l'organit
zació. En carta del 9 de maig del 1951 diu: "l'apa-
rel impressor santiaguil està en mans de l'enemic.
El responsable fou detingut el novembre propassat i
darrera d'ell caigueren d'altres. Va cantar i el mes
de gener va sortir lliure". Arxiu Comorera-Massip.
CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat
de Barcelona.

bomba lacrimògena. La fesomia de Barcelona era tan imponent que el dia 4, diumenge, es reuniren els directors de totes les entitats econòmiques de Barcelona i en massa visitaren al Governador Civil que ja havia parlat el dia 3 per ràdio amenaçant a déu i a sa mare. Un llarguíssim comunicat de l'entrevista fou llegit per ràdio en una emissió especial a les onze de la nit justificant, en el fons, la protesta popular i pregant que el dilluns tothom prengués el tramvia amb la promesa d'una solució urgent" (1280). El dotze de març es produïa el punt culminant del moviment: "mai, ni en els millors temps, amb tan poc esforç ni més ràpidament s'havia aconseguit un moviment tan unànim. Prop de 500.000 treballadors es manifestaren; de fet, tot Barcelona prengué part del moviment" (1281). Fins hi havia temps per l'anècdota i l'audàcia d'un atrevit que va escriure a la façana de Governació "Se rinde esta cuadra con los burros dentro" (1282). Comorera no deixava de sorprendre's per l'envergadura del moviment i per la vacil·lació d'un aparell coercitiu tan acostumat a la intervenció ràpida i expeditiva: "Com us deia, l'actitud de la força pública els primers dies fou estranya per benigna. Els dies successius s'endurí més. Forces Armades i Guàrdia Civil foren acasernades. Malgrat tot, donades les característiques del Rèim, la repressió no fou la que podia esperar-se. Sorpresa? Complicitats interiors en l'aparell repressiu? Descomposició? Els tres elements jugaren, amb més força, però, els dos darrers. Això em confirma la primera impressió que us donava: monàrquics i catòlics mouen per ara els fils, volen provocar una situació determinada, l'envergadura de la qual podreu

mesurar si la rebel·lia actual de Barcelona es produeix en d'altres ciutats" (1283). La reacció front la mobilització general del dia 12 fou molt diferent: "La repressió, en contrast amb la relativa passivitat de l'afer tramviàire, fou sagnant. Davant de Governació i de la central d'"abastos" hi hagué fusellada, amb molts morts i ferits. Les detencions foren fetes a palades, és a dir, amb esverament d'una autoritat que veié de sobte que el seu poder era fictici, que la ciutat se li havia escapat de les mans" (1284).

És una crònica bastant atinada, amb el normal punt d'exageració de qui vol veure grans possibilitats de treball i de mobilització política. No podia començar amb millor peu l'estada de Comorera a Barcelona. Això sí que era arribar i moldre, encara que no va ser ell l'autor de la famosa octaveta anònima que cridava als barcelonins a no prendre el tramvia a partir de l'u de març. L'espontaneïtat del moviment i l'acceptació unànim que tingué a tota la ciutat s'explica, en part, per la penúria econòmica que es vivia des de l'acabament de la guerra; l'augment exacerbat de la tarifa que passava de 50 a 70 cèntims agreujat per la comparació amb la tarifa de Madrid que es mantenia en 40 cèntims; i el plantejament "legal" i limitat de la vaga d'usuaris sense fer-ne expressés connotacions polítiques. Però, en un sistema totalitari qualsevol reivindicació realitzada de forma pública i oberta pren inevitablement una significació política que, a més, esdevé antiautoritària, antifranquista. Cada pedra que es llançava contra els vidres d'un tramvia no anava solament contra

l'augment del 40% sinó contra a qui resultava impos_usible llançar-li directament.

Aquesta "politització" del moviment que arribà a la seva culminació amb la vaga general del dia 12 (*), tampoc cal exagerar-la. La raó de la vaga d'usuaris era tan aplastant que no ha de sorprendre el seu èxit. La sorpresa va ser la capacitat de resposta d'una ciutat que hom pensava que encara vivia en la derrota. Té raó Comorera quan diu que els fet del 1951 quedarien ja en la història com un dels moments més rellevants de la lluita antifranquista. També encerta en l'observació de l'actuació d'alguns sectors vinculats al sistema i de la passivitat inicial de l'aparell franquista, que Fèlix Fanés relaciona amb divisions internes dins de la FET i de les JONS i en la campanya contra el Governador Civil, Baeza Alegria, al qual se'l relaciona amb Carmen de Lirio. La qüestió és que la responsabilitat del moviment va caure, com sempre, en els comunistes. És cert que militants del PSUC hi van participar activament, com també de la CNT, UGT, MSC, Estat Català,

-----

(*) La vaga general del dia 12 de març va tenir el seu origen en l'assemblea convocada pel delegat provincial de Sindicats, Claudio E. Sánchez, en els locals de la CNS, el 6 de març. Espontàniament, des dels mateixos assistents a l'assemblea es va exigir la llibertat dels detingut pels aldarulls de la vaga d'usuaris, i es va demanar augment de salaris. Es va fer córrer la consigna "el dilluns no es treballa" fins que la convocatòria va ser generalitzada. Fèlix Fanés: "La vaga de tramvies del 1951. Una crònica de Barcelona", pàgs. 111 a 119. Ed. Laia, 1977.

etc. però ni van ser els inspiradors ni, menys encara, els iniciadors (1285).

La detenció d'un grup de militants de la CNT i la caiguda en cadena de 34 militants del PSUC de forma quasi paral·lela amb els fets ocorreguts, va servir a la policia per a tornar a presentar els agitadors professionals del comunisme internacional com els responsables de tot. Aquesta era una de les constants del sistema que sempre identificava als seus enemics amb la masoneria i el comunisme. No dic, doncs, res de nou. També s'ha de precisar que en el marc de l'oposició interior al franquisme, els comunistes sempre tingueren un paper protagonista i, sense dubtes, el més destacat. La precisió que vull fer no és aquesta, que és òbvia, sinó que la propaganda comunista de l'exterior abundava en aquest sentit, de tal manera que les organitzacions de l'interior sempre resultaven l'avantguarda organitzada de les grans mobilitzacions obreres o populars antifranquistes. És així com el nom de López Raimundo se'l va relacionar immediatament amb el moviment de març del 1951 quan no hi va tenir res a veure. La caiguda en cadena dels militants comunistes va començar abans del moviment vaguístic i la policia franquista no en va donar notícia oficial fins el novembre del 1951 quan ja feia mesos que des de la premsa comunista i des de Radio España Independiente es cridava a la solidaritat amb López Raimundo i els altres detinguts. La primera notícia de llur detenció no es va donar fins el juliol d'aquest any i va ser per mitjà de la premsa comunista. La dada és important perquè va permetre capitalitzar el moviment de març, cosa molt justifiq

cable, però tampoc cal mantenir eternament la confusió (*).

La cosa té major importància, pel que es refereix a la meua investigació, perquè el PSUC trobava de sobte que li faltava urgentment, des de l'anada de Comorera a Catalunya, un nou líder, un nou home públic

-----

(*) Ja he avançat que la caiguda de militants del PSUC comença el novembre del 1950. La seva relació volguda amb la vaga de tramvies l'ha mantingut en una gran confusió. Fèlix Farnés en el seu llibre sobre aquest moviment vaguístic demostra que el PSUC no en va ser l'inspirador per més que militants de l'organització, com també d'altres, hi participessin. Tampoc dóna cap protagonisme a López Raimundo, el que fa pensar que o bé estava fora del país, o bé estava amagat per la caiguda en cadena del PSUC, o bé estava detingut. Això és el que pensa i diu Comorera. En carta del 19 de març havia ja informat que "la secció espanyola (tal com ell qualificava el PSUC oficial) ha desaparegut. El novembre proppassat va caure l'home de confiança santiaguil". Ja he citat la carta del 9 de maig en la que es ratifica en la informació. En carta del 26 de novembre del 1951, diu: "Els trinxos d'aquí s'han vist obligats a fer públic a la premsa l'empresonament i processament dels familiars. S'han vist obligats a fer-ho després de l'enrenou promogut fora. Tenen ara la pell molt prima i cal aprofitar-ho. Els familiars, encara que ens mantenien desorientats, mereixen tota la nostra simpatia